

**ROTTERDAMMERS
IN HUN VRIJE TIJD
2003**

***Resultaten uit de
Vrijetijdsomnibus 2003***

Projectnummer: 03-2087

drs. S.G. Rijpma, drs. P.A. de Graaf, drs. C. de Vries
Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Rotterdam, juni 2004

In opdracht van Sport en Recreatie en de Bestuursdienst van de Gemeente Rotterdam

Prijs: € 25,00

Gegevens mogen worden overgenomen, mits met bronvermelding.
Verveelvoudiging voor eigen gebruik of intern gebruik is toegestaan.

INHOUD

	Pagina
Samenvatting	7
1 Inleiding	11
2 Tijdsbesteding en oordeel over de hoeveelheid vrije tijd	15
2.1 Tijd voor werk, studie en zorgtaken	15
2.2 Hoeveelheid vrije tijd	17
2.3 Oordeel over de hoeveelheid vrije tijd	20
2.4 Samenvattend	20
3 Media	21
3.1 Televisie en radio	21
3.2 Kranten, Internet en Stadstekst	22
3.3 Samenvattend	24
4 Sportbeoefening	25
4.1 Sportdeelname	25
4.2 Sporters	28
4.3 Takken van sport	29
4.4 Verband waarin wordt gesport	33
4.5 Plaats waar wordt gesport	34
4.6 Zelfbeeld	35
4.7 Samenvattend	36
5 Cultuurparticipatie	37
5.1 Culturele voorstellingen	37
5.2 Festivals en (sport)evenementen	39
5.3 Bezoek aan feesten met optredens	43
5.4 Deelname aan kunstzinnige activiteiten	43
5.5 Samenvattend	44
6 Horecavoorzieningen en winkelcentra	45
6.1 Bezoek aan horecavoorzieningen	45
6.2 Winkelcentra en markten	46
6.2 Samenvattend	47
7 Recreatie dicht bij huis	49
7.1 Bezoek aan overdekte buurt- en wijkvoorzieningen	49
7.2 Bibliotheekbezoek	50
7.3 Samenvattend	52
8 Openluchtrecreatie en vakantie	51
8.1 Bezoek aan openluchtrecreatiegebieden	51
8.2 Tochtjes maken	54
8.3 Vakantieparticipatie en bezoek aan attracties	55
8.4 Bezit recreatiegoederen	57
8.5 Samenvattend	58

9	Attractieve stad	59
9.1	Veel te beleven in Rotterdam?	59
9.2	Rotterdam nog aantrekkelijker	60
9.3	Verbeteren van de attractiviteit	60
9.4	Samenvattend	62
10	Hobby's en sociale contacten	63
10.1	Hobby's	63
10.2	Sociale contacten	64
10.3	Samenvattend	66
11	Vrijwilligerswerk en informele hulp	67
11.1	Deelname	67
11.2	Advies en informatie over vrijwilligerswerk	69
11.3	Samenvattend	69
12	Lidmaatschappen	71
12.1	Lidmaatschap van vereniging of organisatie	71
12.2	Samenvattend	72
13	Wonen in en waardering voor wonen in Rotterdam	73
13.1	Woonduur	73
13.2	Tevredenheid met woonomgeving	74
13.3	Tevredenheid met wonen in Rotterdam	76
13.4	Trots op Rotterdam	76
13.5	Samenvattend	77
13	Bestedingen aan recreatie en uitgaan	79
14.1	Participatie	79
14.2	Omvang van de bestedingen	81
14.3	Samenvattend	82
15	Gelukkig in Rotterdam	83
15.1	Geluksgevoel	83
15.2	Samenvattend	84
16	Bewegingsarmoede	85
16.1	Normen voor gezond bewegen	85
16.2	Bewegingsarmoede in Rotterdam	86
16.3	Samenvattend	88
Bijlage I	Deelnemers aan de Vrijtidsomnibusenquête	91
Bijlage II	Achtergrondkenmerken van de respondenten	93
Bijlage III	Aantal beoefenaars per tak van sport	97
Bijlage IV	Sportdeelname vergeleken volgens RSO-kengetallen	99
Bijlage V	Indeling van takken van sport in categorieën	103
Bijlage IV	De betekenis van de percentages	105

SAMENVATTING

In het najaar van 2003 is voor de vijfde keer sinds 1995 de Rotterdamse Vrijtijdsomnibusenquête 'Wonen, leven en uitgaan in Rotterdam' gehouden. Met deze tweejaarlijkse enquête onder bijna 1700 Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar is de deelname van Rotterdammers aan allerlei vormen van (vrije)tijdsbesteding geïnc inventariseerd en is de mening gepeild over de attractiviteit van Rotterdam als woon- en uitgaansstad. De enquête is gehouden in opdracht van o.a. de dienst Sport en Recreatie, de Bestuursdienst Rotterdam, het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam en de dienst So-ZaWe. Naast deze algemene rapportage zijn er voor afzonderlijke opdrachtgevers 'deelrapporten' verschenen.

Aan de gestage groei van de vrijetijdsbesteding van Rotterdammers in de laatste jaren lijkt een eind te zijn gekomen. De deelname aan tal van vrijetijdsactiviteiten als sportbeoefening, cultuurparticipatie, openluchtrecreatie, vakantiebesteding, horecabezoek en nog diverse ander activiteiten is sinds 2001 verder niet gegroeid. In een aantal gevallen, zoals het bezoek aan horeca en recreatiegebieden in en rond de stad, is zelfs sprake van een soms flinke daling van het bezoek. Verklaringen voor deze stagnatie liggen deels voor de hand, al heeft het onderzoek zich daar niet op gericht. De stagnerende economie met de daarbij oplopende werkloosheid en de hogere prijzen sinds de invoering van de euro lijken voor de hand liggende oorzaken. De deelname aan betaald werk is iets teruggelopen, wat zich voor het eerst sinds jaren onder andere heeft vertaald in een toename van de hoeveelheid vrije tijd met een half uur per week. Ook de uitzonderlijk mooie zomer van 2003 is mogelijk van invloed geweest op het recreatiegedrag. Voor het mooie weer hoefde men niet weg en voor het bezoek aan openbare en gratis toegankelijke openluchtrecreatievoorzieningen in en buiten de stad was het weer misschien wel te mooi.

Met Rotterdam Sportjaar 2005 voor de boeg is er de uitdaging om de groei van de sportdeelname weer een extra impuls te geven. De meest recente ontwikkelingen hieromtrent wijzen erop dat de sportdeelname onder goedopgeleide bevolkingsgroepen weliswaar nog steeds verder toeneemt, maar dat die onder lager opgeleide Rotterdammers stagneert of zelfs terugloopt. Aanleiding voor een actief sportbeleid kan o.a. worden gevonden in de nog altijd hoge bewegingsarmoede bij een groot deel van de bevolking. Hoewel men over het algemeen vindt dat er in Rotterdam (heel) veel is te beleven, zou de stad volgens de meeste Rotterdammers nog wel wat aantrekkelijker gemaakt mogen worden. Rotterdammers zijn minder trots op en tevreden met het wonen in hun stad dan in voorgaande jaren. Met name de niet-westerse allochtonen hebben hun meningen hieromtrent wat naar beneden bijgesteld.

Tegenover deze 'negatieve' trends staan ook enkele positieve ontwikkelingen. Er zijn geen aanwijzingen dat de culturele belangstelling van Rotterdammers na 2001, toen Rotterdam culturele hoofdstad van Europa was, is teruggezaakt. Het bezoek aan de diverse type voorstellingen, evenementen en voorzieningen is min of meer gelijk gebleven. Rotterdammers zijn wat meer tijd in en rond huis gaan besteden, onder andere aan hobby's (met name computeren) en sociale contacten. Steeds meer mensen hebben een computer waarmee ze het internet opkunnen, gemiddeld besteden ze daaraan per week twee uur meer tijd aan dan in 2001. Ook is er enige groei in de deelname aan vrijwilligerswerk en het aantal lidmaatschappen van verenigingen en (maatschappelijke) organisaties. Deze ontwikkelingen lijken de sociale cohesie in de stad ten goede te komen. Alle ontwikkelingen ten spijt voelt de grote meerderheid van de Rotterdammers in dit onderzoek zich net als in vorige jaren (zeer) gelukkig.

Deelnamecijfers, bezoekcijfers

Hieronder volgen de belangrijkste bevindingen uit dit onderzoek, in vergelijking met die van 1999 en 2001. Tenzij anders vermeld zijn in onderstaande cijfers zowel incidentele als frequente deelnemers en bezoekers inbegrepen.

Percentage Rotterdammers dat
(in de afgelopen 12 maanden)

	1999	2001	2003
werk en vrije tijd			
betaald werk heeft	56	60	57
tijd besteedt aan			
- studie	30	30	28
- zorgtaken	73	74	71
uren vrije tijd per week heeft	22,3	21,6	22,2
te weinig vrije tijd zegt te hebben	37	37	37
media			
televisie kijkt			
- totaal	97	97	96
- TV-Rijnmond	53	57	51
radio luistert			
- totaal	77	77	73
- regionale en lokale zenders	41	41	35
kranten leest			
- landelijke dagbladen	54	59	59
- Rotterdams dagblad	39	42	41
- huis-aan-huisblad	70	69	70
Internet gebruikt	26	47	54
Stadstext raadpleegt	30	35	30
vrijtijdsbesteding gegroepeerd			
deelneemt aan vrijetijdsactiviteiten in het algemeen			
nooit		10	9
regelmatig		71	72
vaak		20	19
deelneemt aan bewegingsactiviteiten (w.o. sport, bezoek aan recreatiegebieden, wandelen, fietsen)			
nooit		20	16
regelmatig		39	45
vaak		41	39
deelneemt aan culturele activiteiten (w.o. bezoek aan culturele voorstellingen, instellingen, evenementen)			
nooit		31	34
regelmatig		47	44
vaak		22	24

<i>Percentage Rotterdammers dat (in de afgelopen 12 maanden)</i>	1999	2001	2003
<i>deelneemt aan uitgaansactiviteiten (w.o. festivals, horeca)</i>			
<i>nooit</i>		17	17
<i>regelmatig</i>		71	73
<i>vaak</i>		12	10
<i>Maatschappelijke activiteiten (w.o. vrijwilligerswerk, lidmaatschappen)</i>			
<i>nooit</i>		26	25
<i>regelmatig</i>		70	71
<i>vaak</i>		4	4
sport			
<i>aan sport doet</i>			
- <i>minstens eens per jaar</i>	58	62	60
- <i>minstens 11 keer per jaar</i>	50	52	53
- <i>minstens 50 keer per jaar</i>	26	29	29
<i>sport in verenigingsverband doet</i>	28	35	34
cultuur			
<i>culturele uitvoeringen bezoekt (excl. bioscoop)</i>		62	60
<i>culturele uitvoeringen bezoekt (incl. bioscoop)</i>		75	75
- <i>concert populaire of wereldmuziek</i>		25	23
- <i>musical</i>		19	19
- <i>toneelvoorstelling</i>		19	18
- <i>cabaret of kleinkunst</i>		18	16
- <i>concert klassieke muziek</i>		13	15
- <i>dance-/houseparty</i>		13	12
<i>bioscoop of filmhuis bezoekt</i>		56	57
<i>musea bezoekt</i>		38	37
<i>bibliotheek bezoekt</i>		42	38
<i>videotheek bezoekt</i>		45	43
<i>Rotterdamse festivals bezoekt</i>	64	64	68
<i>Rotterdamse sportevenementen bezoekt</i>	51	57	56
<i>overige evenementen in Rotterdam bezoekt</i>	70	71	69
<i>(vrijwel) nooit een boek leest voor het plezier</i>		33	32
<i>regelmatig of vaak een boek leest (minstens 10 per jaar)</i>		30	32
winkelen, horeca en buurtvoorzieningen			
<i>wel eens horeca bezoekt</i>	91	89	89
<i>wel eens winkelt ..</i>			
- <i>in de binnenstad</i>	76	83	81
- <i>op winkelcentrum Zuidplein</i>	45	47	44
- <i>op winkelcentrum Oosterhof/Alexandrium</i>	40	44	43
- <i>op de markten</i>	66	68	66
<i>buurt- en wijkvoorzieningen bezoekt</i>	77	75	73

Percentage Rotterdammers dat
(in de afgelopen 12 maanden)

	1999	2001	2003
openluchtrecreatie			
openluchtrecreatievoorzieningen bezoekt	92	94	91
- buurtvoorzieningen	66	69	64
- stadsparken	71	73	67
- recreatiegebieden rond Rotterdam	59	58	53
- strand en duinen	60	60	55
- verder weg gelegen landschappen	35	39	36
met vakantie gaat	78	82	78
- korte vakanties (minder dan 4 nachten)	60	61	57
- lange vakanties	72	72	70
tochten maakt			
- wandeltochten	58	56	51
- fietstochten	49	49	46
- autotochten	42	40	37
- skeelertochten		13	13
sociale contacten			
minstens eens per week contact heeft met buurtgenoten	48	48	50
op visite gaat bij burens, vrienden, familie	82	79	86
veel vrije tijd besteedt			
- met gezinsleden	56	51	51
- met familie	17	13	20
- met burens	4	3	4
- met vrienden/kennissen	24	17	23
- alleen		21	
vrijwilligerswerk en maatschappelijke participatie			
wel eens onbetaald werk verricht		46	47
- informele hulp		27	29
- vrijwilligerswerk		32	33
lid is van één of meer organisaties	59	62	60
attractiviteit van Rotterdam			
vindt dat er in Rotterdam (heel) veel te beleven is	72	75	78
dat (zeer) tevreden is over de eigen woonomgeving	74	74	72
dat (zeer) tevreden is over het wonen in Rotterdam als geheel	81	82	75
'trots' is op Rotterdam		65	56
'een beetje trots' is op Rotterdam		27	36
'niet trots' is op Rotterdam		7	8

Percentage Rotterdammers dat
(in de afgelopen 12 maanden)

1999   2001   2003

recreatieve bestedingen

geld besteedt aan

- uit eten gaan	85	84	83
- horeca	68	66	62
- uitgaan	74	70	70
- sportbeoefening	55	54	55
- kansspelen	46	44	37
- winkelen voor het plezier	89	89	86
- Rotterdamse attracties			47
- evenementen			40

geluksgevoel

dat heel gelukkig is

25   24   21

dat gelukkig is

62   62   68

dat niet zo gelukkig of helemaal niet gelukkig is

13   13   11

1 INLEIDING

In deze algemene rapportage staan de resultaten beschreven van de vijfde Vrijtijdsomnibus (VTO). Het betreft een grootschalige enquête onder de Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar over onder andere tijdsbesteding, sport, cultuur, openluchtrecreatie, vakantie, attractiviteit van Rotterdam, trots en gelukbeleving. De leeftijdsgrens van 75 jaar is gehanteerd omdat de praktijk leert dat ouderen aanzienlijk minder responderen. Degenen in die leeftijdsgroep wel responderen zijn waarschijnlijk weinig representatief voor de hele populatie van Rotterdammers boven 75 jaar.

De uitbreiding van de steekproef met 13-15 jarigen (een experiment toegepast in de vorige editie van de VTO) is nu structureel. Het biedt de mogelijkheid om de uitkomsten van de enquête verder uit te splitsen naar diverse leeftijdsgroepen. Mede daardoor kan beter worden voldaan aan de vraag naar inzicht over diverse vormen van vrijetijdsbesteding van jongeren.

Het onderzoek is uitgevoerd door het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS) in opdracht van de dienst Sport en Recreatie en de Bestuursdienst van de gemeente Rotterdam. Andere gemeentelijke diensten en instellingen hebben met eigen vragen 'meegelift'. Zie Bijlage I voor een overzicht van al deze deelnemers.

Deze rapportage bevat de resultaten van een globale analyse van het materiaal. Het biedt daarnaast volop mogelijkheden voor verdere en diepgaander analyses. De meeste deelnemers aan deze Vrijtijdsomnibus hebben inmiddels al opdracht gegeven voor dergelijke aanvullende analyses en rapportages.

Respons:

Het onderzoek is gebaseerd op een personenenquête onder een uit het bevolkingsbestand getrokken steekproef. De vragenlijst is toegezonden aan 3100 Rotterdammers van 13-75 jaar.

In totaal hebben in eerste instantie 1586 personen (51,2%) de vragenlijst ingevuld en teruggestuurd. Er is twee keer schriftelijk gerappelleerd. Daarnaast hebben enkele allochtone enquêteurs hun diensten aangeboden bij Surinamers, Antillianen, Turken, Marokkanen en Kaapverdianen die ook na twee keer rappelleren de vragenlijst nog niet hadden ingevuld en teruggestuurd. Dit heeft geleid tot nog eens 112 vragenlijsten (3,6%). Daarmee is niet alleen de totale respons van dit onderzoek uitgekomen op 1798 personen ofwel 54,8%. De respons is hoger dan twee jaar geleden toen nog 50,5% de vragenlijst invulde en terugstuurde.

Aan de hand van enkele algemene persoonskenmerken zoals geslacht, leeftijd, etniciteit en de deelgemeente waar men woont, is de respons vergeleken met het steekproefkader waaruit de steekproef is getrokken. Het blijkt dan dat mannen en jongeren iets zijn ondervertegenwoordigd, maar dat de respons van diverse groepen allochtonen meer dan ooit getalsmatig aardig in overeenstemming is met hun aandeel in de Rotterdamse bevolking van 13-75 jaar. Steeds meer allochtone inwoners van Rotterdam reageren al schriftelijk. Alleen Antillianen en mensen afkomstig uit de zogenaamde 'overige arme' landen zijn in het onderzoek ondervertegenwoordigd. Zie Bijlage II.

Al met al zijn de verschillen met het steekproefbestand niet zo groot dat via herweging de uitkomsten moeten worden gecorrigeerd. De respons op de Vrijtijdsomnibus is voldoende representatief voor de totale Rotterdamse bevolking van 13 – 75 jaar.

Tabel 1.1 Respondenten naar etniciteit en leeftijd (in %)

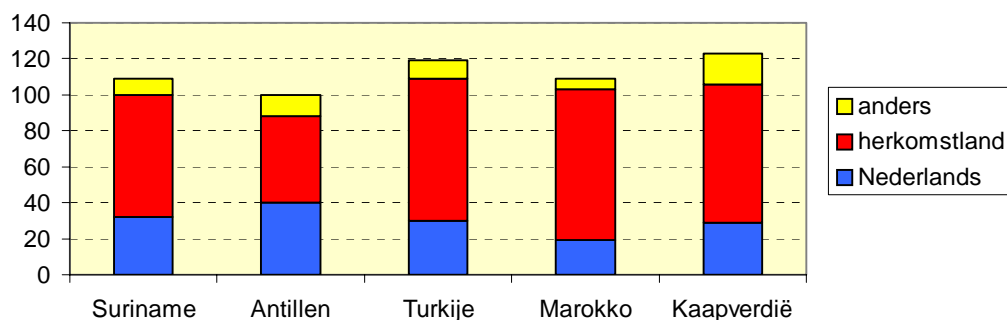
	13-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65-75 jaar	totaal %	aantal resp.
Autochtone Nederlanders	45	60	69	83	63	1074
Westerse allochtonen	6	6	8	8	7	120
Noord Mediterranen	2	2	2	1	2	34
Overige rijke landen	4	4	6	7	6	86
Niet-westerse allochtonen	49	34	23	9	30	504
Turken	12	10	4	2	7	125
Marokkanen	7	5	4	4	5	81
Surinamers	13	10	5	2	8	136
Antillianen/Arubanen	2	1	2	-	1	25
Kaapverdianen	7	3	3	0	3	56
Overige arme landen	9	5	4	1	5	81
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

n=1698

Bij de interpretatie van de resultaten van dit onderzoek moet wel rekening worden gehouden met het feit dat allochtonen, en met name Marokkanen, Turken en Surinamers/Antillianen, gemiddeld jonger zijn dan de autochtone Rotterdamse bevolking (zie tabel 1.1). Niet-westerse allochtonen in de leeftijdsgroep 65-75 jaar zijn zowel in het onderzoek als in de Rotterdamse bevolking nauwelijks aanwezig. Sinds 2001 is deze groep in het onderzoek wel toegenomen van 7% tot 11%. In de leeftijdsgroep 13-24 jaar vormen niet-westerse allochtonen inmiddels met 43% bijna de helft van de bevolking.

In eerdere versies van de Vrijetijdsomnibus werden allochtonen afkomstig uit Noord-Mediterrane landen (Italianen, Spanjaarden, Portugezen, Joegoslaven) gerekend tot de etnische minderheden. Omdat uit deze landen afkomstige Rotterdammers geen onderdeel uitmaken van het minderhedenbeleid van de gemeente, worden zij met ingang van deze editie 2003 gerekend tot de allochtonen uit de (rijke) westerse landen. Daar waar in deze rapportage vergelijkingen met eerdere jaren zijn gemaakt, is de toedeling van deze groep gecorrigeerd volgens deze nieuwe 'afpraak'.

Figuur 1.1 De bevolkingsgroep(en) waartoe niet-westerse allochtonen zich rekenen ¹

¹ Men kon meer dan een groepen aankruisen, het totaal telt daarom op tot boven 100%

Een deel van de, volgens de geboortelanden van respondent en zijn/haar ouders, niet-westerse allochtonen rekent zichzelf inmiddels tot de Nederlanders in plaats van tot de herkomstgroep. Soms rekenen zij zich tot beide groepen, dat geldt nog het meest voor Kaapverdianen en Turken. Van de Antillianen rekent 40% zich tot de Nederlanders, van de Surinamers en Turken is dat ongeveer 30%, en van de Marokkanen 20%. De meerderheid binnen de vijf groepen echter ziet zichzelf nog altijd in de eerste plaats als lid van de herkomstgroep.

Tenslotte:

Als er in de tekst over '**Rotterdamers**' wordt gesproken, dan wordt bedoeld **Rotterdamers van 13-75 jaar**.

Als in de tekst en tabellen een onderscheid wordt gemaakt tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen, dan zijn de **westerse allochtonen** gerekend tot de **autochtonen**.

Om de in dit rapport vermelde aantallen en percentages te kunnen vertalen naar de Rotterdamse bevolking als geheel, is het handig te weten dat in dit onderzoek één respondent staat voor 276 Rotterdamers van 13-75 jaar en dat één procent staat voor circa 4700 Rotterdamers van 13-75 jaar.

2 TIJDSBESTEDING EN OORDEEL OVER DE HOEVEELHEID VRIJE TIJD

De hoeveelheid vrije tijd van mensen wordt, na slapen, eten en verplaatsen, in belangrijke mate bepaald door de tijd die wordt besteed aan betaalde arbeid, studie en zorgtaken. In welke mate besteden Rotterdammers tijd aan deze taken? Hoeveel uur vrije tijd heeft men en hoe beoordeelt men de hoeveelheid vrije tijd die overblijft? Dat zijn de vragen die in dit hoofdstuk centraal staan.

2.1 Tijd voor werk, studie en zorgtaken

Ruim 70% van de Rotterdammers besteedt tijd aan zorgactiviteiten, 57% aan werk en 28% aan studie. Veel gepensioneerden en mensen met een uitkering e.d. hebben deze vragen onbeantwoord gelaten; zij geven daarmee waarschijnlijk aan geen tijd te besteden aan werk, studie of zorg. Ook met het begrip 'vrije tijd' hebben zij moeite. Het betreft veelal (zeer) laag opgeleide ouderen, waaronder meer mannen dan vrouwen.

Tabel 2.1 Percentage Rotterdammers dat tijd besteedt aan werk, studie en/of zorgtaken en het aantal uren 'echte' vrije tijd

uren	werk	studie	zorg	'verplichte' tijd *)	vrije tijd
geen	36	65	22	1	1
1 - 19 uur	9	17	43	13	40
20 - 39 uur	25	7	19	27	36
40 - 49 uur	17	3	4	25	8
50 en meer uur	6	1	5	26	6
geen antwoord	7	7	7	8	8
gemiddeld aantal uur per week in 2003 (van degenen die er tijd aan besteden)	33,5	16,0	18,3	39,4	22,2
idem 2001	33,4	15,4	18,8	40,8	21,7
idem 1999	34,0	12,7	19,7	40,7	24,0
idem 1997	35,0	14,9	19,9	43,5	22,1

*) aantal uren per week besteed aan werk, studie, zorg bij elkaar geteld

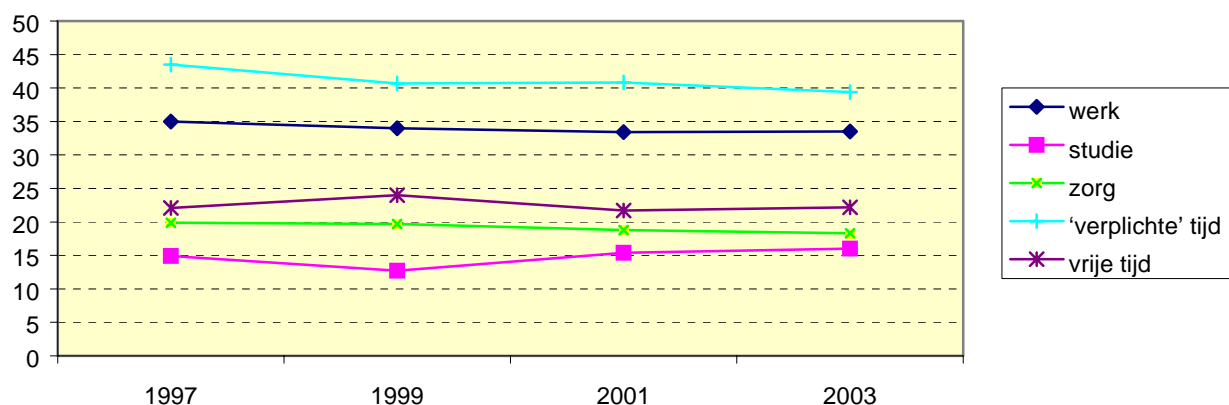
Werk

Ten opzichte van 2001 is het percentage Rotterdammers dat tijd besteedt aan werk iets afgenomen: van 60% tot 57%, variërend van een enkel uurtje tot wel 80 uur per week. Gemiddeld besteden zij per week 33,5 uur. Daarmee is de dalende tendens sinds der eerste VTO in 1995 tot staan gekomen. Of dit ook een landelijke ontwikkeling is, is onbekend. De meest recente cijfers over tijdsbesteding van het SCP hebben betrekking op 2000 ('Trends in de tijd', SCP, 2001). Nieuwe cijfers zullen pas in 2006 beschikbaar komen.

Voor 51% van de Rotterdammers is het werk de voornaamste bezigheid, voor 5% is het bijzaak; voor hen zijn studie of zorgtaken belangrijker.

Van degenen die huishoudelijk werk als voornaamste bezigheid hebben, heeft slechts 5% enkele uren betaald werk. Van scholieren/studenten heeft 43% daarnaast betaald werk.

Figuur 2.1 Gemiddeld aantal uren dat Rotterdammers besteden aan werk, studie en/of zorgtaken en het aantal uren 'echte' vrije tijd; 1997-2003

Studie

Van de Rotterdammers besteedt 28% tijd aan studie, cursussen of opleiding. De meesten doen dat naast andere bezigheden. Voor 10% van de Rotterdammers is studie (volgen van dagonderwijs) de voornaamste bezigheid. Gemiddeld besteden zij 16,0 uur per week aan studie, cursussen of opleiding. Ten opzichte van 2001 is dat een toename van 0,6 uur. Tweederde van de 'studerenden' volgt een opleiding naast het werk. Ruim driekwart van hen doet dat in combinatie met zorgtaken.

Zorgtaken

Het verrichten van huishoudelijk werk en zorgtaken thuis is, net als in 1999 en 2001, voor 9% van de Rotterdammers de voornaamste bezigheid. In totaal verricht bijna driekwart van de Rotterdammers huishoudelijk werk en/of zorgtaken: 71%, iets minder dan in 2001. Gemiddeld besteden zij ruim 18 uur per week aan deze zorgtaken; ook dat is iets minder dan in 2001.

Tabel 2.2 Gemiddeld aantal uren 'verplichte' tijd en echte vrije tijd van alle Rotterdammers naar geslacht, leeftijd en etniciteit

	werk	studie	zorg	'verplichte' tijd	vrije tijd
man	25,5	5,0	7,7	38,2	25,2
vrouw	15,9	4,5	19,4	39,8	19,4
13-15 jaar	3,3	28,0	4,9	36,2	26,6
16-24 jaar	19,0	18,3	6,2	43,5	21,4
25-44 jaar	28,6	2,8	14,2	45,6	20,0
45-64 jaar	19,1	0,9	15,4	35,4	22,4
65-75 jaar	0,8	0,3	20,6	21,7	28,6
autochtonen	21,7	3,7	14,6	40,0	22,8
niet-westerse allochtonen	17,2	7,4	14,0	38,6	20,4
Totaal	20,4	4,8	14,4	39,6	22,1

In deze tabel zijn ook de 'nul uur-scores' meegeteld bij de berekening van de gemiddelden

'Verplichte tijd'

In totaal besteden bijna alle respondenten tijd aan één of meer van deze drie 'verplichte' activiteiten. Slechts enkelen geven aan dit niet te doen. Daarnaast heeft 8% deze vraag niet ingevuld. Gemiddeld gaat het om 39,4 uur per week (variërend van 1 uur tot 120 uur)². Ten opzichte van de voorgaande peilingen heeft men in 2003 een kleine anderhalf uur minder 'verplichte' tijd.

Mensen die zeggen geen of weinig tijd te besteden aan deze 'verplichte' en structurerende activiteiten zijn meer dan gemiddeld ouderen (65 jaar en ouder), zijn laag opgeleid en hebben doorgaans een laag inkomen. Dit zijn veelal gepensioneerden en AOW-ers voor wie werk, studie en deels ook zorg vaak geen betekenis meer hebben.

Daar tegenover staan de mensen voor wie dat wel in hoge mate geldt en die juist veel tijd besteden aan werk-, studie- en/of zorgtaken in het huishouden. Zij zijn al druk bezet, maar zijn daarnaast, zo zullen we verder in deze rapportage zien, ook nog zeer actief in hun vrije tijd. Het zijn vooral ouders met thuiswonende kinderen, 25-45 jarigen, hoog opgeleiden en hogere inkomensgroepen.

Tabel 2.3 *Hoeveelheid uren 'verplichte' tijd naar type huishouden waar men deel van uit maakt (in %)*

	tot 20 uur	20-49 uur	50 uur en meer	Totaal
alleenstaanden zonder kind(eren)	26	52	22	100
alleenstaanden met kind(eren)	15	61	24	100
samenwonenden uit eenverdieners-huishoudens zonder kind	31	56	13	100
samenwonenden uit eenverdieners-huishoudens met kind	14	53	34	100
samenwonenden uit tweeverdieners-huishoudens zonder kind	15	55	30	100
samenwonenden uit tweeverdieners-huishoudens met kind	7	58	35	100
Totaal	16	56	28	100

2.2 Hoeveelheid vrije tijd

De tijd die Rotterdammers besteden aan 'verplichte taken' is zoals gezegd ten opzichte van twee jaar geleden met zo'n 1½ uur gedaald. Dat heeft hen echter geen 1½ uur extra vrije tijd opgeleverd, maar slechts een half uur. Net als in voorgaande jaren hebben mensen kennelijk in toenemende mate behoefte aan wat door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) 'persoonlijke tijd' wordt genoemd: tijd voor eten, hygiëne, slapen, e.d.

Vrijwel iedereen heeft wel enige uren 'echte' vrije tijd³. Slechts 1% zegt, volgens de gehanteerde definitie in de vraagstelling, geen 'echte' vrije tijd te hebben, 8% heeft deze vraag niet beantwoord. Voor hen heeft 'vrije tijd' waarschijnlijk weinig betekenis (meer). Zij zijn bij de berekening van gemiddelden niet meegeteld.

² De 9 respondenten die zeggen meer dan 120 uur per week aan deze activiteiten te besteden, zijn buiten de berekening van dit gemiddelde gehouden.

³ In de vraagstelling is 'echte' vrije tijd omschreven als: 'dus niet de tijd voor slapen, eten, persoonlijke verzorging, werk, studie, huishoudelijk werk, dagelijkse boodschappen en andere noodzakelijke activiteiten'.

De hoeveelheid vrije tijd verschilt aanmerkelijk per groep. Vrouwen hebben gemiddeld 5,8 uur minder vrije tijd dan mannen, respectievelijk 19,4 en 25,2 uur. Ten opzichte van 2001 is het verschil weer flink toegenomen; toen hadden vrouwen met 19,9 uur nog wat meer vrije tijd dan nu en hadden mannen met 23,5 uur 1,7 uur minder vrije tijd.

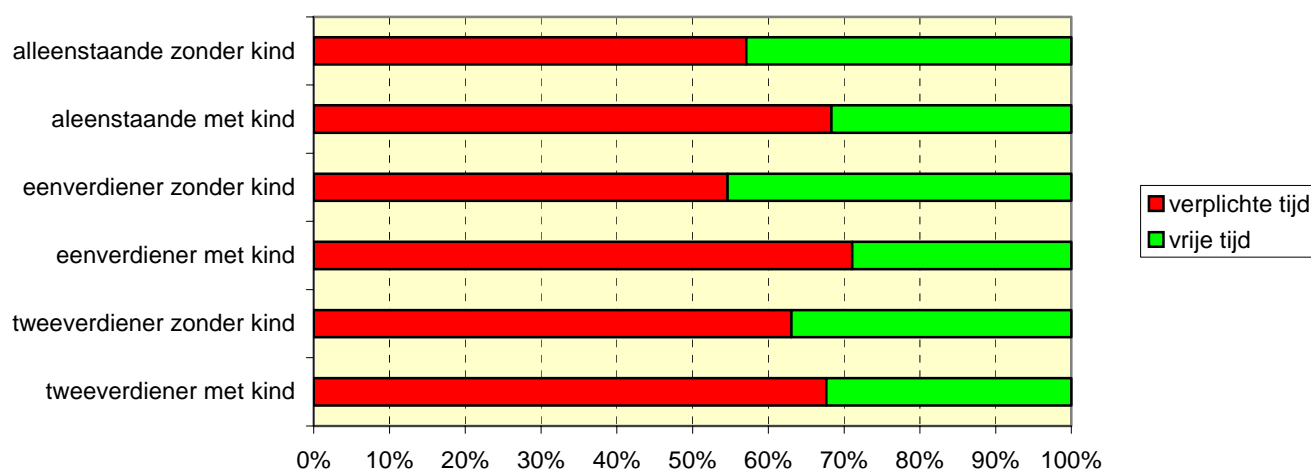
Ouderen hebben aanzienlijk meer vrije tijd dan jongeren. In vergelijking met 2001 valt op dat vrouwen na hun 65-ste tegenwoordig meer vrije tijd hebben en dat het verschil met hun mannelijke leeftijdsgenoten minder groot is.

Tabel 2.4 Aantal uren echte vrije tijd per week naar geslacht en leeftijd (in %)

	geen vrije tijd	1-19 uur	20-39 uur	40-49 uur	50 uur en meer	gemiddeld aantal uur per week
man	1	35	43	13	9	25,2
vrouw	2	51	37	6	4	19,4
man 13-24 jaar	-	34	46	10	10	25,1
vrouw 13-24 jaar	-	55	35	5	5	19,6
man 25-44 jaar	0	40	46	7	7	22,8
vrouw 25-44 jaar	2	55	35	5	3	17,7
man 45-64 jaar	1	33	40	18	8	26,4
vrouw 45-64 jaar	2	51	38	5	4	18,7
man 65-75 jaar	4	26	33	21	16	29,9
vrouw 65-75 jaar	3	28	45	13	12	27,5
Totaal 2003	2	43	40	9	7	22,1 uur
2001	2	46	40	7	6	21,6 uur
1999	2	44	38	8	9	23,3 uur

Vooraf in huishoudens met kinderen is de gemiddelde hoeveelheid vrije tijd aanzienlijk minder dan bij alleenstaanden en paren zonder thuiswonende kinderen.

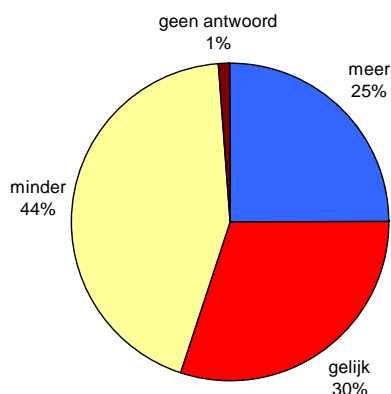
Figuur 2.3 Gemiddeld aantal uur per week verplichte tijd en vrije tijd van respondenten uit verschillende typen huishoudens

Bijna de helft van de Rotterdammers (44%) meent dat ze nu *minder* vrije tijd hebben dan 5 jaar geleden. Dit zijn vooral jongeren (jonger dan 45 jaar), mensen met een hoge opleiding en een hoog inkomen, werkenden en vooral studenten. Ook de niet-westerse allochtonen hebben, meer dan autochtonen, te maken met minder vrije tijd. Een kwart van de Rotterdammers denkt meer vrije tijd te hebben dan 5 jaar geleden en 30% heeft net zo veel vrije tijd als toen.

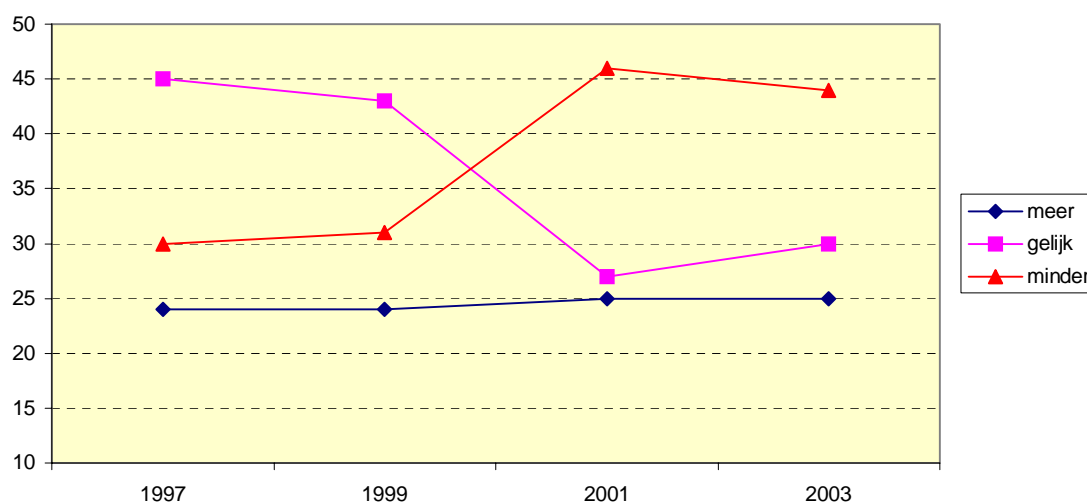
In vergelijking met 2001 is er wat dit betreft weinig veranderd. Daarmee lijkt de trend van de laatste jaren dat men steeds minder vrije tijd heeft en het als maar drukker heeft, te zijn afgevlakt.

Figuur 2.4 Percentage Rotterdammers dat meer, evenveel en minder vrije tijd heeft dan 5 jaar geleden

Mensen met meer vrije tijd dan 5 jaar geleden treffen we vooral aan onder mensen in de leeftijdsgroep 45-64 jaar en in het bijzonder de vrouwen in die leeftijdsgroep. Het gaat daarbij veelal om mensen die met de VUT zijn gegaan en om mensen die 'gedwongen' meer vrije tijd hebben gekregen. De eersten vinden dat ze nu genoeg vrije tijd hebben en de laatsten 'klagen' dat ze nu 'te veel' vrije tijd hebben.

Figuur 2.5 Ontwikkeling van het percentage Rotterdammers dat van mening is dat ze meer evenveel of minder vrije tijd hebben dan 5 jaar geleden

2.3 Oordeel over de hoeveelheid vrije tijd

Het oordeel over de hoeveelheid vrije tijd is de laatste jaren zeer stabiel. Een meerderheid (58%) is tevreden met de huidige hoeveelheid vrije tijd, ruim eenderde van de Rotterdammers vindt dat ze te weinig vrije tijd hebben. Dit zijn vooral jongeren (jonger dan 45 jaar), werkenden, hoger opgeleiden. Slechts 3% van de Rotterdammers vinden dat ze teveel vrije tijd hebben. Hieronder zijn uiteraard veel ouderen, gepensioneerden, maar ook meer dan gemiddeld jongeren van 13-24 jaar.

Tabel 2.5 Oordeel over de hoeveelheid vrije tijd in 1995, 1997, 1999, 2001 en 2003 (in%)

	1995	1997	1999	2001	2003
(te) veel *)	11	10	3	3	3
genoeg	64	58	59	58	58
te weinig	25	31	37	37	37
geen antwoord	0	1	1	2	2

*) Sinds 1999 is de antwoordcategorie 'veel' vervangen door 'te veel'

2.4 Samenvattend

Rotterdammers besteden sinds 2001 minder tijd aan 'verplichte activiteiten' als werk en zorg. Dat is echter maar voor een deel ten goede gekomen van hun vrije tijd. Ze besteden nu wat meer dan toen tijd aan studie en ook aan persoonlijke verzorging. De trend van de laatste jaren dat men het steeds drukker heeft, lijkt te zijn afgezwakt.

3 MEDIA

3.1 Televisie en radio

Vrijwel alle Rotterdammers kijken wel eens televisie, slechts 2% doet dat niet en eveneens 2% heeft deze vraag niet beantwoord. Gemiddeld kijkt men 2,9 uur per dag, iets minder dan in voorgaande jaren.

Het percentage mensen dat wel eens naar TV-Rijnmond kijkt is, na een opleving in 2001 weer terug op het niveau van 1999: 51%. De meesten kijken niet langer dan 1 uur per dag, gemiddeld kijkt men 0,8 uur per dag naar deze zender. Een op drie Rotterdammers kijkt een half tot één uur per dag.

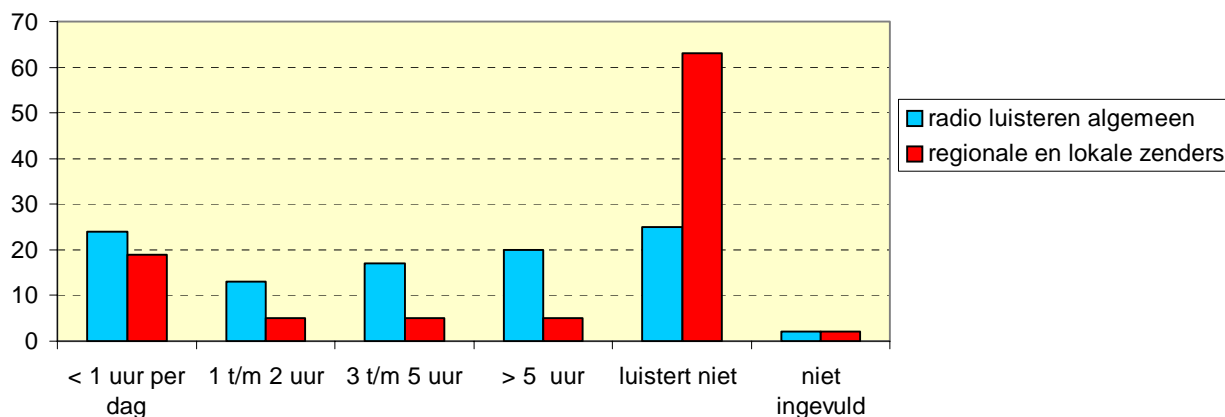
Tabel 3.1 Aantal uren per dag TV-kijken (in %)

	TV kijken				TV-Rijnmond			
	1997	1999	2001	2003	1997	1999	2001	2003
minder dan ½ uur per dag	1	1	0	1	11	13	14	13
½ tot en met 1 uur per dag	16	17	15	16	27	37	39	34
tot en met 2 uur	28	27	28	28	2	2	3	3
tot en met 3 uur	18	19	22	20	1	1	1	0
tot en met 4 uur	17	16	16	15				0
meer dan 4 uur	15	16	15	15				1
kijkt niet	3	3	1	2	46	46	41	46
geen antwoord	2	1	3	2	12	1	2	3
gemiddeld per dag (van degenen die kijken)	3,0	3,0	3,1	2,9	0,8	0,7	0,8	0,8

Bijna driekwart van de Rotterdammers (73%) luistert wel eens naar de radio. Dat zal men meestal doen in combinatie met andere activiteiten zoals tijdens het (huishoudelijk) werk, studie, autorijden; 25% luistert zelden of nooit naar de radio. Ten opzichte van 2001 is het percentage radioluisteraars met 4% afgenomen.

Gemiddeld staat de radio 3,7 uur aan, ook iets minder dan in 2001 (3,9 uur). Veel meer dan bij de TV wordt afgestemd op regionale of lokale zenders als Radio Rijnmond, Stadsradio, buurtzenders en de migrantenomroep: gemiddeld 2,4 uur per dag.

Figuur 3.1 Aantal uren per dag radio luisteren (in %)

Tabel 3.2 Aantal uren per dag radio luisteren (in %)

	Totaal	Regionale en lokale zenders
niet meer dan 1 uur per dag	24	19
tot en met 2 uur	13	5
tot en met 5 uur	17	5
meer dan 5 uur	20	5
luistert niet	25	63
niet ingevuld	2	2
<i>gemiddeld per dag (van degenen die luisteren)</i>	<i>3,7</i>	<i>2,4</i>

Als het gaat om TV-kijken en radio luisteren in het algemeen, dan zijn dat activiteiten die door een dwarsdoorsnee van de Rotterdamse bevolking worden gedaan. Op de lokale TV- en radiozenders wordt vooral afgestemd door lager opgeleiden.

3.2 Kranten, internet en stadstekst

Rotterdamers maken steeds frequenter gebruik van Internet. Ruim de helft van de 13-75 jarigen maakt er wel eens gebruik van. Met name het aantal frequente gebruikers (één of meer keer per week) is weer met een kleine 10% toegenomen. De populariteit van de andere media is ten opzichte van 2001 gelijk gebleven of iets gedaald (stadstekst).

Zeven procent van de Rotterdamers zegt geen enkele van deze media te lezen of te raadplegen (waaronder veel laag opgeleide ouderen), eveneens 7% raadpleegt ze alle vijf wel eens: een verdubbeling ten opzichte van 2 jaar geleden.

Tabel 3.3 Percentage Rotterdamers dat geschreven en digitale media leest / raadpleegt

	één of meer keer per week			minder dan één keer per week			zelden of nooit / geen antwoord		
	1999	2001	2003	1999	2001	2003	1999	2001	2003
Landelijk dagblad	47	48	48	7	10	11	46	41	41
Rotterdams Dagblad	29	31	31	9	11	10	61	58	59
Huis-aan-huisblad	52	51	52	18	18	18	30	31	30
Internet	21	37	46	5	10	8	74	53	46
Stadstekst	19	24	20	11	11	10	70	65	70

Dagbladen en huis-aan-huisbladen

Er zit geen groei meer in het percentage Rotterdamers dat wel eens een dagblad (een landelijk dagblad of het lokale Rotterdams Dagblad) leest. Het percentage Rotterdamers dat huis-aan-huisbladen als de Havenloods, Het Zuiden, Maasstad en Maaspost raadpleegt is al langer stabiel. Bijna de helft van de Rotterdamers leest minstens eens per week een landelijk dagblad (waaronder 31% die dat vrijwel dagelijks doen), 41% doet dat zelden of nooit en 11% leest incidenteel een landelijk dagblad.

Bijna een op drie Rotterdamers (31%) leest minstens eens per week het Rotterdams Dagblad (waaronder 16% vrijwel dagelijks), 59% doet dat zelden of nooit en 10% leest het Rotterdams Dagblad incidenteel.

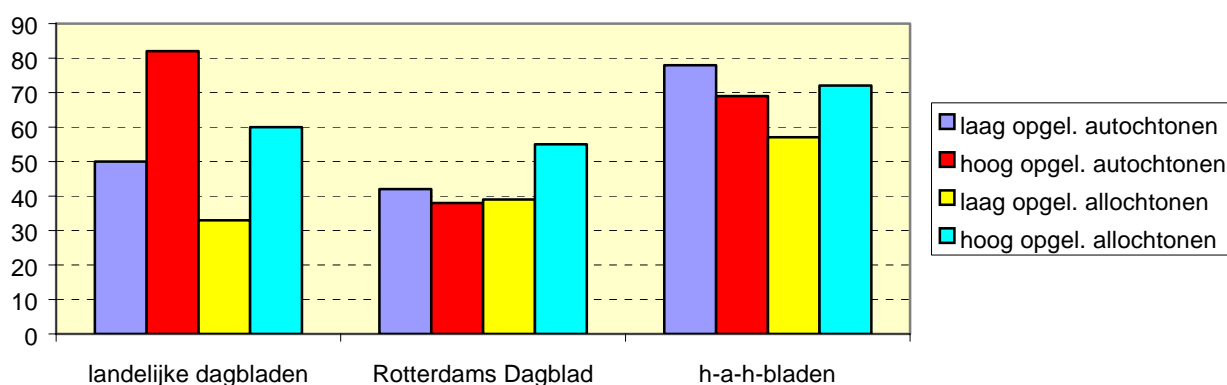
Dagbladen worden het meest gelezen door de 'middelbare' leeftijdsgroepen (24-64 jaar). Van de jongste leeftijdsgroep leest niet meer dan 37% minstens eens per week een landelijk dagblad en 31% het Rotterdams Dagblad. Wel zijn er onder deze jongeren relatief veel incidentele lezers (minder dan eens per week). Huis-aan-huisbladen worden daarentegen door veel 'ouderen' (45+) geraadpleegd: twee op de drie doet dat eens per week of vaker. Ook nu weer doen jongeren dat vaker zo nu en dan.

Niet-westerse allochtonen blijven wat betreft het lezen van landelijke dagbladen veelal achter bij autochtonen. Dat blijkt deels samen te hangen met hun gemiddeld lagere opleiding. Het Rotterdams Dagblad en de huis-aan-huisbladen hebben daarentegen een hoger bereik onder niet-westerse allochtonen, in het bijzonder onder de hoger opgeleide allochtonen. Zie figuur 3.1.

Tabel 3.4 Percentage lezers van dagbladen en huis-aan-huisbladen naar etniciteit en opleidingsniveau

	lager opgeleiden		hoger opgeleiden		Totaal
	autochtonen	niet-westerse allochtonen	autochtonen	niet-westerse allochtonen	
Landelijk dagblad					
zelden of nooit	51	68	19	41	41
wel	49	32	81	59	59
Rotterdams Dagblad					
zelden of nooit	58	61	62	45	58
wel	42	39	38	55	42
Huis-aan-huisblad					
zelden of nooit	22	43	30	29	30
wel	78	57	70	71	70

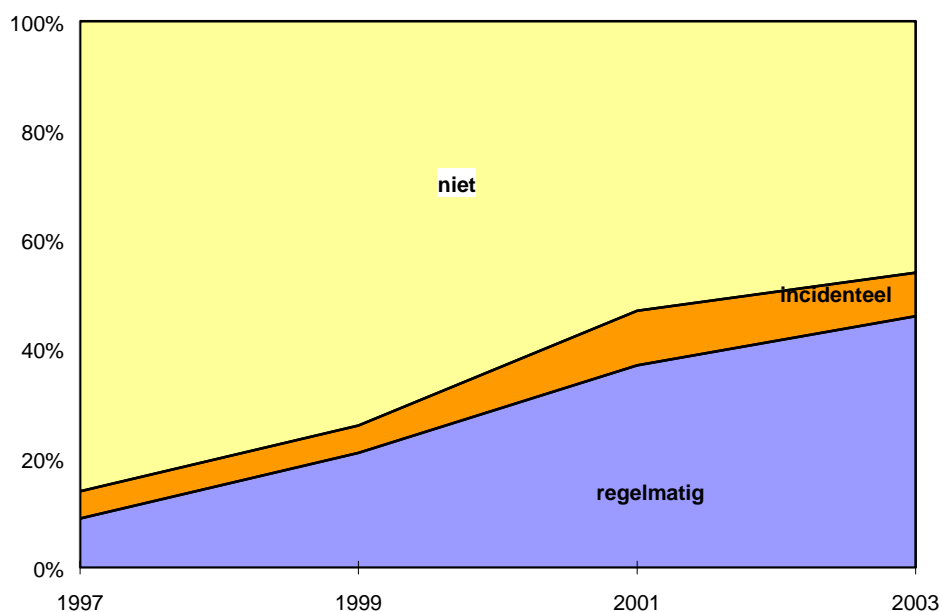
Figuur 3.2 Percentage lezers van dagbladen en huis-aan-huisbladen naar etniciteit en opleidingsniveau

Internet

Het aantal Rotterdammers dat minstens eens per week het internet (thuis, werk, school) opgaat, is sinds 2001 weer verder toegenomen: van 37% tot 46%. In 1997 was dat nog 9%, in 1999 21%. Het percentage incidentele bezoekers is ten opzichte van 2001 iets gedaald.

Figuur 3.3 Ontwikkeling internetgebruik van Rotterdammers, 1997- 2003

De regelmatige internetbezoekers bestaan vooral uit jongeren en hoog opgeleide mannen. Van de jongeren is inmiddels bijna driekwart wel eens op het internet te vinden. Zie ook tabel 3.5.

Tabel 3.5 Percentage Rotterdammers dat internet raadpleegt naar leeftijd

	één of meer keer per week	minder dan één keer per week	zelden of nooit / geen antwoord
		week	
13-24 jaar	74	6	20
25-44 jaar	58	10	31
45-64 jaar	34	8	58
65-75 jaar	6	4	90
Totaal	46	8	46

Stadstekst

Het percentage Rotterdammers dat Stadstekst wel eens raadpleegt is weer terug op het niveau van 1999. Zeventig procent doet dat zelden of nooit, 20% doet het minstens eens per week.

3.3 Samenvattend

Vrijwel alle Rotterdammers besteden tijd aan TV-kijken: gemiddeld 2,9 uur per week, een lichte daling ten opzichte van voorgaande jaren. Twee op drie Rotterdammers luisteren bijna 4 uur per week naar de radio. Regionale radiozenders zijn populairder dan regionale TV-zenders. Het percentage dat dagbladen en huis-aan-huisbladen raadpleegt is ongewijzigd gebleven. Het gebruik van Internet is weer verder toegenomen tot ruim de helft van de bevolking.

4 SPORTBEOEFENING

4.1 Sportdeelname

De deelname aan sport is grotendeels bepaald aan de hand van de Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO) zoals die in een toenemend aantal gemeenten in Nederland wordt toegepast. Er is voor gekozen om enkele recente kleine wijzigingen in de RSO (nog) niet door te voeren in de Rotterdamse vragenlijst in verband met de vergelijkbaarheid met de resultaten uit 1999 en eerdere jaren. Het betreft met name de vraag naar de locaties waar sport wordt beoefend en de presentatie van de uitkomsten. In bijlage IV zijn de Rotterdamse uitkomsten volgens de RSO-richtlijnen gepresenteerd in vergelijking met enkele andere Nederlandse steden.

De deelname aan sport is gebaseerd op de vraag naar het aantal keer dat men in de afgelopen 12 maanden *minstens één keer* aan sport heeft gedaan. Degenen die deze vraag niet hebben ingevuld zijn ten behoeve van de vergelijking met voorgaande jaren beschouwd als 'niet-sporters'.

Voor het eerst sinds de sportdeelname in Rotterdam sinds 1987 met enige regelmaat wordt gepeild is deze niet meer gegroeid. Integendeel: er is sprake van een - overigens - lichte daling van 62% naar 60%. Deze daling doet zich echter vooral voor onder de incidentele sporters: mensen die niet meer dan 10 keer in het jaar aan sport hebben gedaan. Als deze gerekend worden tot de niet-sporters, zoals in de RSO gebeurt, dan is er nog sprake van een zeer lichte stijging van de sportdeelname. Ook in andere steden waaronder Amsterdam is zo'n kentering in de groei waargenomen.

Over wanneer men als 'sporter' meetelt lopen de meningen uiteen. Vrijwel iedereen is van mening dat mensen die maar enkele keren per jaar aan sport doen, niet als sporter geteld zouden moeten worden. Ook van 'modale' sporters (11 tot 50 keer per jaar) kan men zich afvragen of dat wel 'echte' sporters zijn. Dat vinden zij zelf overigens vaak ook (zie paragraaf 4.6).

Als 'sporter' ga je in veler ogen pas meetellen als je minstens eens per week aan sport doet. Dat geldt, net als in 2001, voor 29% van de Rotterdammers. In 1995 was dat nog 17%.

Het gemiddeld aantal keer dat men aan sport doet is eveneens nauwelijks veranderd: gemiddeld hebben allen die in de afgelopen 12 maanden aan sport hebben gedaan dat in die periode 75 keer gedaan.

Tabel 4.1 Ontwikkeling van de frequentie van sportdeelname sinds 1995 (in %)

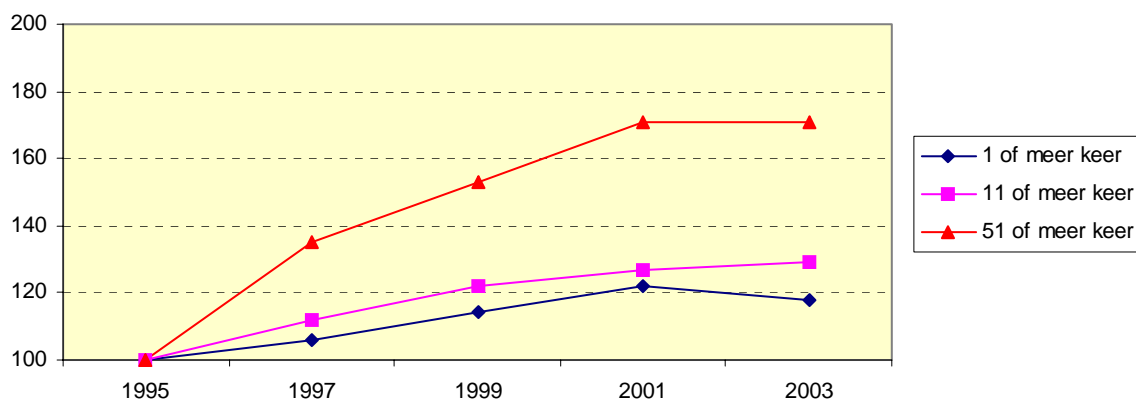
	1995	1997	1999	2001	2003
doet geen sport	49	46	42	38	40
doet wel sport	51	54	58	62	60
1 – 10 keer (incidenteel)	10	8	8	10	7
11 – 50 keer (modaal)	24	23	24	23	24
51 – 100 keer (frequent)	9	12	13	16	16
101 en meer keer (zeer frequent)	8	11	13	13	13
gemiddeld (van de sporters)	niet gevraagd	niet gevraagd	71 keer	74 keer	75 keer

Het is dus zeer arbitrair waar de grens tussen sporten en niet-sporten wordt gelegd. Met de hier gepresenteerde cijfers kan iedere lezer in elk geval zijn eigen ruime of strenge criteria van sportdeelname kiezen.

Hoe dan ook blijkt uit de gepresenteerde cijfers van de laatste jaren dat niet alleen meer mensen aan sport zijn gaan doen, maar dat ook *intensiever* zijn gaan doen. Uit figuur 4.1 blijkt duidelijk dat

vooral het percentage frequente sporters sinds 1995 sterk is toegenomen. Wanneer minder strenge criteria worden gehanteerd, dan is de groei van de sportdeelname aanzienlijk minder spectaculair.

Figuur 4.1 Ontwikkeling het aantal sporters vanaf 1997 bij een brede (1 of meer keer per jaar), modale (> 10 keer) en strenge definitie van sport (> 50 keer) (index)

In voorgaande jaren zijn met name de groepen die al veel aan sport doen meer gaan sporten, namelijk de hoger opgeleide autochtone mannen. Ondanks de kentering in de groei van de sportdeelname gaat deze trend onverminderd door! Het percentage hoogopgeleide frequente sporters is in twee jaar tijd weer met 7%-punt gestegen. Onder lager opgeleide, niet-westerse allochtonen is de sportdeelname daarentegen iets gedaald. Ook bij de jongste leeftijdsgroep (13-24 jarigen) is er een kentering. Onder hen is de sportdeelname met ca. 80% al zeer hoog, het percentage (frequente) sporters is in deze leeftijdsgroep zelfs afgenomen. Wellicht betreft het hier ook met name allochtone jeugd die immers een steeds groter deel van de Rotterdamse bevolking in die leeftijdsklasse inneemt.

Tabel 4.2 Sportdeelname in de afgelopen 12 maanden naar enkele persoonskenmerken (in procenten per afzonderlijke groep)

	1997				2001				2003			
	niet	1-10 keer	11-50 keer	>50 keer	niet	1-10 keer	11-50 keer	>50 keer	niet	1-10 keer	11-50 keer	>50 keer
<i>Geslacht:</i>												
man	43	7	23	28	34	8	23	35	35	5	24	36
vrouw	50	9	22	19	41	12	23	24	43	8	25	24
<i>Leeftijd:</i>												
13-24 jaar	30	6	27	37	19	12	28	41	22	10	31	37
25-44 jaar	40	10	25	25	30	12	25	32	30	10	27	34
45-64 jaar	59	7	17	16	50	8	20	22	48	4	23	25
65-75 jaar	67	4	20	10	66	4	14	16	70	3	11	16
<i>Opleiding:</i>												
LO of minder	63	7	15	15	60	8	15	17	66	5	14	15
LBO-MAVO	39	9	26	26	47	11	19	23	50	8	23	20
MBO-VWO	36	8	27	30	28	11	27	34	28	8	29	35
HBO en Universitair	19	7	35	39	17	11	30	42	18	5	28	49
<i>Etniciteit:</i>												
autochtonen	44	8	24	25	36	9	24	31	36	6	24	34
niet-westerse allocht.	56	8	18	18	44	13	19	24	48	8	25	19
Alle Rotterdammers	46	7	23	23	38	10	23	29	40	7	24	29

(respons: '97: 1338 ; '99: 1666; 01: 1567'; 03:1698)

De sportdeelname van vrouwen en 65-plussers is sinds 2001 vrijwel onveranderd, die van laag opgeleiden en allochtonen (en in het bijzonder die van allochtone mannen) is zelfs gedaald. Onduidelijk is of dit samenhangt met andere accenten in het Rotterdamse sportstimuleringsbeleid waarin veel aandacht is voor de jeugd..

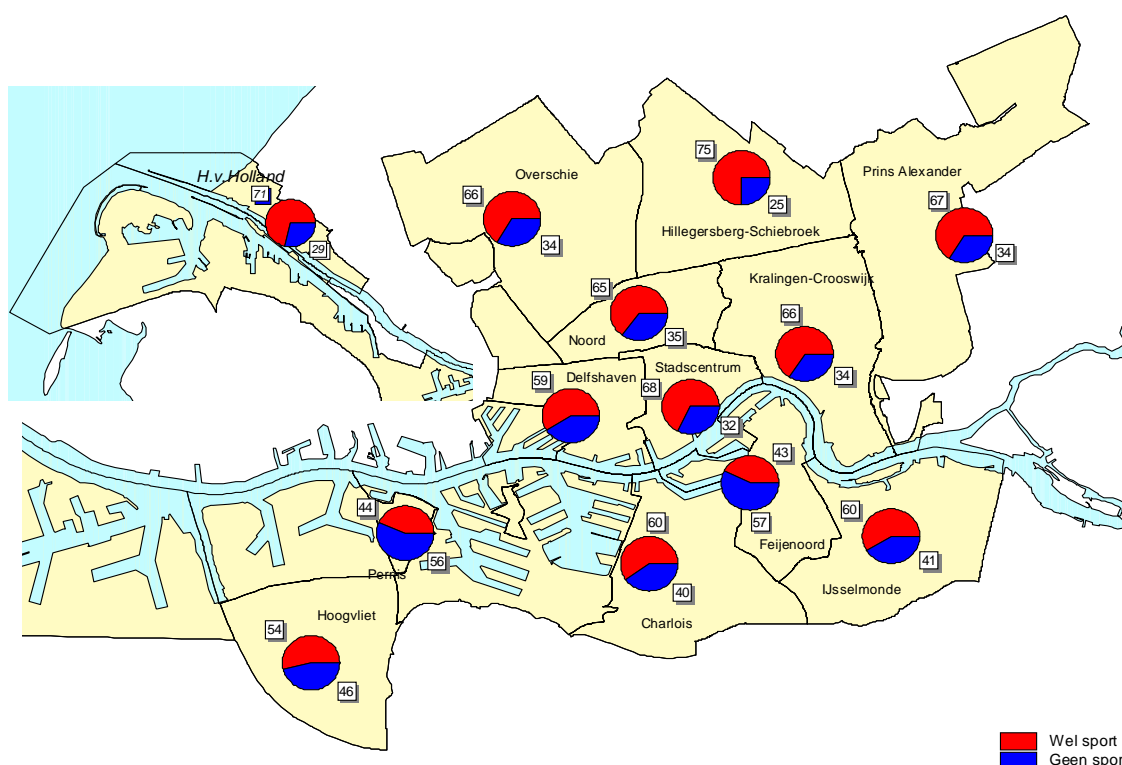
In elk onderzoek naar sportdeelname blijkt dat leeftijd en opleiding belangrijke variabelen zijn ter verklaring van het al dan niet doen aan sport. Meer dan twee keer zoveel jongeren en hoogopgeleiden dan ouderen en laagopgeleiden doen aan sport. Wel lijkt het er op dat zowel bij de jeugd als bij de hoger opgeleiden rond 80% sportdeelname een 'verzadigingspunt' bestaat. De laatste 20% blijkt moeilijk blijvend voor het sporten te winnen.

Tabel 4.3 Sportdeelname naar etniciteit en geslacht (in %)

	man					vrouw					totaal				
	'95	'97	'99	'01	'03	'95	'97	'99	'01	'03	'95	'97	'99	'01	'03
autochtonen (plus)	58	60	66	67	69	49	54	58	62	59	53	57	62	64	64
niet-westerse allocht.	56	55	54	62	54	30	34	45	51	50	41	44	47	56	52
waarvan:															
Turken/Marokkanen	69	46	53	60	46	22	28	42	41	45	33	40	42	51	46
Surinamers/Antill.	57	67	46	59	65	42	33	51	54	50	51	48	49	55	56
Overige arme landen	53	56	44	64	55	47	41	59	60	59	50	48	56	62	57
Alle Rotterdammers	58	58	63	66	65	45	49	55	59	56	51	53	59	62	60

Tenslotte blijft de sportdeelname op de linker Maasoever (Rotterdam Zuid) nog altijd aanmerkelijk achter bij die op de rechter Maasoever. Op de linker Maasoever doet 54% van de bewoners wel eens aan sport, op de rechter Maasoever binnen de Ring is dat 63% en buiten de Ring zelfs 70%. Dit hangt grotendeels samen met het gemiddeld lagere opleidingsniveau van de bewoners van Rotterdam Zuid

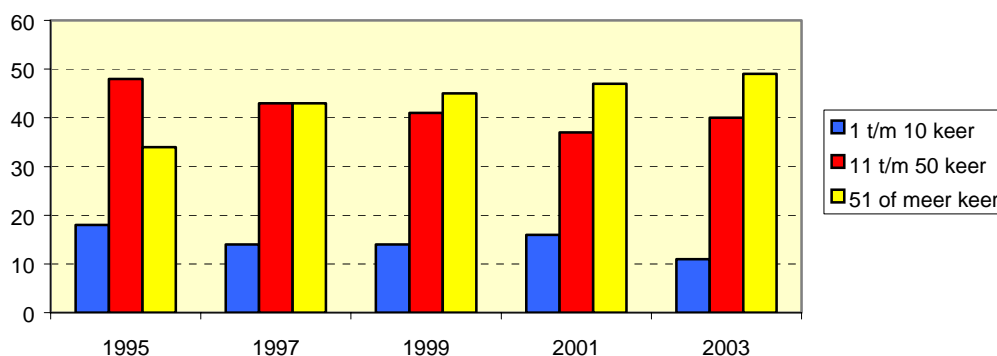
Figuur 4.2 Sportdeelname naar deelgemeente (in %)

4.2 Sporters

Van de Rotterdammers behoort volgens de gekozen ruime definitie 60% tot de 'sporters', te verdelen in frequente, modale en incidentele sporters. Zij hebben minstens één keer in de afgelopen 12 maanden aan sport gedaan al dan niet in de vakantie. Uit figuur 4.3 blijkt duidelijk dat Rotterdamse sporters steeds intensiever aan sport doen. Van hen doet 49% meer dan 50 keer per jaar aan sport. In 1995 was nog maar 34% een frequente sporter. Deze toename is in de loop der jaren vooral ten koste gegaan van de modale sporters (11-50 keer) en van de incidentele sporters (1-10 keer). Slechts 11% van de sporters doet nu niet meer dan 10 keer per jaar aan sport.

Figuur 4.3 Ontwikkeling van het percentage incidentele, modale en frequente sporters vanaf 1995

Zoals al eerder gesignaleerd hangt het wel of niet aan sport doen sterk af van leeftijd en opleidingsniveau. Als men eenmaal aan sport doet, dan worden de verschillen al veel kleiner. Met name geldt dat voor 'leeftijd': als ouderen aan sport(ief bewegen) doen, dan doen ze dat minstens zo vaak als jongeren.

*Tabel 4.4 Sportdeelname in de afgelopen 12 maanden naar enkele persoonskenmerken (in procenten van de **sporters**)*

	1-10 keer	11-50 keer	>50 keer	Totaal
<i>Geslacht:</i>				
man	8	37	55	100% (513)
vrouw	14	44	42	100% (511)
<i>Leeftijd:</i>				
13-24 jaar	12	40	48	100% (208)
25-44 jaar	13	39	48	100% (468)
45-64 jaar	7	44	49	100% (281)
65-75 jaar	12	36	52	100% (67)
<i>Opleiding:</i>				
LO of minder	15	41	44	100% (82)
LBO-MAVO	15	46	39	100% (305)
MBO-VWO	11	40	49	100% (340)
HBO en Universitair	6	34	60	100% (285)
<i>Etniciteit:</i>				
autochtonen	10	38	52	100% (764)
niet westerse allochtonen	15	48	37	100% (260)
Alle sporters	11	40	48	100% (1024)

4.3 Takken van sport

Gemiddeld hebben de sporters 3,5 verschillende sporten aangekruist die ze in de afgelopen 12 maanden hebben beoefend: frequente sporters meer dan incidentele sporters.

Voor het eerst is zwemmen niet meer de meest beoefende sport in Rotterdam, fitness heeft de eerste plaats overgenomen. Dat is niet zo zeer omdat men minder is gaan zwemmen (20% van de Rotterdammers zwemt wel eens) maar veel meer vanwege de alsmaar stijgende deelname aan fitness: van 19% in 2001 naar 21% in 2003. Hardlopen/joggen/trimmen (15%), wielrennen/mountainbike/toerfietsen (14%) en wandelsport (12%) volgen.

In tabel 4.5 is een overzicht gegeven van de meest beoefende sporten voor incidentele, modale en frequente sporters. In Bijlage III is een volledig overzicht opgenomen van het percentage beoefenaars per tak van sport.

Incidentele sporters zijn voor het merendeel mensen die gemiddeld iets meer dan twee verschillende sporten beoefenen. De sporten die zij het meest beoefenen zijn dezelfde als de door modale en frequente sporters genoemde sporten. Zwemmen (genoemd door 33% van de incidentele sporters) is het meest genoemd, gevolgd door fitness (genoemd door 19%). Daarnaast bestaat het sportgedrag van incidentele sporters uit een of enkele keren bowlen, of een wandel- of fietstochtje, een partijtje midgetgolf, een paar keer tennissen of snookeren of poolen, of een weekje skiën of langlaufen.

Modale sporters (11-50 keer) noemen gemiddeld drie verschillende sporten. Bij 33% van hen is zwemmen één van deze sporten, ook fitness is veel genoemd.

Bij de *frequente* sporters (> 50 keer per jaar) komt fitness met afstand op de eerste plaats; 41% van hen doet er aan. Opvallend ten opzichte van 2001 is dat bij hen het beoefenen van de zwemsporten is teruggelopen (van 32 naar 29%) en inmiddels is ingehaald door hardlopen/joggen/trimmen. Ook wordt tennis aanzienlijk minder vaak genoemd (van 24 naar 15%). Gemiddeld beoefenen zij ruim vier sporten.

Tabel 4.5 Meest beoefende sporten verdeeld naar de incidentele, modale en frequentie van sportbeoefening (in %)

incidentele sporters (1 – 10 keer)		modale sporters (11 – 50 keer)		frequente sporters (> 50 keer)	
zwemsporten	33	zwemsporten	33	fitness	41
fitness	19	fitness	27	hardlopen/joggen/trimmen	32
wandelsport	12	wandelsport	18	zwemsporten	29
wielrensporten/toerfietsen	14	wielrensporten/toerfietsen	18	wielrensporten/toerfietsen	27
hardlopen/joggen/trimmen	12	hardlopen/joggen/trimmen	16	wandelsport	21
aerobics/steps	11	aerobics/steps	14	skiën/langlaufen	15
bowling/kegelen	11	biljarten/snooker/poolen	12	tennis	15
veldvoetbal	10	bowling/kegelen	11	biljarten/snooker/poolen	14
skeeleren	8	skeeleren	10	bowling/kegelen	13
tennis	8	veldvoetbal	10	skeeleren	13
skiën/langlaufen	8	tennis	10	veldvoetbal	11

Hoewel de traditionele (team)sporten vrijwel niet meer in deze lijstjes met meest genoemde sporten voorkomen, lijkt de daling ten opzichte van de voorgaande jaren tot staan te zijn gekomen. Zie tabel 4.6. Opvallend is dat tennis over het hoogtepunt heen lijkt te zijn en dat de beoefening van het veldvoetbal en van tafeltennis weer wat in de lift zit. Dit houdt ongetwijfeld verband met de ‘verkleuring’ van de Rotterdamse samenleving. Tafeltennis en veldvoetbal worden al in meer-

derheid beoefend door niet-westerse Rotterdammers, de tennissport is nog grotendeels het domein van hoger opgeleide autochtone Rotterdammers.

Tabel 4.6 Ontwikkeling van de deelname aan enkele traditionele sporten (in % van de sporters)

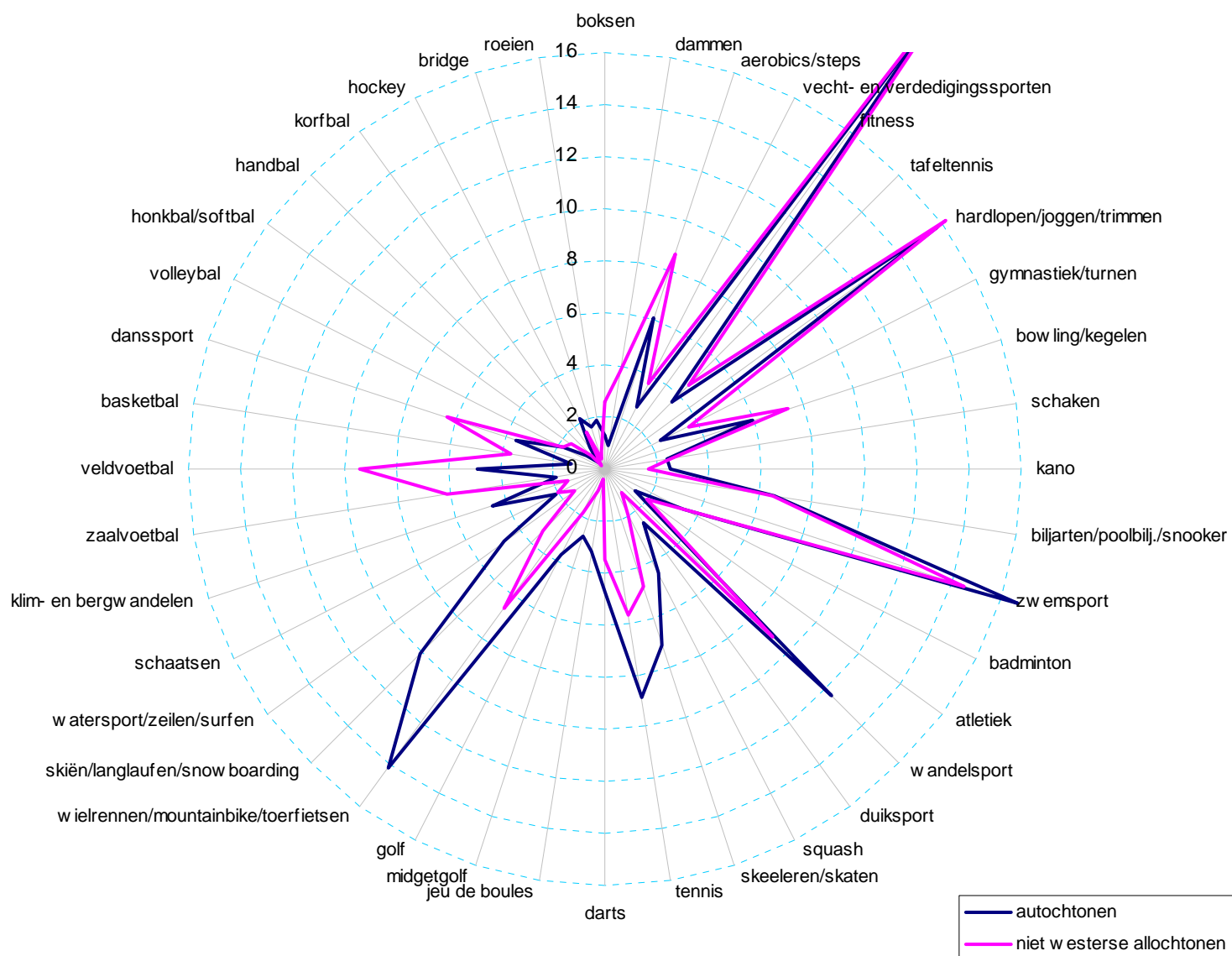
	1995	1997	1999	2001	2003	
	%	%	%	%	%	absoluut
voetbal (veld + zaal)	16	16	12	15	13	153
- waarvan veldvoetbal	-	-	9	10	11	128
- waarvan zaalvoetbal	-	-	5	8	6	67
tennis	17	16	13	11	11	130
badminton	6	5	6	7	6	67
tafeltennis	2	2	4	5	6	69
gymnastiek/turnen	4	3	5	5	4	51
basketbal	5	5	4	5	4	50
volleybal	6	8	6	5	4	40
hockey	3	3	3	3	3	37
atletiek	1	2	2	2	2	28
korfbal	2	1	1	1	2	17
honkbal / softbal	1	2	1	2	1	16
handbal	1	1	0	1	1	12

Boksen, voetbal en ook dammen en aerobics zijn sporten die aanzienlijk meer door niet-westerse allochtonen worden beoefend. Roeien en bridgen worden vrijwel alleen door autochtonen beoefend. Ook veel beoefende sporten als fietssporten, tennis, skiën, schaatsen worden veel vaker beoefend door autochtonen dan door allochtonen. Zie tabel 4.7 en figuur 4.4

Tabel 4.7 Percentage autochtone en niet westerse allochtone beoefenaars van enkele takken van sport van

	autochtonen	niet westerse allochtonen
boksen	0	3
zaalvoetbal	3	7
dammen	3	6
veldvoetbal	6	12
.....	..	..
.....	..	..
darts	8	2
jeu de boules	4	1
midgetgolf	4	1
golf	4	1
wielrennen/mountainbike/toerfietsen	19	5
skiën/langlaufen/snowboarding	10	2
watersport/zeilen/surfen	6	1
schaatsen	6	1
klim- en bergwandelen	6	1
bridge	2	0
roeien	2	0

Figuur 4.4 Percentage beoefenaars per tak van sport van autochtonen en niet westers allochtonen

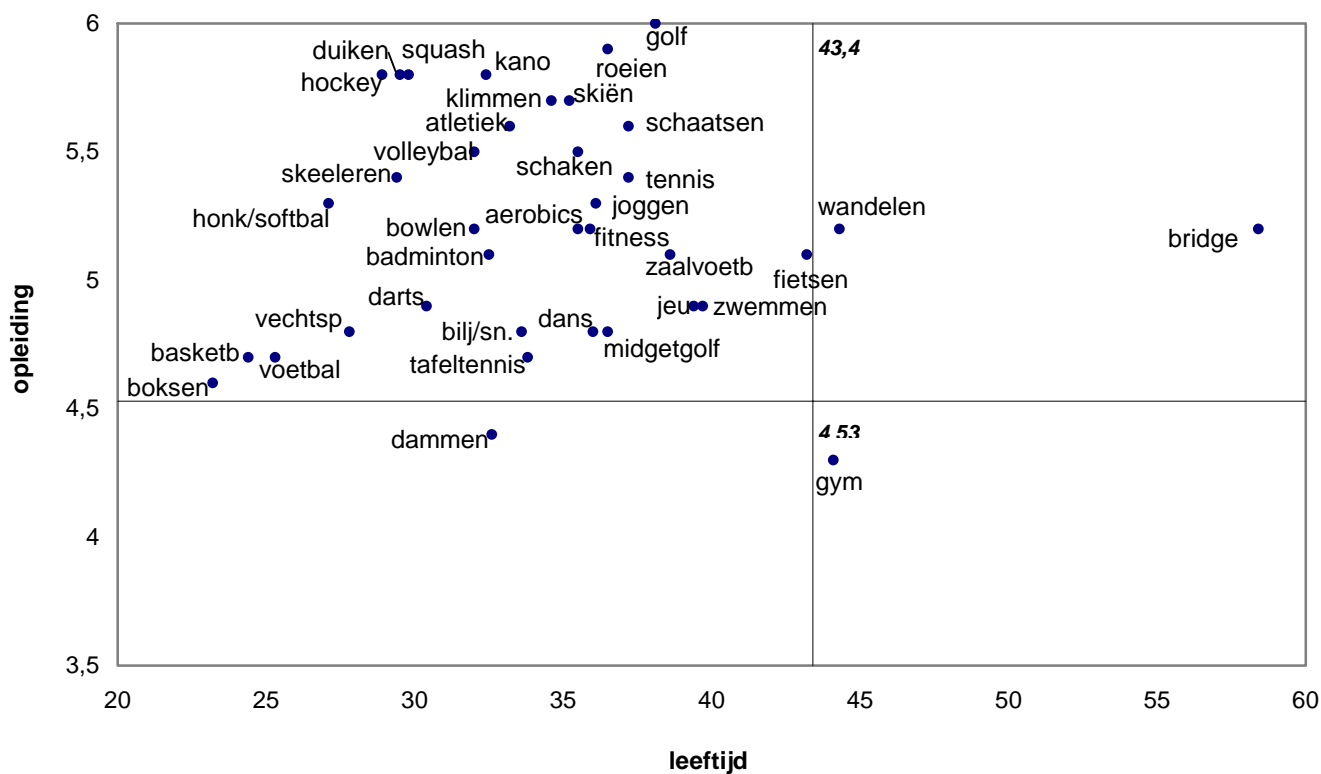

Uit figuur 4.5 blijkt nog eens overduidelijk dat de beoefenaars van de meeste sporten jonger en hoger opgeleid zijn dan de gemiddelde Rotterdammer. Sporten als bridge, wandelen, gymnastiek en dammen vormen hierop een uitzondering.

In tabel 4.7 zijn de sporten gegroepeerd in diverse categorieën⁴. Het meest beoefend worden sporten als fitness-sporten (aerobics en fitness), zwemsporten en trimmen/joggen/hardlopen/skeeleren: bijna de helft van de Rotterdammers en 70% van de sportende Rotterdammers beoefent een of meer van deze sporten.

⁴ Zie bijlage V voor de indeling in categorieën.

Figuur 4.5 Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau van de beoefenaars van diverse takken van sport, 2003

Tabel 4.7 Opleidingsniveau van de beoefenaars van diverse sport-categorieën (in %)

	LO en lager	LBO- MAVO	MBO-VWO	HBO-Univ.	Totaal 2003		t.o.v. 1999
					absoluut	%	%
fitness-sporten	8	24	38	30	444	39	+22%
zwemsporten	7	30	33	31	371	32	-6%
joggen	7	22	37	35	341	30	+76%
wandel-/fietsporten	7	31	30	32	391	34	+62%
zaalsporten	9	30	34	27	251	22	-4%
tennis, squash	5	20	33	42	176	15	-12%
cafésporten	11	27	41	21	196	17	-11%
bowling/midgetgolf, ed.	7	29	38	26	192	17	-6%
veldsporten	11	25	37	27	194	17	+42%
wintersporten	4	18	33	45	164	14	-44%
watersporten	5	10	36	52	127	11	0%
denksporten	8	31	36	25	132	12	+33%
vechtsporten	10	31	38	21	68	6	+50%
overige sporten	7	25	33	35	273	24	+71%
alle sporters	10	32	32	26	1147	100%	100%

Ten opzichte van 2001 is met name de deelname aan joggen, wandelen/fietssporten, vechtsporten en veldsporten toegenomen. In die periode is de deelname aan wintersporten daarentegen flink gedaald.

In de meeste sportcategorieën zijn hoger opgeleiden oververtegenwoordigd. Vooral is dat het geval bij watersporten, wintersporten en tennis/squash. De categorieën vechtsporten, cafésporten en zaalsporten vormen daarop juist een uitzondering. Er is geen enkele sportcategorie waar bij lager opgeleiden zijn oververtegenwoordigd.

4.4 Verband waarin wordt gesport

In het organisatorisch verband waarin Rotterdamse sporters hun sport beoefenen kunnen de laatste jaren enkele ontwikkelingen wordenesignaleerd. Het sporten als klant/lid/cursist bij sportschool, fitnesscentrum zit in de lift. Dit komt overeen met de toenemende deelname aan fitness. In wat mindere mate is ook een grotere belangstelling voor 'bedrijfssport'.

Niettemin beoefenen de meeste Rotterdamse sporters sport vooral ongeorganiseerd: alleen en/of samen met anderen. Ruim de helft beoefent minstens één ongeorganiseerde sport met vrienden, familie, gezinsleden of kennissen, 38% doet minstens één sport geheel alleen.

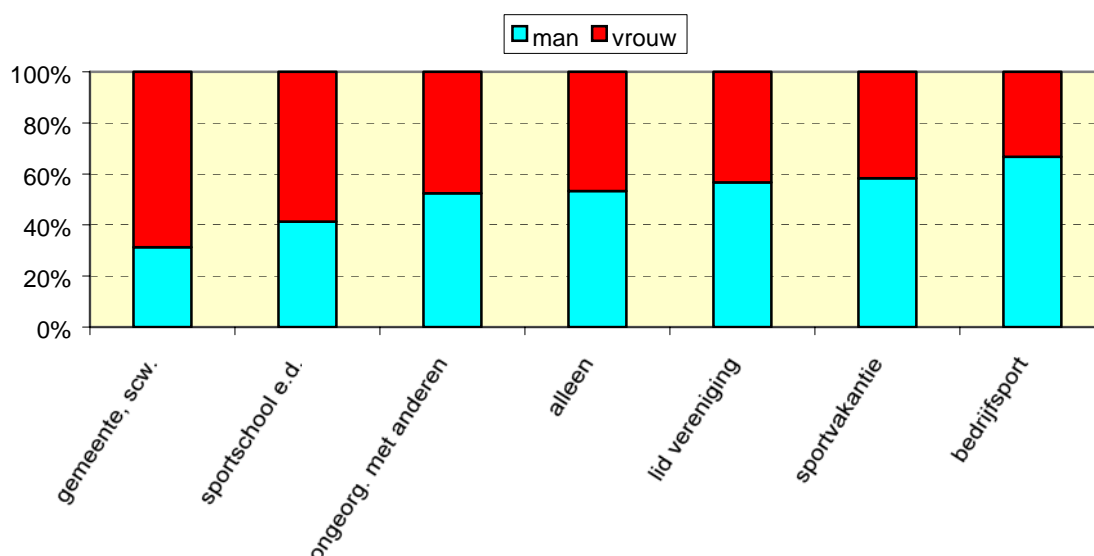
Het percentage sporters dat lid is van minstens één sportvereniging is, na een stijging vanaf 1999, stabiel gebleven op 34%. Het betreft meer dan gemiddeld, goed opgeleide autochtone jongeren. Onder degenen die minstens één sport beoefenen bij een sportschool of fitnesscentrum is de verdeling autochtoon-allochtoon overeenkomstig hun verdeling in de hele bevolking.

Tabel 4.8 Het verband waarin Rotterdamse sporters aan sport doen (in % van het aantal sporters en gebaseerd op de drie meest beoefende sporten)

Percentage Rotterdammers dat sport ...	1999 %	2001 %	2003 %	1999 - 2003
ongeorganiseerd met vrienden, familie, gezin, kennissen	51	53	51	-
ongeorganiseerd alleen/individueel	37	36	38	+ 1
als lid van een sportvereniging	28	35	34	+ 6
als klant/lid/cursist bij sportschool, fitnesscentrum	24	27	31	+ 7
georganiseerd door gemeente, soc. cult. werk, welzijnswerk	7	8	6	- 1
georganiseerd door bedrijf of in kader van bedrijfssport	5	7	8	+ 3
in kader van georganiseerde sportvakantie	5	5	6	+ 1
geen antwoord	7	5	3	- 4

Vrouwen sporten vooral als deelnemer aan door de gemeente en/of sociaal cultureel werk georganiseerde activiteiten of in les- of cursusverband, klant of cursist van een sportschool of fitnesscentrum, of in het kader van een sportvakantie. Mannen sporten meer dan vrouwen in het kader van bedrijfssport of sportvakantie.

Figuur 4.6 Verband waarin wordt gesport naar geslacht

Ruim de helft van de sportende Rotterdammers beoefent hun sport buiten elk min of meer formele verband, dat wil zeggen dat zij geen van de drie meest beoefende sporten beoefenen in het verband van competitie, training of toernooi of als onderdeel van een les of cursus. Bijna een kwart van de sporters doet minstens één sport in les- of cursusverband en iets minder doet minstens een sport in trainingsverband. In competitieverband en toernooiverband wordt er nog minder gesport. Ten opzichte van vorige peilingen is er in dit opzicht nauwelijks iets veranderd.

Tabel 4.9 De vorm waarin de Rotterdammers aan sport doen (in % van het aantal sporters)

Percentage Rotterdammers dat sport beoefent in ...	1999 %	2001 %	2003 %	1999 - 2003
les- of cursusverband	21	24	24	+ 3
trainingsverband	18	21	20	+ 2
competitieverband	17	17	15	- 2
toernooiverband	10	11	10	-
geen verband/ geen antwoord	56	53	54	- 2

4.5 Plaats waar wordt gesport

Veel sportieve activiteiten worden buiten de specifieke (sport)voorzieningen beoefend. Ze vinden vaak plaats in de openbare ruimte: op straat en plein of in park en bos of aan of in het water. Ten opzichte van 2001 is het gebruik van deze openbare ruimte voor sportactiviteiten weer verder toegenomen. Inmiddels maakt de helft van de sporters hiervan gebruik voor de beoefening van minstens een van hun sporten.

Voorts valt op dat er aanzienlijk meer gebruik wordt gemaakt van trapveldjes. Wellicht is dit een gevolg van het toenemend aanbod van dergelijke veldjes in de woonomgeving. Ook wordt er meer gesport in een sportschool of fitnesscentrum.

Bijna eenderde deel van de sporters beoefent minstens één van de sporten in een sporthal, sportzaal of gymlokaal; een vijfde in een overdekt zwembad of –ijsbaan en een even groot percentage op een sportveld of –baan.

Vrouwen beoefenen hun sport vaker dan mannen in het zwembad (overdekt en openlucht), in een fitnesscentrum / sportschool. Mannen noemen juist vaker sportveld/ atletiekbaan en sporthal of -zaal maar ook de openbare weg en trapveldjes.

Tabel 4.10 Plaats waar Rotterdammers sporten (in % van het aantal sporters)

Percentage Rotterdammers dat sport ...	1999 %	2001 %	2003 %	1999 - 2003
Park, bos	28	30	33	+ 5
Sporthal, sportzaal, gymlokaal	25	33	30	+ 5
Openbare weg	26	26	28	+ 2
Fitnesscentrum / sportschool	22	25	27	+ 5
Overdekt zwembad, ijsbaan (binnen),	23	22	20	- 3
Sportveld, sportterrein, atletiekbaan	18	21	19	+ 1
Zee, meer, plas, sloot	12	16	17	+ 5
Thuis, tuin	9	11	11	+ 2
Buurthuis / wijkgebouw	10	11	9	- 1
Ski-, tennis-, klimhal e.d.	7	9	8	+ 1
Openluchtzwembad, ijsbaan (buiten), e.d.	4	7	7	+ 3
Trapveldje	3	3	6	+ 3
Halfpipe, skatebaan	1	1	1	-
geen antwoord	7	6	4	- 3

4.6 Zelfbeeld

Circa 60% van de Rotterdammers doet in meer of mindere mate aan sport. Maar zien zij zichzelf ook als een sporter? In heel veel gevallen (42%) is dat niet het geval, zien ze zichzelf niet of nauwelijks als zodanig. Dat geldt vooral voor 'incidentele' en 'modale' sporters, maar toch ook voor menig 'frequente' sporter. Het percentage sporters dat zich niet of nauwelijks als een sporters ziet blijft overigens dalen. Dat zelfde geldt ook voor het percentage dat zich wel (tamelijk of zonder meer) als sporter ziet. Dit betreft overigens nog geen kwart van de sporters en ook nog maar de helft van de (zeer) frequente sporters. Verreweg de grootste groep sporters (35%) ziet zichzelf 'enigszins' als sporter. Deze groep neemt steeds meer toe.

Opmerkelijk blijft dat zo'n 10% van degenen die incidenteel aan sport doen zich toch wel als een sporter zien. Daar tegenover staan mensen die veel aan sport doen maar zich niet als een echte sporter zien. Zij beoefen vooral recreatieve sporten en bewegingsactiviteiten als zwemmen, wandelen, fitness, aerobics.

Tabel 4.11 Het zelfbeeld van Rotterdamse sporters naar hun sportdeelname, in %

	Ziet zichzelf als sporter?				
	nee, in het geheel niet	nee, nauwelijks	enigszins	ja, tamelijk	ja, zonder meer
1-10 keer	35	30	24	5	6
11-50 keer	20	33	35	10	2
51-100 keer	11	20	43	17	9
> 100 keer	7	12	31	22	28

Alle sporters 2003	17	25	35	14	10
idem 2001	18	26	28	17	11
idem 1999	23	26	25	15	11

Uiteraard hangt het beeld dat men heeft over de eigen 'sportbeoefening' niet alleen af van het aantal keer dat men aan sport doet maar ook van de beoefende activiteiten. Zo blijkt dat beoefenaars van wandel- en fietssporten zich veel minder snel bestempelen als 'sporter' dan beoefenaars van veld- en vechtsporten. Maar ook onder deze groepen is het nooit meer dan de helft van de beoefenaars. De meerderheid wordt binnen elke sportcategorie steeds gevormd door hen die zichzelf 'enigszins' zien als sporter.

Tabel 4.7 Zelfbeeld van de beoefenaars van diverse sport-categorieën (in %)

	<i>Ziet zichzelf als sporter?</i>				
	nee, in het geheel niet	nee, nauwelijks	enigszins	ja, tamelijk	ja, zonder meer
veldsporten	5	14	35	20	27
vechtsporten	3	8	37	26	26
tennis, squash	6	21	33	18	21
watersporten	10	19	37	17	18
zaalsporten	14	17	39	12	18
cafésporten	12	23	37	11	17
wintersporten	8	21	35	19	17
denksporten	13	27	37	10	14
joggen	9	19	39	16	17
fitness-sporten	9	24	36	19	12
bowling/midgetgolf, ed.	14	24	38	15	11
wandel-/fietssporten	19	25	35	12	9
zwemsporten	17	29	33	13	8
overige sporten	12	24	36	14	14
alle sporters	16	25	35	14	10

4.7 Samenvattend

De sportdeelname van Rotterdammers heeft zich, inclusief incidentele sporters, gestabiliseerd op 60% van de Rotterdammers. Nog geen 30% doet gemiddeld vaker dan eens per week aan sport. Weliswaar zijn niet meer Rotterdammers gaan sporten, degenen die het wel doen zijn wel weer frequenter gaan sporten. In het bijzonder geldt dat voor hoger opgeleiden.

Overigens ziet de helft van de Rotterdamse sporters zich niet of nauwelijks als sporter.

Fitness heeft nu de zwemsport als meest beoefende sport van de eerste plaats verdrongen; met name onder frequente sporters is fitness populair. De toename van het sporten als lid of klant van een sportschool/fitnesscentrum hangt daar ongetwijfeld mee samen. Het sporten in verenigingsverband lijkt te stabiliseren. De tennissport lijkt in Rotterdam over zijn hoogtepunt heen.

5 CULTUURPARTICIPATIE

In deze Vrijtijdsomnibus is voor de bepaling van de cultuurdeelname voor de tweede keer gebruik gemaakt de Richtlijn Cultuurdeelname Onderzoek (RCO)⁵. Daardoor is het goed mogelijk de resultaten van dit onderzoek te vergelijken met dat van 2001, het jaar dat Rotterdam culturele hoofdstad was van Europa.

De uitkomsten van de vragen naar cultuurdeelname worden hier vrij globaal gepresenteerd. In een aparte rapportage in opdracht van de directie Sociale en Culturele Zaken van de Bestuursdienst ('Cultuurparticipatie van Rotterdammers 2003') is uitgebreider ingegaan op de cultuurdeelname van Rotterdammers.

5.1 Culturele voorstellingen

Een ruime meerderheid van zes op elke tien Rotterdammers bezocht in de afgelopen twaalf maanden één of meer culturele voorstellingen of uitvoeringen in of buiten Rotterdam. Hieronder wordt verstaan toneelvoorstellingen, klassieke en populaire muziek- en dansuitvoeringen, bezoek aan musicals, kooruitvoeringen, jazzconcerten, harmonie- of fanfareconcerten en ook bezoek aan literaire of kunsthistorische bijeenkomsten. Filmvoorstellingen zijn niet meegeteld. In vergelijking met 2001 is dit aandeel bezoekers heel licht gedaald (van 62% naar 60%). Vier op de tien Rotterdammers hebben dus in de afgelopen twaalf maanden geen van dergelijke voorstellingen, uitvoeringen of bijeenkomsten bijgewoond. Dit zijn veelal oudere niet-westerse allochtonen met een lager opleidings- en inkomensniveau.

Concerten van populaire en/of wereldmuziek zijn het meest bezocht door de Rotterdammers. Bijna een kwart (23%) van hen heeft in de afgelopen 12 maanden zo'n concert bijgewoond. Gemiddeld deed men dat ruim drie keer in deze twaalf maanden. Het meest frequent, namelijk bijna negen keer in de afgelopen 12 maanden, gaan de liefhebbers van dance-/house naar dergelijke party's. De musicals (toch bijna een op de vijf Rotterdammers) bezoeken die slechts incidenteel: gemiddeld 1,6 keer in de afgelopen twaalf maanden.

Wanneer ook het bezoeken van filmvoorstellingen wordt meegerekend, neemt het percentage Rotterdamse bezoekers van culturele voorstellingen toe van 60% tot 75%. Daarmee neemt met name de cultuurdeelname van jongeren en allochtonen toe, mannen wat meer dan vrouwen. Ruim de helft van de Rotterdammers (57%) is de afgelopen twaalf maanden naar de film geweest, gemiddeld acht keer in de afgelopen 12 maanden en gemiddeld voor 90% in Rotterdamse bioscopen. Dit is overeenkomstig de eerder gehouden peilingen in 1997 en 1999, en iets meer in vergelijking met 2001.

Ruim een kwart van filmbezoekers bezoekt geen andere culturele voorstellingen, veelal zijn dit allochtone jongeren.

In totaal zijn alle Rotterdammers (dus inclusief degenen die geen voorstelling hebben bezocht) gemiddeld 4,7 keer (exclusief film) en 9,3 keer (inclusief film) naar culturele voorstellingen geweest. Verreweg de meeste voorstellingen daarvan heeft men bezocht in Rotterdam: 82%.

Vertaald naar de bevolking als geheel zou dit betekenen dat de Rotterdammers ruim twee miljoen voorstellingen (exclusief film) hebben bezocht en ruim vier miljoen inclusief film. Daarvan zijn door hen ruim drieënhalf miljoen voorstellingen en optredens in Rotterdam bezocht.

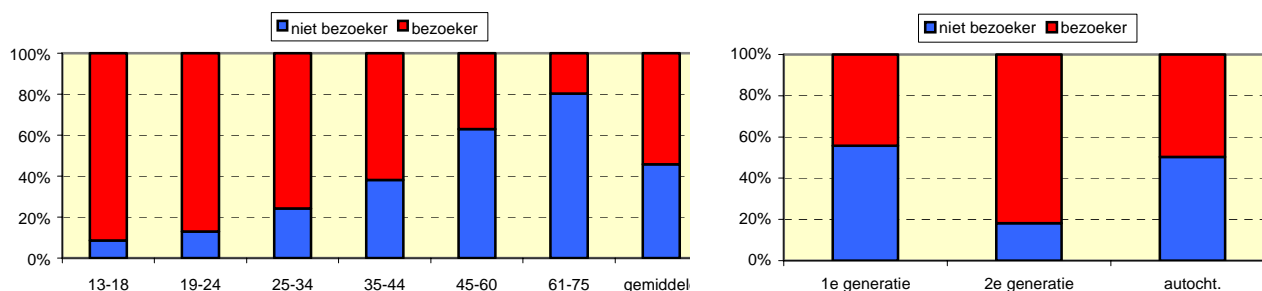
⁵ Zie 'Richtlijn Cultuurdeelname Onderzoek', COS, Rotterdam, 2001

Tabel 5.1 *Bezoek van Rotterdammers in de afgelopen 12 maanden aan culturele voorstellingen, uitvoeringen of bijeenkomsten in 2001 en 2003*

	percentage bezoekers		gemiddeld aantal bezoeken	waarvan % in Rotterdam
	2001	2003		
toneelvoorstelling	19	18	2,9	81
cabaret of kleinkunst	18	16	2,3	71
concert klassieke muziek	13	15	3,7	82
opera, operette	5	5	2,1	63
concert populaire of wereldmuziek	25	23	3,2	69
jazz-/bluesconcert	5	6	3,1	77
concert harmonie, fanfare, brassband	3	3	2,4	76
musical	19	19	1,6	63
dance-/houseparty	13	12	8,8	75
ballet-/dansvoorstelling	7	9	2,7	66
uitvoering van een koor	9	11	2,9	77
literaire bijeenkomst	3	4	2,7	92
lezing over kunst/kunstgeschiedenis	3	3	3,8	81
subtotaal	62	60	7,9	75
film in bioscoop of filmhuis	56	57	8,0	90
TOTAAL	75	75	12,4	82
Geen enkele van deze bezocht	25	25		

Het bezoek aan de bioscoop is erg leeftijdsgebonden, vooral veel jongeren gaan regelmatig naar de film. Hieronder zijn veel allochtonen; begrijpelijk want van de Rotterdamse jeugd is inmiddels meer dan de helft allochtoon.

Figuur 5.1 *Bezoekers en niet-bezoekers van filmvoorstellingen naar leeftijd en etniciteit (1e en 2e generatie allochtonen)*

Iets meer dan de helft van de Rotterdammers heeft in de afgelopen 12 maanden wel eens museale voorzieningen en/of bezienswaardige gebouwen, dorpen, stadsdelen bezocht (cultureel erfgoed). Ruim één op de drie Rotterdammers is in die periode wel eens naar een museum of tentoonstellingsruimte geweest, een even groot deel naar bezienswaardige gebouwen en plekken. Dat laatste doet men aanzienlijk vaker dan een museum bezoeken.

Tabel 5.2 *Percentage Rotterdammers dat in de afgelopen 12 maanden een of meer musea, galeries, archieven of bezienswaardige plekken heeft bezocht*

	2001	2003	gemiddeld aantal bezoeken	gem. percentage bezoeken in Rotterdam
museum	38	37	4,6	69
galerie	17	20	4,3	64
archief	4	4	3,3	57
bezienswaardige gebouwen, dorpen, stadsdelen	39	39	7,7	40
geen enkel bezocht	46	48		

Bijna twee op de drie Rotterdammers bezoekt wel eens een uitleeninstelling van boeken, muziek, films of kunst. Videotheken en bibliotheken zijn het meest in zwang. Wel is ten opzichte van 2003 met name het bezoek aan de bibliotheek wat teruggelopen. In vergelijking met andere culturele bezoeken valt de hoge frequentie op. Met uitzondering van de artotheek/kunstuitleen bezoekt men deze instellingen ruim meer dan 10 keer per jaar.

Tabel 5.3 *Percentage Rotterdammers dat in de afgelopen 12 maanden gebruik heeft gemaakt van een bibliotheek, muziek- en/of kunstuitleen, of videotheek*

	2001	2003	gemiddeld aantal bezoeken, 2003
bibliotheek	42	38	15,0
fonotheek/muziekuitleen	7	6	10,4
artotheek/kunstuitleen	2	2	3,8
videotheek	45	43	16,5
geen enkel bezocht	35	37	

5.2 Festivals en (sport-)evenementen

Bezoek aan festivals

Meer dan tweederde van de Rotterdammers (68%) heeft in de afgelopen 12 maanden een of meer van de in tabel 5.4 genoemde Rotterdamse festivals bezocht. Dat is, ondanks dat er 4 festivals bij zijn gekomen, een marginale vermindering ten opzichte van twee jaar geleden. Gemiddeld hebben zij bijna 3 verschillende festivals bezocht.

Wederom is het Wereldhavenfestival het meest bezocht, meer nog dan in voorgaande jaren: 40% van de Rotterdammers zegt er gedurende de drie 'openingsdagen' een of meer keren geweest. Ook het Solero Zomercarnaval mag zich nog steeds in een groeiende belangstelling verheugen: 5% meer Rotterdammers heeft deze swingende tocht door de stad gedurende kortere of langere tijd aanschouwd. Het zijn ook de twee meest bekende festivals: ongeveer 85% heeft er van gehoord.

Tabel 5.4 *Percentage Rotterdammers dat de Rotterdamse festivals 'kent' en in de afgelopen 12 maanden heeft bezocht*

	2001	2003	heeft ervan gehoord
Wereldhavenfestival (vh Wereldhavendagen)	34	40	84
Zomercarnaval (vh Solero Zomercarnaval)	29	34	86
Dunyafestival	22	20	68
De Parade	11	20	63
FFWD Danceparade	21	15	57
Rotterdams Straatfestival	17	14	61
Internationaal Filmfestival Rotterdam	12	13	76
Zomerpodium Museumpark	10	9	41
R'Uitmarkt	7	8	52
Dag van de Romantische Muziek	5	6	35
World Port Jazz Festival	-	6	50
De Wereld van Witte de With	-	5	20
Metropolis Popfestival	5	4	28
Rotterdam Philharmonic Gergiev festival	2	4	33
De keuze van de Rotterdamse Schouwburg	-	3	23
Geen Daden maar Woorden	-	1	10
geen van deze festivals	31	32	5

Van de vier 'nieuwe' festivals – althans nieuw in dit onderzoek - (World Port Jazz Festival, de Wereld van Witte de With, de keuze van de Rotterdamse Schouwburg en Geen Daden maar Woorden zijn beide eerste met 6% het best bezocht. Het World Port Jazz Festival is van deze vier het meest bekend: 50% van de Rotterdammers zegt ervan te hebben gehoord.

Bezoek aan sportevenementen en - wedstrijden

Evenals in 1999 en 2001 is ruim meer dan de helft van de Rotterdammers in de voorafgaande 12 maanden wel eens toeschouwer geweest bij een sportevenement of een sportwedstrijd.

De Marathon van Rotterdam is nog altijd verreweg het meest gevolgde Rotterdamse sportevenement en zal dat wel blijven zolang er in de stad een marathon wordt georganiseerd die in een groot deel van de stad eenvoudig en gratis is te volgen. Voor het eerst is het aantal Rotterdamse kijkers niet toegenomen. De aantallen kijkers bij de meeste andere sportwedstrijden en – evenementen zijn wel iets toegenomen

De Rotterdammers die wel eens een sportevenement bezochten, deden dat gemiddeld 2,2 keer in het afgelopen jaar. Iets minder de helft van hen deed dat slechts één keer, een kwart deed het twee keer en de rest deed het vaker.

Tabel 5.5 *Percentage Rotterdammers dat in de afgelopen 12 maanden Rotterdamse sportevenementen heeft bezocht*

	1997	1999	2001	2003
Marathon van Rotterdam	37	39	44	43
Wedstrijden betaald voetbal (Feijenoord, Sparta, Excelsior)	14	14	17	18
Wheeler en skeelermarathon van Rotterdam	*)	6	8	10
Wednesday Night Skate Tour	*)	*)	8	8
CHIO	3	4	5	7
Lokale amateur wielerrondes	3	3	3	6
ABN-AMRO tennistoernooi	5	4	6	6
Rotterdam Baseball World Port Tournament	2	2	5	5
Bruggenloop	*)	2	4	4
Nachtstrandwandeling	*)	*)	*)	3
Andere sportwedstrijden, -toernooien in en rond R'dam	12	6	11	11
geen van bovenstaande bezocht (incl. geen antwoord)	48	49	43	44

*) niet gevraagd

Bezoek aan 'overige' evenementen

Het bezoek aan evenementen als Koninginnedag, braderieën in de buurt, kermis en circus is de laatste jaren vrij stabiel. Ruim tweederde van de Rotterdammers heeft deze evenementen minstens eens in de afgelopen 12 maanden bezocht.

Tabel 5.6 *Percentage Rotterdammers dat in de afgelopen 12 maanden Rotterdamse 'overige evenementen' heeft bezocht*

	1995	1997	1999	2001	2003
Braderieën, festivals, evenementen in de buurt	48	54	52	51	52
Koninginnedag in de binnenstad	34	36	33	36	36
Kermis	22	22	19	22	25
Circus	10	4	3	8	8
geen van deze bezocht (incl. geen antwoord)	-	24	30	29	31

Bezoekers van festivals, sportevenementen en overige evenementen vergeleken

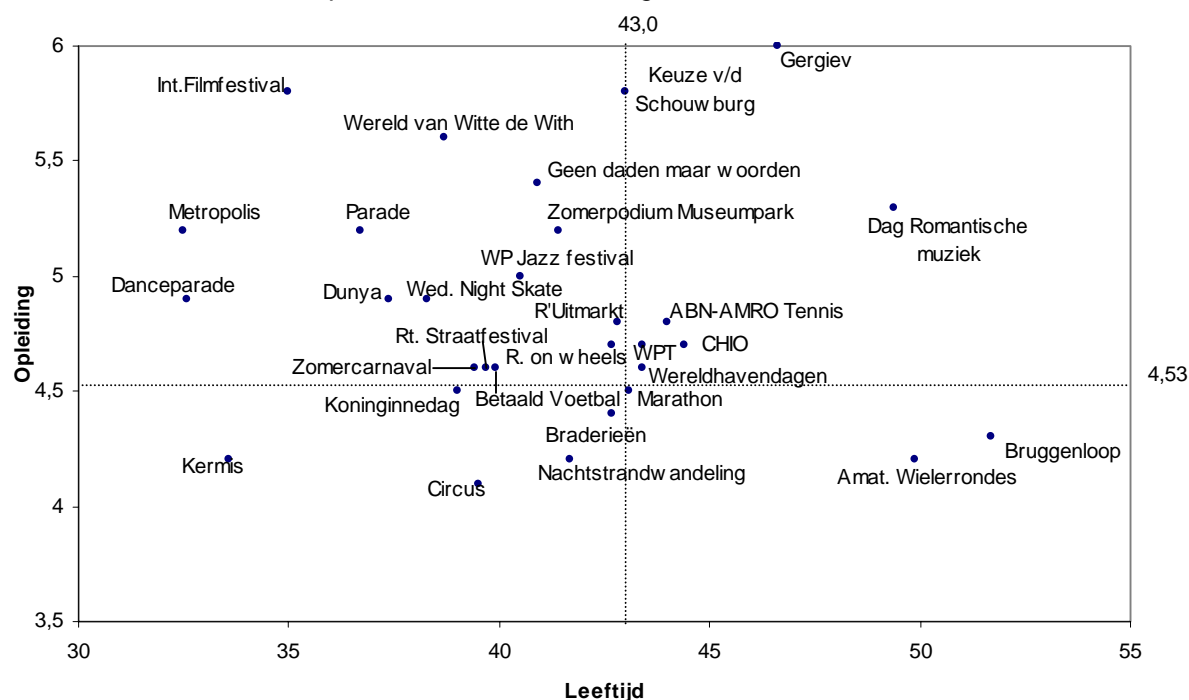
Festivals worden vooral bezocht door jongeren, hoger opgeleiden en ook niet-westerse allochtonen. Het niveau van het inkomen maakt weinig verschil. Het als toeschouwer aanwezig zijn bij sportevenementen is meer dan gemiddeld iets van mannen, jongeren en mensen met een hoog inkomen. Allochtonen en vooral ouderen worden er minder bij aangetroffen.

De overige evenementen als kermis, circus en Koninginnedag in de binnenstad worden in meerderheid bezocht door vrouwen, jongeren, middelbaar opgeleiden en niet-westerse allochtonen.

Uit figuur 5.1 blijkt duidelijk dat vrijwel alle festivals bezocht worden door mensen met een gemiddeld boven modaal opleidingsniveau. In het bijzonder springen het Gergiefestival, de Keuze van de Schouwburg en het Internationaal Filmfestival Rotterdam eruit. De laatste trekt echter een veel jonger publiek

De bezoekers van de Wereldhavendagen, Rotterdam Marathon, wedstrijden betaald voetbal en Rotterdam on Wheels vormen wat betreft leeftijd en opleidingsniveau nog het meest een afspiegeling van de Rotterdamse bevolking.

Figuur 5.1 Gemiddelde leeftijd en opleidingsniveau van de bezoekers van diverse festivals, sportevenementen en overige evenementen, 2003

Tabel 5.7 Bezoek aan festivals, sportevenementen en overige evenementen in de afgelopen 12 maanden naar diverse persoonskenmerken (in %), 2003

	festivals	sportevenementen	overige evenementen
<i>Geslacht:</i>			
man	71	62	65
vrouw	66	50	73
<i>Leeftijd:</i>			
13-24 jaar	80	64	80
25-44 jaar	71	56	74
45-64 jaar	64	55	64
65-75 jaar	53	46	55
<i>Opleiding:</i>			
LO of minder	58	51	68
LBO-MAVO	66	53	71
MBO-VWO	70	60	73
HBO en Universitair	77	59	61
<i>Inkomen:</i>			
sociale minima	68	51	71
minimum tot modaal	69	55	74
modaal tot 2x modaal	66	59	69
meer dan 2x modaal	68	65	63
<i>Etniciteit:</i>			
autochtonen	64	58	64
niet westerse allochtonen	77	50	80
Alle Rotterdammers	68	56	69
2001	69	57	71

5.3 Bezoek aan feesten met optredens

Naast deelname aan de zogenaamde formele cultuur is met de RCO ook gevraagd naar deelname aan vormen van informele cultuur. Met vragen naar het bezoek aan feesten met optredens van verschillende soorten artiesten wordt getracht aan te sluiten bij de gedachte dat cultuur een levend begrip is en dat jongeren en immigranten nieuwe cultuurvormen introduceren.

Bijna de helft van de Rotterdammers (45%) gaat wel eens naar een dergelijk feest. In de meeste gevallen betreft het een feest met vooral live-muziek. Dergelijke feesten worden vooral bezocht door jongeren en allochtonen. In het bijzonder zijn dergelijke feesten in trek bij Kaapverdianen, Antillianen en Surinamers. Rond de driekwart van dit soort feesten wordt door Rotterdammers binnen de gemeentegrenzen bezocht. Ten opzichte van 2001 zijn er nauwelijks veranderingen geconstateerd.

Tabel 5.8 Percentage Rotterdammers dat in de afgelopen 12 maanden een of meer feesten met live-optredens heeft bezocht

	2001	2003	gemiddeld aantal bezoeken	% bezoeken in Rotterdam
feest met vooral live muziek	38	35	3,8	75
feest met vooral dansvoorstelling	9	10	2,6	73
feest met vooral toneelvoorstelling	5	5	2,2	77
feest met vooral cabaret/stad-up-comedy	7	6	1,9	74
feest met vooral dj/vj	18	18	6,8	76
geen enkel bezocht	54	55		

5.4 Deelname aan kunstzinnige activiteiten

Ongeveer één op drie Rotterdammers is zelf cultureel actief en beoefent een of meer kunstzinnige activiteiten als tekenen, zingen, pianospelen, websites ontwerpen, sieraden maken, etc. Ten opzichte van 2001 is dit een lichte stijging. De meeste groei zit in het percentage dat wel eens een website ontwerpt. 16% doet aan één zo'n activiteit, 7% aan twee en 7% aan drie of meer. Zingen en het bespelen van een muziekinstrument is het meest frequent beoefend (meer dan eens per week).

Tabel 5.9 Percentage Rotterdammers dat in de afgelopen 12 maanden een of meer keer kunstzinnige activiteiten beoefent

	2001	2003	gemiddeld aantal keer per jaar
Tekenen, schilderen, grafisch werk	11	11	35
Zingen	10	9	58
Muziekinstrument bespelen	9	9	71
Websites ontwerpen	4	6	14
Verhalen/gedichten schrijven	6	6	16
Fotografie/film/video	6	5	29
Muziek maken op de computer	4	5	29
Werken met textiel, wandkleden maken, weven	4	5	26
Beeldhouwen, boetseren, pottenbakken, sieraden maken	3	4	12
Toneel, mime, (volks)dans, ballet	4	3	17
geen van deze activiteiten	66	67	-

5.5

Samenvattend

Zo'n zes op de tien Rotterdammers bezocht het afgelopen jaar een culturele 'voorstelling'. Als ook filmbezoek wordt meegeteld, geldt dit voor driekwart van de Rotterdammers.

Ruim de helft van de Rotterdammers bezocht het afgelopen jaar 'cultureel erfgoed'. Musea werden door ruim een op de drie Rotterdammers bezocht. Uitleeninstellingen werden door bijna twee op de drie Rotterdammers bezocht, videotheken en bibliotheken het meest, fonotheken en artotheken een heel stuk minder.

De meest bezochte festivals zijn in 2003 evenals in voorgaande jaren het Wereldhavenfestival en het Zomercarnaval. Beiden trokken meer Rotterdams publiek dan voorheen.

Ook aan minder formele cultuuruitingen nemen Rotterdammers deel. De Marathon van Rotterdam telt veel kijkers. Bijna de helft van de Rotterdammers bezocht het afgelopen jaar wel eens een feest met live voorstellingen (meestal muziek), en ongeveer een op de drie doet zelf aan (amateur)kunstbeoefening. Tekenen/schilderen, zingen en muziek maken worden het meest beoefend.

6 HORECAVOORZIENINGEN EN WINKELCENTRA

6.1 Bezoek aan horecavoorzieningen

Bijna alle Rotterdammers komen wel eens in een horecavoorziening zoals een café, koffiehuis, restaurant, discotheek, fast-foodrestaurant of snackbar-achtige eetgelegenheid. Net als in 2001 zegt slechts 11% over al deze horecavoorzieningen er het afgelopen jaar zelden of nooit te zijn geweest. Dat zijn vooral laag opgeleide ouderen (65+).

Toch is ten opzichte van 2001 het horecabezoek, na jaren van groei, flink afgenomen en ligt in de meeste gevallen zelfs onder het niveau van 1999. Met name het bezoek aan cafés is aanzienlijk gedaald. Twee jaar geleden bezocht nog tweederde van de Rotterdammers wel eens een café, nu is dat nog slechts de helft van de Rotterdammers. Ook is het aantal Rotterdammers dat wel eens een restaurant bezoekt fors gedaald, in het bijzonder het percentage regelmatige bezoekers.

Ongetwijfeld is deze daling (mede) het gevolg van de invoering van de euro, de teruglopende economie en de gestegen prijzen in de horeca. Opvallend is dat ouderen (65+) zich hiervan het minst hebben aangetrokken; onder hen is de teruggang het minst.

Tabel 6.1 *Percentage Rotterdammers dat horecavoorzieningen bezoekt*

	1999			2001			2003		
	zelden of nooit	paar keer per jaar	eens per maand of vaker	zelden of nooit	paar keer per jaar	eens per maand of vaker	zelden of nooit	paar keer per jaar	eens per maand of vaker
café, grand café	43	25	32	36	33	31	50	24	26
koffiehuis	83	8	9	80	12	8	86	7	7
restaurant	27	42	31	21	45	34	29	44	27
discotheek	77	12	12	70	15	15	80	11	9
fastfood restaurant	41	31	29	28	38	34	37	33	30
snackbar, cafetaria, shoarmazaak	41	29	30	29	35	36	43	32	25

Uiteraard heeft ieder type horecavoorziening zijn eigen publiek. In het algemeen bezoeken jongeren en hoger opgeleiden veel vaker horecavoorzieningen. Mannen gaan vaker dan vrouwen naar cafés en snackbars en dergelijke. Het restaurantbezoek van mannen en vrouwen is gelijk. Allochtonen gaan vaker naar koffiehuisen, discotheken (m.n. jongeren) en de goedkopere eetgelegenheden dan autochtonen; minder vaak komen zij in cafés en restaurants.

Voor een deel hangen bovenstaande verschillen ook samen met het inkomen: Rotterdammers met een hoog inkomen zijn veel vaker café- en restaurantbezoeker. De disco is juist eerder iets voor de lagere inkomens, wat uiteraard te maken heeft met het vaak nog lage inkomen van jongeren.

Tabel 6.2 Percentage Rotterdammers dat wel eens een horecavoorziening bezoekt naar persoonskenmerken

	café	koffiehuis	restaurant	discotheek	fast-food-restaurant	snackbar e.d.
<i>Geslacht:</i>						
man	55	17	71	23	62	60
vrouw	46	12	71	17	63	55
<i>Leeftijd:</i>						
13-24 jaar	56	19	74	62	92	81
25-44 jaar	61	18	78	24	76	68
45-64 jaar	44	9	66	2	48	45
65-75 jaar	25	9	57	1	24	27
<i>Inkomen:</i>						
LO of minder	18	11	43	10	48	43
LBO-MAVO	39	12	66	14	61	52
MBO-VWO	68	17	84	27	68	65
HBO en Universitair	34	23	43	17	60	46
<i>Opleiding:</i>						
sociale minima	34	17	52	23	63	49
minimum tot modaal	45	15	66	14	60	52
modaal tot 2x modaal	55	13	83	20	66	65
meer dan 2x modaal	76	13	34	22	61	46
<i>Etniciteit:</i>						
autochtonen	42	11	78	17	56	57
niet westerse allochtonen	68	22	55	27	78	58
Alle Rotterdammers	50	14	71	20	63	57
2001	58	17	74	25	66	64
1999	57	17	73	23	59	59
1997	49	16	64	24	57	57

6.2 Bezoek aan winkelcentra en markten

De meeste Rotterdammers gaan wel eens winkelen in de binnenstad van Rotterdam of de winkelcentra Zuidplein of Oosterhof/Alexandrium; slechts 9% heeft dat de afgelopen 12 maanden niet gedaan. Bijna een op de vijf komt in alle drie, bijna evenveel als 2 jaar geleden, en nog aanmerkelijk meer dan drie jaar geleden.

Tabel 6.3 Percentage Rotterdammers dat winkelcentra in en buiten Rotterdam bezoekt in 2003

winkelcentra	zelden of nooit/ geen antwoord	paar keer per jaar	één of meer keer per maand	één of meer keer per week	vrijwel elke dag
binnenstad	19	26	34	19	3
Zuidplein	56	22	15	5	1
Oosterhof/Alexandrium	57	23	13	6	1
in de buurt	19	7	18	40	15
buiten Rotterdam	59	29	10	2	0
markten in de stad	34	20	24	21	1

Het meest in trek als winkelcentrum is nog altijd de 'Rotterdamse binnenstad': 81% is er in de loop van het jaar wel eens geweest om te winkelen, 22% komt er eens per week of vaker. Beide andere winkelcentra hebben aanzienlijk minder van zulke frequente bezoekers. Voor de dagelijkse en wekelijkse boodschappen is het winkelcentrum in de eigen buurt verreweg het meest in trek: 55% komt er minstens eens per week. Circa 40% de Rotterdammers gaat wel eens naar een winkelcentrum buiten Rotterdam. Bijna een kwart bezoekt wekelijks een of meer van de Rotterdamse markten.

Voor het eerst sinds 1995 is een daling van het bezoek aan alle genoemde winkelcentra geconstateerd, wellicht als gevolg van de economische teruggang. Dat heeft overigens niet geleid tot een verdere toename van het bezoek aan de markt.

Tabel 6.4 Percentage Rotterdammers dat een of meer keer per maand winkelcentra in en buiten Rotterdam bezoekt in 2003 en in 2001, 1999 en 1997

	markten in de stad	binnenstad	Zuidplein	Oosterhof/ Alexandrium	in de buurt	buiten Rotterdam
2003	46	57	21	20	73	12
2001	47	59	25	21	77	14
1999	36	51	24	18	73	12
1997	34	51	25	17	64	13

6.3 Samenvattend

Het bezoek van Rotterdammers aan horecagelegenheden is, na jaren van toename, sinds 2001 duidelijk afgenomen. Met name in het teruglopend café- en restaurantbezoek weerspiegelt zich de economische tegenwind en de alom geconstateerde prijsverhogingen met de komst van de euro.

Ook aan het groeiend bezoek aan winkelcentra en markten is voorlopig een eind gekomen. Het winkelcentrum Zuidplein en de winkelcentra in de buurt worden duidelijk minder bezocht dan in 2001.

7 RECREATIE DICHTBIJ HUIS

7.1 Bezoek aan overdekte buurt- en wijkvoorzieningen

Bijna driekwart van de Rotterdammers komt wel eens in één of meer van de in tabel 7.1 genoemde buurt- en wijkvoorzieningen, 27% komt er nooit. Ten opzichte van voorgaande jaren is het bezoek aan dergelijke voorzieningen wat verder teruggelopen. In het bijzonder geldt dat voor clubhuizen van sportverenigingen en vooral speeltuinen. Niettemin zijn zwembaden en bibliotheken de best bezochte buurt- en wijkvoorzieningen, bijna de helft van de bevolking komt er wel eens, vooral jongeren en allochtonen.

Tabel 7.1 Percentage Rotterdammers dat buurt- en wijkvoorzieningen bezoekt

	zelden of nooit (inclusief geen antwoord)	paar keer per jaar	eens per maand of vaker
wijkgebouw	76	14	10
buurthuis / clubhuis soc. cult. werk	86	8	6
clubhuis sportvereniging	80	5	15
clubhuis speeltuin	81	6	4
bibliotheek	60	17	23
zwembad	56	26	18

In tegenstelling tot het bezoek aan de meeste andere vrijetijdsvoorzieningen blijkt het bezoek van de genoemde buurt- en wijkvoorzieningen een redelijk goede afspiegeling te zijn van de bevolking als het gaat om geslacht, leeftijd, opleiding en inkomen. Allochtonen bezoeken deze voorzieningen doorgaans meer dan autochtonen.

De bezoekers van een clubhuis van de sportvereniging vormen daarop een uitzondering. Het zijn in meerderheid jongere wat hoger opgeleide mannen, zowel autochtoon als allochtoon.

Tabel 7.2 Percentage Rotterdammers dat buurt- en wijkvoorzieningen heeft bezocht naar geslacht, leeftijd, opleiding, inkomen en etniciteit

	wijkgebouw	buurt-/clubhuis soc. cult. werk	clubhuis sport- vereniging	clubhuis speeltuin	bibliotheek	zwembad
<i>Geslacht:</i>						
man	22	14	24	7	37	42
vrouw	25	14	16	11	43	42
<i>Leeftijd:</i>						
13-24 jaar	22	16	33	12	57	69
25-44 jaar	22	14	22	14	42	53
45-64 jaar	25	13	15	5	35	29
65-75 jaar	31	17	10	4	26	21
<i>Opleiding:</i>						
LO of minder	30	19	14	10	27	29
LBO-MAVO	27	14	17	9	34	43
MBO-VWO	23	15	23	11	48	52
HBO en Universitair	15	9	25	5	52	43

vervolg	wijkgebouw	buurt-/clubhuis soc. cult. werk	clubhuis sport- vereniging	clubhuis speeltuin	bibliotheek	zwembad
<i>Inkomen:</i>						
sociaal minimum	28	18	14	11	39	41
minimum – modaal	28	16	18	11	37	44
modaal – 2x modaal	22	11	21	9	44	46
> 2x modaal	17	9	29	6	43	43
<i>Etniciteit:</i>						
autochtonen	20	9	19	6	37	40
niet-westerse allocht.	33	27	21	16	47	53
Alle Rotterdammers	24	14	20	9	41	44
idem 2001	26	15	25	11	42	47
idem 1999	27	20	22	15	51	44
idem 1997	19	14	21	11	42	39

7.2 Bibliotheekbezoek

44% van de Rotterdammers heeft in de afgelopen 12 maanden wel eens een bezoek gebracht aan een van de vestigingen van de Bibliotheek Rotterdam. Voor 26% is dat zelfs vrij recent geweest, namelijk minder dan een maand geleden, voor 18% is dat laatste bezoek 1 tot 12 maanden geleden geweest. Bijna 40% heeft langer geleden wel eens een bezoek gebracht en 17% van de Rotterdammers zegt nog nooit een vestiging van de Bibliotheek te hebben bezocht. Dit zijn vooral ouderen, en evenveel niet-westerse allochtonen als autochtonen.

Tabel 7.3 Percentage Rotterdammers dat een vestiging van de Bibliotheek Rotterdam heeft bezocht naar leeftijd en etniciteit

	minder dan een maand geleden	1 tot 12 maanden geleden	meer dan een jaar geleden	nog nooit
<i>Leeftijd:</i>				
13 - 24 jaar	35	28	31	5
25 – 44 jaar	26	20	43	12
45 – 64 jaar	25	15	37	24
65 – 75 jaar	21	11	36	32
<i>Etniciteit:</i>				
autochtonen	26	17	40	18
niet westerse allocht.	27	22	36	16
Totaal	26	18	38	17

7.3 Samenvattend

Ongeveer een kwart van de Rotterdammers bezoekt wel eens een wijkgebouw. Een buurthuis of clubhuis voor sociaal-cultureel werk wordt door 14% wel eens bezocht. De meest bezochte recreatievoorzieningen “dicht bij huis” zijn de zwembaden: 44% bezoekt die wel eens. Een filiaal van de bibliotheek wordt door vier op de tien Rotterdammers wel eens bezocht. Ruim een kwart van de Rotterdammers heeft dat minder dan een maand geleden nog gedaan. Ongeveer een op elke zes Rotterdammers heeft nog *nooit* een bibliotheek bezocht. Hetzelfde geldt voor 5% van de jongeren (13-24 jaar) en een derde van de 65+-ers.

8 OPENLUCHTRECREATIE EN VAKANTIE

8.1 Bezoek aan openluchtrecreatiegebieden

De meeste Rotterdammers bezoeken wel eens één of meer recreatieve groenvoorzieningen in de buurt van hun woning of verder weg buiten de stad. Ten opzichte van eerdere peilingen is het bezoek aan buurtvoorzieningen, parken en recreatiegebieden, ook weer na jarenlange toename, op z'n gunstigst gestabiliseerd, maar in de meeste gevallen flink gedaald. Het percentage dat in het geheel geen van deze voorzieningen heeft bezocht is toegenomen van 6% tot 9%. Dit zijn met name oudere en lager opgeleide Rotterdammers. De daling van het bezoek is het grootst bij het bezoek aan pleinen in de buurt, Het Park, Rottemeren, het strand bij Hoek van Holland en de Brabantse bossen.

Tabel 8.1 Percentage Rotterdammers dat in de afgelopen 12 maanden recreatieve groenvoorzieningen in en rond Rotterdam heeft bezocht

	percentage Rotterdammers dat voorziening heeft bezocht					gemiddeld aantal bezoeken van de bezoekers				
	1995	1997	1999	2001	2003	1995	1997	1999	2001	2003
buurt- en wijkvoorzieningen										
park in de buurt	42	44	47	50	46	37	39	34	36	31
kinderboerderij	29	27	33	28	27	8	7	7	8	7
plein in de buurt	20	22	30	33	27	39	32	36	38	40
speeltuin in de buurt	16	18	21	22	22	26	18	20	19	24
speelveld in de buurt	14	14	17	22	18	33	33	21	25	27
stadsparken										
Kralingse Bos	44	48	51	53	50	10	10	11	11	12
Het Park (bij de Euromast)	32	35	43	44	36	7	5	7	5	5
Zuiderpark	19	17	23	21	18	11	12	11	11	15
Museumpark	17	17	26	25	21	6	6	6	5	5
ander stadspark	10	12	12	12	12	16	11	14	12	13
recreatiegebieden regio										
Rottemeren	27	26	30	30	25	8	6	9	7	7
Lage Bergse Bos	24*)	23	26	25	23	8*)	8	10	8	8
Hoge Bergse Bos		13	16	14	13		11	7	8	7
Oude Maas	21	19	25	20	21	6	8	6	7	7
Zevenhuizer Plas	19	18	19	25	16	7	6	9	9	7
Rhoonse Grienden	17	14	17	16	12	4	5	4	6	4
Brielse Maas	9	9	10	11	10	5	4	5	4	4
Midden Delfland	6	6	6	6	5	4	3	4	4	4
Bernisse	6	5	6	7	6	3	4	3	5	4
Hitland (Capelle)	4	5	12	8	7	4	3	4	8	4
strand en duin										
strand Hoek van Holland	41	43	49	49	44	8	9	7	8	8
Oostvoorne/Rockanje	23	17	22	23	22	5	4	5	6	6
Voornse Meer / Maasvlakte	17	16	18	18	15	5	4	6	6	6
verderweg gelegen landschappen										
Veluwe	18	23	24	23	21	6	4	5	5	7
Brabantse bossen	17	17	20	19	14	4	6	5	5	7
andere natuurgebieden	18	17	15	15	16	-	-	-	9	10
geen enkel genoemd	13	13	8	6	9	-	-	-	-	

*) Voor 1995: Hoge en Lage Bergse Bos

Deze daling van het bezoek is opmerkelijk omdat de zomer van 2003 ongekend zonnig en warm was, en bezoek aan openluchtrecreatiegebieden doorgaans massaler is naarmate het weer mooier is. Een verklaring voor de lagere bezoekpercentages zou kunnen zijn dat het weer dat jaar te mooi en te warm was, waardoor men eerder schaduw en verkoeling zocht dan zon en buitenlucht. De economische teruggang lijkt geen verklaring: ook het bezoek aan de gratis toegankelijke buurt- en groenvoorzieningen is teruggelopen. De daling heeft zich onder de hele bevolking voor gedaan; onder autochtonen en allochtonen, onder oud en nog meer onder jong.

Met uitzondering van de buurt- en wijkvoorzieningen, die gemiddeld wat vaker worden bezocht, komt meer dan de helft van de bezoekers van deze groenvoorzieningen er niet meer dan 2 à 3 keer per jaar. Het gemiddelde bezoek aan de meeste voorzieningen ligt echter hoger omdat elk park of recreatiegebied een beperkt aantal zeer frequente bezoekers heeft: zij trekken het gemiddelde flink omhoog. Net als in 2001 is het Kralingse Bos de enige groenvoorziening waar ongeveer de helft van de Rotterdammers in de afgelopen 12 maanden wel eens is geweest. Het 'park in de buurt' en het strand bij Hoek van Holland en volgen op korte afstand.

In tabel 8.2 zijn de diverse groenvoorzieningen gegroepeerd in een vijftal categorieën: buurtvoorzieningen, stadsparken, recreatiegebieden, strand en duin en landschappen. De genoemde percentages hebben betrekking op het percentage Rotterdammers dat minstens één van de binnen de categorie vallende voorzieningen heeft bezocht.

Tabel 8.2 Percentage Rotterdammers dat verschillende categorieën recreatievoorzieningen bezoekt naar geslacht, leeftijd, opleiding en etniciteit

	buurtvoorzieningen			stadsparken			recreatiegebieden			strand en duin			landschappen		
	'97	'01	'03	'97	'01	'03	'97	'01	'03	'97	'01	'03	'97	'01	'03
<i>Geslacht:</i>															
man	60	69	64	65	76	69	53	59	55	55	62	57	38	37	37
vrouw	57	69	64	63	71	66	53	57	51	55	58	53	37	40	35
<i>Leeftijd:</i>															
13/16-24 jaar*)	60	78	76	68	81	71	51	51	54	62	65	58	27	27	27
25-44 jaar	70	75	70	73	88	75	59	61	54	62	68	63	42	41	37
45-64 jaar	48	60	57	46	68	63	48	60	54	47	53	51	37	43	38
65-75 jaar	37	51	53	36	59	50	38	53	47	31	38	37	36	40	40
<i>Opleiding:</i>															
LO of minder	61	63	65	60	66	56	37	39	36	45	40	37	19	22	20
LBO-MAVO	67	69	61	66	67	60	62	59	52	65	58	54	44	38	35
MBO-VWO	67	73	66	75	78	69	65	61	55	68	66	60	46	45	36
HBO/Universiteit	68	68	67	86	85	87	71	68	67	67	68	64	62	52	52
<i>Inkomen:</i>															
sociaal minimum	67	68	65	72	73	64	42	39	35	48	44	43	24	22	23
tot modaal	67	68	64	74	70	62	57	57	53	60	58	52	42	38	32
tot 2x modaal	74	73	64	73	76	72	69	67	62	68	69	67	51	45	44
> 2x modaal	67	68	64	71	82	78	70	74	71	2	70	62	54	52	55
<i>Etniciteit:</i>															
autochtoon	56	66	59	62	72	66	59	67	62	59	64	59	45	48	45
niet westerse all.	68	75	75	69	77	73	35	38	33	44	49	45	16	17	14
Totaal	59	69	64	64	73	67	53	58	53	55	60	55	38	39	36

*) Vanaf 2001 is de steekproef uitgebreid met 13-15 jarigen

Ook nu blijkt dat het bezoek aan alle categorieën groenvoorzieningen flink is gedaald en in geval van de buitenstedelijke recreatiegebieden weer terug is op het niveau van 1997. Het bezoek aan recreatiegebieden en strand- en duingebieden heeft zich sinds 1999 gestabiliseerd.

Buurtvoorzieningen worden vooral minder bezocht door autochtonen en 25-44 jarigen. De stadsparken worden met uitzondering van de hoog opgeleide Rotterdammers door alle onderscheiden groepen minder bezocht en met name door jongeren. De daling van het bezoek aan de buitenstedelijke recreatiegebieden heeft over een breed front plaatsgevonden. Opvallend daarbij is de sterke daling van het bezoek van de jongste leeftijdsgroepen aan het strand.

De stadsparken doen het in nog steeds het best: tweederde van de Rotterdammers heeft in de afgelopen 12 maanden wel eens een stadspark bezocht. Ruim eenderde, en van de hoogopgeleiden bijna tweederde, heeft een of meer keer een verder weg gelegen landschap als de Veluwe of de Brabantse bossen bezocht.

Met uitzondering van de buurtvoorzieningen is het bezoek aan deze groenvoorzieningen het hoogst onder hoog opgeleide Rotterdammers. Allochtonen maken aanzienlijk meer gebruik van de *in* de stad aanwezige recreatievoorzieningen, de *buiten* de stad gelegen voorzieningen bezoeken zij veel minder. Er is vrijwel geen verschil tussen mannen en vrouwen als het gaat om het bezoek aan dergelijke voorzieningen.

Het gemiddeld ⁶ aantal bezoeken van de bezoekers is niet veranderd sinds 2001. Buurtvoorzieningen bezoekt men zo'n 15 keer per jaar, stadsparken en recreatieschappen 7 keer, strand- en duingebieden 4 keer en verder weg gelegen landschappen 5 keer.

In tabel 8.3 worden niet-bezoekers, incidentele en frequente bezoekers onderscheiden. Niet-bezoekers van buurtvoorzieningen worden vooral aangetroffen onder oudere autochtonen. Ook de niet-bezoekers van stadsparken behoren vaak tot de oudste leeftijdsgroep en zijn voorts veelal laagopgeleid. Leeftijd speelt bij het al dan niet bezoeken van recreatiegebieden veel minder een rol; opleiding en etniciteit des te meer: niet-bezoekers zijn vooral laag opgeleide allochtonen. Strand- en duingebieden worden vooral gemeden door laagopgeleide niet-westerse allochtonen en ouderen (65+). Verder weg gelegen landschappen worden daarentegen minder bezocht door laagopgeleide allochtone jongeren.

Met uitzondering van de buurtvoorzieningen zijn frequente bezoekers van de diverse groenvoorzieningen (11 keer of vaker) veelal hoog opgeleid en autochtoon. Bij de stadsparken en het strand-en duingebied zijn het daarnaast wat vaker jongeren en bij de verder weg gelegen landschappen wat vaker ouderen. Niet-westerse allochtonen zijn vooral frequente bezoekers van buurtvoorzieningen.

---

⁶ Gebaseerd op de mediaan: 50% van de bezoekers heeft een score onder dit gemiddelde en 50% een score er boven.

Tabel 8.3 Percentage Rotterdammers dat verschillende typen recreatievoorzieningen niet, incidenteel of vaak bezoekt naar geslacht, leeftijd, opleiding en etniciteit

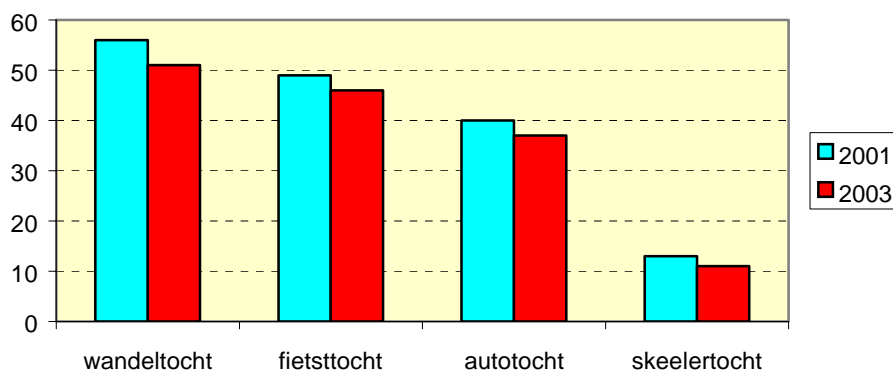
	buurtvoorzieningen			stadsparken			recreatiegebieden			strand en duin			landschappen		
aantal keer	0	1-10	11+	0	1-10	11+	0	1-10	11+	0	1-10	11+	0	1-10	11+
<i>Geslacht:</i>															
man	36	25	38	31	45	24	45	34	22	43	46	11	63	28	10
vrouw	36	26	39	34	43	23	49	35	16	47	42	11	65	28	7
<i>Leeftijd:</i>															
13-24 jaar	24	26	50	29	44	28	46	36	18	43	44	13	73	22	6
25-44 jaar	30	25	45	25	47	28	46	37	17	38	50	12	63	29	8
45-64 jaar	44	26	31	37	44	20	46	34	20	49	40	11	63	28	9
65-75 jaar	47	27	25	50	36	14	53	29	19	63	33	4	60	31	9
<i>Opleiding:</i>															
LO of minder	35	26	39	44	35	21	64	23	13	63	32	5	80	18	2
LBO-MAVO	39	24	37	40	41	19	48	34	18	46	41	12	65	28	7
MBO-VWO	34	24	43	31	45	24	45	36	19	41	46	13	64	27	9
HBO-Universiteit	33	32	35	14	54	32	33	42	25	36	55	10	48	38	14
<i>Etniciteit:</i>															
autochtoon	41	27	32	34	43	22	38	39	23	11	46	13	55	34	11
niet-westerse allochtonen	25	22	53	29	45	26	67	25	8	55	39	6	87	13	1
Totaal	36	26	38	33	44	23	47	35	19	45	44	11	64	28	8

De respondenten die de vraag in het geheel niet hebben ingevuld zijn gerekend tot de niet-bezoekers.

8.2 Tochtjes maken

Ook het percentage Rotterdammers dat wel eens een wandeltocht, een fietstocht of een auto-tocht voor het plezier maakt is in vergelijking met voorgaande jaren gedaald. De helft van de Rotterdammers maakt wel eens een wandeltocht, iets minder dan de helft (46)% maakt wel eens een fietstocht en ruim eenderde (37%) een autotocht. Ook de deelname aan skeeler- en skatetochten is iets teruggelopen.

Figuur 8.1 Percentage Rotterdammers dat wel eens een wandel-, fiets-, auto- of skeeler/- skatetocht maakt voor het plezier

Vrouwen wandelen wat meer, mannen maken meer een fietstochtje. Bij skeeler- en skatetochten en autotochten is er geen verschil tussen mannen en vrouwen. Leeftijd speelt een ondergeschikte rol; opleiding en inkomen daarentegen veel meer. Met name onder de hoogst opgeleiden en de hoogste inkomensgroep onderneemt men tochten, een groot deel van hen doet dat echter incidenteel (minder dan eens per maand). Niet-westerse allochtonen blijven in alle gevallen achter bij de autochtonen.

Hoe hoger de opleiding, des te meer men wandel-, fiets- of skatetochten maakt. Voor het maken van autotochten geldt dat minder. Daar speelt het inkomen i.c. het bezit van een auto uiteraard een belangrijke rol. Allochtonen blijven vooral achter als het gaat om het maken van fietstochten en autotochten.

Tabel 8.5 Percentage Rotterdammers dat wel eens een wandel-, fiets-, of autotocht maakt voor het plezier naar geslacht, leeftijd, opleiding, inkomen en etniciteit

	wandeltochten			fietstochten			autotochten			skeeler- en skatetochten		
	zelden of nooit	minder eens per maand	eens per maand of vaker	zelden of nooit	minder eens per maand	eens per maand of vaker	zelden of nooit	minder eens per maand	eens per maand of vaker	zelden of nooit	minder eens per maand	eens per maand of vaker
<i>Geslacht:</i>												
man	55	22	23	51	26	23	62	21	17	90	6	4
vrouw	44	30	26	56	26	18	64	22	14	88	8	4
<i>Leeftijd:</i>												
13 – 24 jaar	54	25	21	57	25	18	63	18	20	72	18	10
25 – 44 jaar	43	32	25	53	30	17	59	25	16	86	10	4
45 – 64 jaar	47	24	29	50	24	27	66	21	13	97	2	1
65 – 75 jaar	66	18	15	63	16	20	68	18	14	100	-	-
<i>Opleiding:</i>												
LO of minder	60	16	24	72	10	18	78	10	13	56	2	2
LBO-MAVO	55	23	22	56	22	22	64	21	16	92	5	3
MBO-VWO	47	27	26	53	22	20	58	25	17	85	10	5
HBO-Univ.	33	41	27	36	41	23	59	29	13	84	10	5
<i>Inkomen:</i>												
sociaal min.	54	20	26	66	15	19	76	14	10	92	5	3
tot modaal	51	26	23	56	22	21	65	18	17	90	6	4
tot 2x modaal	46	29	26	47	31	22	54	29	17	90	7	4
>2x modaal	38	37	25	37	40	23	54	29	18	83	13	5
<i>Etniciteit:</i>												
autochtonen	48	29	23	47	31	23	60	25	15	88	8	4
niet-westerse allochtonen	52	21	27	71	14	15	70	15	15	93	5	2
Totaal	49	27	24	54	25	21	63	22	15	89	7	4
2001	44	29	27	52	28	20	61	24	15	87	9	4
1999	43	27	31	51	25	24	58	22	20	-	-	-
1997												

8.3 Vakantieparticipatie en bezoek aan attracties

Onderscheid wordt gemaakt in lange en korte vakanties. Lange vakanties betreffen een reis of verblijf van minstens vier nachten die elders zijn doorgebracht maar niet bij familie. Een korte vakantie is een verblijf van minstens één en maximaal drie nachten elders.

Iets meer dan de helft van de Rotterdammers (57%) is met korte vakantie geweest, 4% minder dan in 2001. De meesten (39%) hadden meer dan één korte vakantie in het afgelopen jaar: gemiddeld 3,3 keer.

Zeventig procent van de Rotterdammers is minimaal één keer per jaar op vakantie geweest, 2% minder dan in 2001. De helft van hen is twee of meer keer geweest: gemiddeld 1,9 keer.

Tabel 8.6 Percentage Rotterdammers dat de afgelopen 12 maanden op vakantie is geweest

	korte vakantie					lange vakantie				
	1995	1997	1999	2001	2003	1995	1997	1999	2001	2003
niet geweest	52	40	40	39	43	29	27	28	28	30
wel geweest	48	60	60	61	57	71	73	72	72	70
1 keer	18	18	19	19	18	29	38	36	36	35
2 keer	13	18	14	18	16	23	21	22	21	20
3 keer of vaker	17	24	27	24	23	19	14	14	15	15
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

De vakantieparticipatie is ten opzichte van voorgaande jaren wel wat soberder geworden. 22% zegt geen enkele vorm van vakantie buitenshuis te hebben gehad, dat is 4% meer dan in 2001. Het percentage mensen dat zowel een korte als een lange vakantie heeft genoten is met 10% fors teruggelopen. Daarentegen is het percentage met alleen een lange vakantie toegenomen.

Tabel 8.7 Percentage Rotterdammers dat de afgelopen 12 maanden op vakantie (korte en lange) is geweest naar leeftijd, opleiding en inkomen

	geen	alleen korte vakanties	alleen lange vakanties	korte en lange vakanties
<i>Geslacht:</i>				
man	22	8	20	50
vrouw	21	8	22	49
<i>Leeftijd:</i>				
13 – 24 jaar	23	9	18	49
25 – 44 jaar	18	7	22	53
45 – 64 jaar	21	7	22	49
65 – 75 jaar	32	8	23	37
<i>Opleiding:</i>				
LO of minder	38	6	27	29
LBO-MAVO	26	9	23	42
MBO-VWO	17	9	20	54
HBO-Univ.	8	5	16	71
<i>Inkomen:</i>				
sociaal min.	39	7	25	28
tot modaal	23	8	24	45
tot 2x modaal	13	8	20	59
>2x modaal	4	5	13	77
<i>Etniciteit:</i>				
autochtonen	17	7	19	58
niet-westerse allochtonen	34	9	28	29
Alle Rotterdammers	22	8	21	49
idem 2001	18	7	16	59
idem 1999	20	7	21	52
idem 1997	22	6	18	54

De economische teruggang noopt veel mensen kennelijk tot enige beperking. In het bijzonder betreft het de niet-westerse allochtonen; zij beperken zich meer tot of een korte of een lange vakantie.

Het al dan niet met vakantie gaan hangt verder sterk samen met het opleidingsniveau en het gezinsinkomen. De vakantieparticipatie is het laagst onder laagopgeleiden en mensen met een laag inkomen. Ook onder degenen die alleen een lange vakantie hebben zijn zij oververtegenwoordigd. Mensen met een hoge opleiding en een hoog inkomen (2x modaal) hebben vaak zowel een korte als een lange vakanties. Onder hen is ook nauwelijks sprake van een teruglopende vakantieparticipatie. Geslacht en leeftijd spelen in dit verband veel minder een rol, alleen de 65-75 jarigen nemen wat minder vaak deel aan zowel korte als lange vakanties.

Bezoek aan attractiepunten

Bijna twee op drie Rotterdammers heeft de laatste 12 maanden wel eens een bezoek gebracht aan een attractie als een dierentuin, dolfinarium, amusementspark en dergelijke. De meesten bezoeken zo'n attractie niet meer dan één of enkele keren. Een kwart van degenen die dergelijke attractiepunten bezochten doen dat vaker dan drie keer. Een enkeling (1%) doet dat heel regelmatig: meer dan 20 keer in een jaar.

Leden van huishoudens met kinderen, veelal vrouwen en jongeren, bezoeken dergelijke voorzieningen meer dan anderen. Geld en opleiding lijkt slechts beperkt een rol te spelen; mensen met een hoog opleidings- en inkomensniveau bezoek attracties weliswaar meer dan mensen met een lage opleiding en inkomen, maar minder dan de 'modale' Rotterdammers.

In vergelijking met voorgaande peilingen is het bezoek aan attractiepunten iets teruggelopen.

8.4 Bezit recreatiegoederen

Voor veel vormen van vrijetijdsbesteding is het van belang te kunnen beschikken over een voermiddel (auto, motor, fiets) of andere voorzieningen als volkstuin, caravan of boot. Evenals in voorgaande jaren is gevraagd over welke van de in tabel 8.8 opgenoemde voorzieningen men kan beschikken.

De verschillen met voorgaande jaren zijn gering, wel is het percentage bezitters van een racefiets-mountainbike wat afgenomen. Verder is opmerkelijk is dat het computerbezit sinds 2001 niet verder is toegenomen.

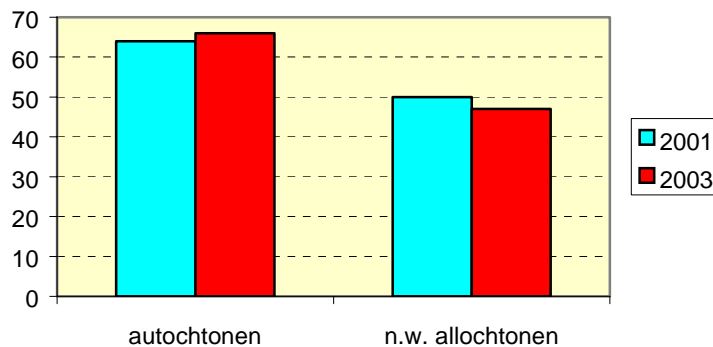
Tabel 8.8 Percentage Rotterdammers dat kan beschikken over de volgende (recreatie) goederen (16-75 jarigen)

	1995	1997	1999	2001	2003
auto	66	66	65	62	64
motor	6	3	4	4	3
racefiets, mountainbike	25	29	22	26	21
volkstuin	5	3	4	3	3
stacaravan, 2e huisje	10	7	8	8	7
tent		18	14	12	13
caravan, camper	19 *)	4	5	5	5
(motor)boot, zeilboot	5	6	3	3	3
computer thuis (geen spelcomputer)	34	43	**)	60	60
schotelantenne	**)	8	6	7	9

*) inclusief tent   **) niet gevraagd

Van de jongste helft van de bevolking heeft circa 70% thuis de beschikking over een PC. Boven die leeftijd neemt dat percentage af tot ruim 26% bij de oudste leeftijdsgroep. Alleen onder 16-24 jarigen is de beschikbaarheid wat toegenomen (tot 77%). Hoog opgeleiden en hogere inkomensgroepen hebben ongeveer twee keer zo vaak de beschikking over een PC als laagopgeleiden en lage inkomensgroepen. Onder autochtonen is de beschikbaarheid van een PC iets toegenomen, onder niet-westerse allochtonen iets afgenomen.

Figuur 8.1 PC-bezit in 2003 en 2001 naar etniciteit

8.5 Samenvattend

Na een periode van gestage groei van het bezoek aan recreatieve groenvoorzieningen, is – ondanks de prachtige zomer – het bezoek aan deze voorzieningen in 2003 opmerkelijk lager. Het betreft zowel het bezoek aan buurtvoorzieningen als aan voorzieningen en landschappen buiten Rotterdam

Ook het percentage Rotterdammers dat wel eens een wandeltocht, een fietstocht of een auto-tocht voor het plezier maakt is in vergelijking met voorgaande jaren gedaald. Zo ook de vakantie-participatie, waarbij vooral opvalt dat het percentage dat zowel korte als lange vakanties combi-neert, flink is gedaald.

Het bezit van de diverse recreatiegoederen is niet noemenswaardig veranderd. Het PC-bezit is sinds 2001 niet verder toegenomen.

9 ATTRACTIEVE STAD

9.1 Veel te beleven in Rotterdam?

Steeds meer Rotterdammers vinden dat in Rotterdam (heel) veel te beleven is. In 1997, 1999 was circa 70% dat van mening en in 2001 (het jaar dat Rotterdam Culturele Hoofdstad van Europa was) was 76% die mening toegedaan. Nu, twee jaar later, is dit percentage zelfs nog verder gestegen tot 78%.

Autochtone Rotterdammers zijn iets meer te spreken over de attractiviteit van de stad dan niet-westerse allochtonen. Opvallend is dat 1^e generatie allochtonen in de afgelopen 2 jaar wat minder positief zijn geworden dan de veel jongere 2^e generatie allochtonen.

Het oordeel over de attractiviteit van Rotterdam houdt weinig verband met het aantal jaren dat men er woont. Wel zeggen laag opgeleide Rotterdammers vaker dan hoog opgeleide Rotterdammers dat er niet zoveel of zelfs veel te weinig is te beleven in Rotterdam.

Tabel 9.1 Tevredenheid over hoeveel er te beleven is in Rotterdam (in %)

	heel veel	veel	niet zo veel	veel te weinig	totaal
<i>woonduur in Rotterdam</i>					
tot en met 10 jaar	16	65	19	3	100
11 tot en met 20 jaar	13	65	16	2	100
21 tot en met 30 jaar	10	63	23	5	100
meer dan 30 jaar	13	66	18	3	100
<i>leeftijd</i>					
13 tot 25 jaar	13	62	22	3	100
25 tot 45 jaar	14	67	16	3	100
45 tot 65 jaar	13	66	19	2	100
65 jaar en ouder	10	61	24	5	100
<i>opleiding</i>					
LO of minder	10	59	25	6	100
LBO-MAVO	12	63	22	3	100
MBO-VWO	12	68	17	3	100
HBO-Univ.	18	69	12	1	100
<i>etniciteit</i>					
autochtonen	15	65	17	3	100
niet-westerse allochtonen	9	64	23	4	100
1 ^e generatie n.w. allochtonen	8	64	24	4	100
2 ^e generatie n.w. allochtonen	14	60	24	2	100
alle Rotterdammers	13	65	19	3	100
idem 2001	13	63	21	2	100
idem 1999	10	61	25	4	100
idem 1997	10	60	27	3	100
idem 1995	11	61	25	3	100

9.2 Rotterdam nog aantrekkelijker

Ondanks het vrij positieve oordeel van Rotterdammers over de attractiviteit van hun stad, ook in vergelijking met de andere grote steden, zoals al bleek uit een door het COS uitgevoerd onderzoek in de G4, is een grote meerderheid van de Rotterdamse bevolking (70%) van mening dat Rotterdam nog aantrekkelijker moet worden. Voor een kleine 30% is dat niet nodig. Nog geen 2% heeft hierover geen mening en laat de vraag onbeantwoord.

Tabel 9.2 Percentage Rotterdammers, verdeeld naar autochtonen en niet-westers allochtonen, dat vindt dat Rotterdam nog aantrekkelijker gemaakt moet worden naar enkele persoonskenmerken

	autochtonen	niet-westerse allochtonen	Totaal
<i>Geslacht:</i>			
man	77	61	73
vrouw	75	59	70
<i>Leeftijd</i>			
13 – 24 jaar	79	61	70
25 – 44 jaar	78	61	72
45 – 64 jaar	75	59	71
65 – 75 jaar	73	37	69
<i>Opleiding</i>			
LO of minder	75	63	69
LBO-MAVO	72	51	67
MBO-VWO	75	58	70
HBO-Univ.	83	83	83
<i>Inkomen</i>			
sociaal minimum	73	56	65
tot modaal	77	68	75
tot 2x modaal	76	65	74
> 2x modaal	78	74	77
<i>Etniciteit</i>			
1 ^e generatie		59	
2 ^e generatie		63	
Alle Rotterdammers	76	60	71

De mening dat Rotterdam nog wel wat aantrekkelijker moet worden is vrij breed gedragen en is dus niet de voorkeur van een bepaalde groep Rotterdammers. Alleen de hoog opgeleide en goed verdienende autochtone én allochtone bevolking springt er wat in positieve zin uit. Voorts valt op dat onder de oudste groep niet-westerse allochtonen de animo voor een aantrekkelijker stad gering is.

9.3 Verbeteren van de attractiviteit

Op twee manieren is gevraagd waardoor Rotterdam nog aantrekkelijker gemaakt zou kunnen worden. In het ene geval kon men uit een tiental mogelijkheden maximaal drie mogelijkheden

aankruisen, in het andere geval is gevraagd aan welke toeristisch-recreatieve zaken men een door de gemeente beschikbaar gesteld bedrag (1 miljoen euro) het eerst zou besteden.

Volgens een meerderheid van de Rotterdammers zou Rotterdam aantrekkelijker worden door het vergroten van de veiligheid. Ook zou beter onderhoud en schoonhouden van de openbare ruimte de aantrekkelijkheid van de stad te goede komen. Beide manieren worden wat meer door ouderen genoemd. Ook het verbeteren van de bereikbaarheid met fiets en openbaar vervoer is een meer door ouderen genoemde optie. Jongeren daarentegen pleiten vooral voor meer attracties, festivals en evenementen, en voor meer winkels, horeca en terrasjes.

Tabel 9.3 Manieren waarop Rotterdam aantrekkelijker gemaakt moet worden naar leeftijd (in %)

	13-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65-75 jaar	Totaal
- vergroten van de veiligheid	50	48	56	57	52
- beter onderhoud en schoon houden van de openbare ruimte	40	42	45	47	43
- verbeteren van de bereikbaarheid met de auto en parkeervoorzieningen	23	21	19	20	20
- meer aantrekkelijke winkels	18	16	12	10	14
- meer festivals en evenementen	16	8	6	1	8
- meer horeca en terrasjes	14	12	5	3	9
- verbeteren van de bereikbaarheid met de fiets en het openbaar vervoer	12	7	14	15	11
- meer attracties	12	8	6	1	8
- anders namelijk	8	12	10	3	8
- meer mooie hoge gebouwen	7	7	3	0	5
- uitbreiden van het netwerk van wandel- en fietspaden	7	11	13	12	11
- weet niet/geen antwoord	2	3	5	7	3
- Rotterdam is al aantrekkelijk genoeg	30	28	28	30	29

Wanneer men één miljoen euro te besteden zou hebben dan zouden de meeste Rotterdammers dat besteden aan kleinschalige leuke dingen in de stad zoals een ijsbaantje in de winter, kleine optredens in de parken en op de pleinen, en dergelijke: genoemd door 30%.⁷

Op behoorlijke afstand (12/11%) volgt een investering in het behoud van het strandje aan de Boompjes, een topsportcentrum met een 400-meter ijsbaan, en een multicultureel centrum. Duidelijk blijkt in elk geval dat er behoefte is aan een winter-ijs-voorziening, waarbij het recreëren voor gaat aan het presteren.

Ouderen zouden 'hun miljoen' eerder besteden aan dingen die passen bij de nostalgie van een wereldhaven zoals

- een ligplaats voor 'SS Rotterdam',
- het stimuleren van (nog meer) mooie boten en veerverbindingen over de rivier, zoals de Fast Ferry naar Dordrecht,
- de herbouw van het historisch (18^e eeuwse) linieschip De DELFT in Delfshaven.

⁷ Men kon kiezen uit 7 mogelijkheden of zelf bestemming aangeven.

Opvallend is voorts dat ouderen meer dan jongeren geen idee hebben en de vraag niet hebben beantwoord. Jongeren zetten eerder in op - kleinschalig - vertier.

Tabel 9.3 *Attracties waaraan Rotterdammers het eerst één miljoen euro aan zouden besteden om Rotterdam aantrekkelijker te maken, naar leeftijd (in %)*

	13-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65-75 jaar	Totaal
- diverse kleine leuke dingen in de stad, zoals een ijsbaantje in de winter; kleine optredens in de parken en op de pleinen	38	34	27	16	30
- een strandje aan de Boompjeskade met evenementen en horeca	19	12	10	9	12
- een bijdrage aan een topsportcentrum met een 400 meter kunstijsbaan en een 50 meter zwembad.	14	13	8	11	11
- aan een multicultureel centrum; een podium voor niet-westerse cultuur en cultuuruitingen	12	11	11	6	11
- aan een ligplaats voor 'SS Rotterdam'	4	5	13	24	10
- het stimuleren van (nog meer) mooie boten en veerverbindingen over de rivier, zoals de Fast Ferry naar Dordrecht	2	4	12	16	8
- de herbouw van het historisch (18 ^e eeuws) linieschip De DELFT in Delfshaven	2	3	4	8	4
- iets anders	14	11	9	7	11
- geen antwoord	9	13	15	18	13

Overigens noemen degenen die Rotterdam al aantrekkelijk genoeg vinden, vrijwel dezelfde voorkeuren als degenen die nog verbeteringen wensen. De laatsten hebben wat meer voorkeur voor haven gebonden attracties, de eersten wat meer voor een multicultureel centrum.

9.4 Samenvattend

Ongeveer een op de acht Rotterdammers vindt dat er 'heel veel' te beleven is in hun stad en nog eens tweederde vindt dat er 'veel' te beleven is. Hoger opgeleiden oordelen iets positiever dan laag opgeleiden. Ruim zeven op elke tien Rotterdammers vindt dat hun stad nog aantrekkelijker moet worden gemaakt. Allochtonen zijn wat dit betreft iets meer tevreden dan autochtonen. Gevraagd naar de meest gewenste verbeteringen voor de stad, antwoorden velen: het vergroten van de veiligheid (52%) of een verbeterd onderhoud en schoonhouden van de openbare ruimte (43%). Als Rotterdammers zelf een miljoen euro mochten besteden ten bate van toeristisch-recreatieve zaken in hun stad, dan zouden de meesten kiezen voor 'diverse kleine leuke dingen in de stad, zoals een ijsbaantje in de winter; kleine optredens in de parken en op de pleinen'.

10 HOBBY'S EN SOCIALE CONTACTEN

10.1 Hobby's

Vrijwel alle Rotterdammers besteden tijd aan een of meer hobby's en vrijetijdsactiviteiten in of rond het huis. Gemiddeld besteden zij daar in totaal 17,5 uur per week aan, ruim drie uur meer dan in 2001. Deze toename van de tijdsbesteding aan hobby's in en rond de woning kan grotendeels worden toegeschreven aan het computeren. Niet alleen zijn meer mensen gaan computeren (8%), ze besteden er per week bijna 2 uur meer tijd aan (exclusief voor het werk).

Ook aan de meeste andere activiteiten besteedt men gemiddeld wat meer tijd. Dit lijkt ten koste te gaan van de tijd besteed aan sportieve activiteiten en vissen.

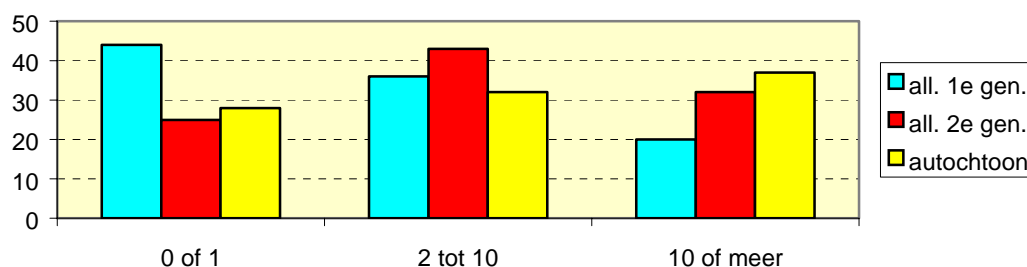
Tabel 10.1 Deelname en gemiddelde tijdsbesteding per week aan diverse vrijetijdsactiviteiten en hobby's

	deelnamepercentage			gemiddeld aantal uren per week *		
	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal
- verzorgende hobby's (verzorgen van planten en dieren, tuinieren, klussen)	64	74	69	4,5	4,9	4,7
- huiselijke hobby's, gezelschapsspelen (puzzelen, spelletjes, kaarten, verzamelen)	46	57	52	4,0	3,7	3,8
- computeren (niet voor het werk)	66	54	60	8,5	6,0	7,3
- handvaardigheid (knutselen, kleding maken, handwerken, modelbouw)	9	35	23	3,6	5,3	5,0
- creatieve en kunstzinnige activiteiten (tekenen, schilderen, musiceren, dans, toneel)	19	23	21	5,1	4,6	4,8
- activiteiten rondom huis (hond uitlaten, ommetje, met kinderen spelen)	51	58	54	7,1	6,4	6,7
- sportieve activiteiten thuis	30	32	31	4,5	3,9	4,2
- vissen	8	1	4	5,7	6,4	5,8

*) Gemiddelden berekend op basis van de beoefenaars van deze hobby's. Enkele extreme scores (100 uur en meer) zijn buiten deze berekeningen gehouden.

Met een aparte vraag is geïnformeerd naar het lezen van boeken. Bijna eenderde van de Rotterdammers leest zelden of nooit een boek, ruim eenderde doet dat af en toe (2 tot 10 boeken per jaar) en eenderde leest jaarlijks meer dan 10 boeken. Ten opzichte van voorgaande jaren is er geen eenduidige ontwikkeling waargenomen. Wel is duidelijk dat onder de niet-westerse allochtonen van de 2^e generatie beduidend meer wordt gelezen dan onder de 1^e generatie allochtonen.

Figuur 10.1 Aantal gelezen boeken naar etniciteit en generatie (in %)

Aanzienlijk meer vrouwen dan mannen lezen wel eens een boek. Vergeleken met 2001 is dat verschil nu wel wat kleiner geworden.

Tabel 10.2 Percentage Rotterdammers dat incidenteel of regelmatig een boek leest voor het plezier naar geslacht

	(vrijwel) nooit	2 – 10 boeken per jaar	minstens 10 boeken per jaar
mannen	38	38	24
vrouwen	27	34	39
Alle Rotterdammers	32	36	32
idem 2001	33	37	30
idem 1999	31	33	36
idem 1997	33	34	33

10.2 Sociale contacten

Visite

De meeste Rotterdammers (86%) gaan wel eens op visite, gemiddeld besteden zij daar 5,6 uur per week aan. In 2003 gaat men wat meer dan in 2001 op visite bij burens, vrienden of familie en dergelijke, 14% doet daar niet aan. Dit laatste lijkt niet zo zeer een kwestie van gebrek aan tijd, maar eerder een gevolg van persoonlijke omstandigheden en interesse. Hoe ouder, hoe vaker het voorkomt dat men zelden of nooit (meer) op visite gaat.

Contact met buurtgenoten

De helft van de Rotterdammers heeft minstens eens per week contact met buurtgenoten, en één op de vijf zelfs (vrijwel) dagelijks. Het percentage Rotterdammers dat zelden of nooit contact met buurtgenoten is ten opzichte van 2001 iets gedaald. Voor een deel zijn dit dezelfde mensen die ook nooit op visite gaan, maar voor het merendeel zijn het anderen: slechts 3% van de Rotterdammers gaat zelden of nooit op visite en heeft zelden of nooit contact met buurtgenoten.

Mannen en vrouwen hebben in vergelijkbare mate contact met buurtgenoten. Wel is er een duidelijk verband met de leeftijd: hoe jonger, hoe minder men contact met buurtgenoten heeft: onder de 25 heeft 23% zelden of nooit contact met buurtgenoten. Bij de 65-75 jarigen is dat maar 12%. Ook hebben laag opgeleiden vaker contact met buurtgenoten dan hoog opgeleiden, die voor hun sociale contacten kennelijk een grotere actieradius hebben. Voorts hebben alleenstaanden minder contact met buurtgenoten. Relatief weinig twee-oudergezinnen (met en zonder kinderen) gaan zelden of nooit met buurtgenoten om, maar éénoudergezinnen zitten juist iets onder het gemiddelde. De aanwezigheid van kinderen is wat dat betreft dus niet altijd even bepalend.

Tabel 10.3 Contact met buurtgenoten (in %)

	zelden of nooit	een paar keer per jaar	één of meer keer per maand	één of meer keer per week	vrijwel elke dag
<i>geslacht:</i>					
man	17	14	19	33	17
vrouw	15	14	20	32	19
<i>leeftijd:</i>					
13 tot 25 jaar	23	12	20	25	20
25 tot 45 jaar	17	17	33	32	14
45 tot 65 jaar	14	13	18	35	20
65 jaar en ouder	12	10	14	39	25
<i>opleiding:</i>					
LO of minder	18	13	16	33	20
LBO-MAVO	15	11	17	32	25
MBO-VWO	19	14	23	29	15
HBO-Univ.	13	19	21	37	10
<i>ethniciteit:</i>					
autochtonen	16	14	17	34	19
niet-westerse allochtonen	18	14	25	28	15
<i>huishoudenssamenstelling:</i>					
alleenstaande	25	16	15	29	15
(echt)paar zonder kinderen	14	17	20	33	16
(echt)paar met kinderen	12	11	21	25	22
een-oudergezin	21	11	18	28	22
alle Rotterdammers	16	14	19	32	18
idem 2001	20	14	18	27	21
idem 1999	20	14	17	28	21
idem 1997	22	12	18	28	20

Vrije tijd doorbrengen alleen en met anderen

Vrije tijd wordt deels alleen doorgebracht, deels met anderen zoals met gezinsleden, familie, vrienden en burens. Vooral met gezinsleden wordt vaak veel vrije tijd besteed; met de burens wordt naar verhouding maar weinig vrije tijd besteed. Een derde van de Rotterdammers besteedt maar weinig vrije tijd alleen. Zie tabel 10.4.

Tabel 10.4 De mate waarin Rotterdammers hun vrije tijd besteden met anderen (horizontale percentering)

	weinig	niet veel, niet weinig	veel	n.v.t./ geen ant- woord
met gezinsleden	13	28	51	8
met vrienden/kennissen	19	49	23	8
met familieleden	26	45	20	9
alleen	32	37	20	11
met burens	59	26	4	11

Hoog opgeleiden richten zich wat meer op vrienden en kennissen, en maar weinig op de burens. Autochtonen brengen vaker veel vrije tijd door met gezins- en familieleden. En naarmate men ouder wordt verschuift het vrijetijdsgezelschap van de Rotterdammer van zijn vrienden en kennissen naar zijn burens. Alleenstaanden brengen - uiteraard - veel van hun vrije tijd alleen door.

10.3 Samenvattend

Gemiddeld besteden Rotterdammers ruim 14 uur per week aan hobby's en andere vrijetijdsactiviteiten in en rond huis. De meest beoefende van deze activiteiten is de verzorgende hobby (verzorgen van planten en dieren, tuinieren, klussen). Daarna wordt (anders dan in voorgaande jaren) computeren het meest gedaan: door zes op de tien Rotterdammers. Deze hobby neemt het meeste tijd in beslag: beoefenaars besteden er gemiddeld ruim een uur *per dag* aan.

Ongeveer twee op de drie Rotterdammers leest wel eens een boek. De helft van hen (een op de drie Rotterdammers) leest zelfs minstens tien boeken per jaar.

De meeste Rotterdammers (86%) gaan wel eens op visite, gemiddeld besteden zij daar 5,6 uur per week aan. De helft van de Rotterdammers heeft minstens eens per week contact met buurtgenoten, en één op de vijf zelfs (vrijwel) dagelijks. Die contacten zijn kennelijk wel van vluchtige aard want slecht 4% zegt veel tijd met burens door te brengen. Met gezinsleden brengt juist ruim de helft van de Rotterdammers veel tijd door.

11 VRIJWILLIGERSWERK EN INFORMELE HULP⁸

11.1 Deelname

Algemeen

Bijna de helft van de Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar (47%) verricht wel eens één of meer vormen van onbetaald werk op vrijwillige basis. 29% doet wel eens aan informele hulp (los van een organisatie), en 33% verricht vrijwilligerswerk in georganiseerd verband. Voor een deel gaat het hier om de zelfde mensen: 14% doet namelijk zowel aan vrijwilligerswerk als aan informele hulp.

Ook in de VTO's van 1995, 1997 en 2001 is gevraagd naar de deelname aan onbetaald werk op vrijwillige basis. In tabel 11.1 is de ontwikkeling van de deelname aan onbetaald werk in Rotterdam te zien.

Tabel 11.1 *Deelnamepercentages aan onbetaald werk op vrijwillige basis in Rotterdam in 1995, 1997, 2001 en 2003 (in %)*

	1995	1997	1999	2001	2003
informele hulp	30	27	.	27	29
vrijwilligerswerk	30	30	.	32	33
alleen informele hulp	17	14	.	14	14
alleen vrijwilligerswerk	16	17	.	19	18
beide	14	13	.	13	14
totaal onbetaald werk	46	44	.	46	47
geen van beide	54	56	.	54	53
totaal	100	100	.	100	100

N.B.: De gegevens over 1995 en 1997 zijn exclusief 13- tot en met 15-jarigen. Hoewel de omvang van het onbetaald werk bij deze leeftijdsgroep iets lager is dan bij oudere Rotterdammers, is de invloed hiervan op de totaalcijfers verwaarloosbaar. Over 1999 zijn geen gegevens beschikbaar.

Na de daling tussen 1995 en 1997 (die zich overigens alleen bij de informele hulp manifesteerde) lijkt de omvang van het onbetaalde werk op vrijwillige basis in Rotterdam langzaam weer heel licht toe te nemen.

De informele hulp bestaat in de meeste gevallen uit lichamelijke of huishoudelijke hulp (13% van de Rotterdammers), het verrichten van diensten (eveneens 13%), het geven van informatie en advies (11%) en het opvangen van kinderen (8%). Vrijwilligers zijn het meest actief in een sportorganisatie (9%), terwijl ook in religieuze of levensbeschouwelijke organisaties (8%) en in organisaties voor hulp aan zieken, bejaarden of gehandicapten (7%) veel vrijwilligerswerk wordt gedaan.

Prioriteitsgroepen

Het vrijwilligerswerkbeleid in Rotterdam kent drie prioriteitsgroepen: jongeren, allochtonen en mensen zonder betaald werk. In tabel 11.2 is allereerst te zien hoe het staat met het onbetaald

⁸ Hierover is een in opdracht van de dienst SoZaWe een afzonderlijke rapportage verschenen : 'Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2003' drs. P.A. de Graaf; maart 2004

werk van jongeren en hoe allochtonen en autochtonen in dit opzicht van elkaar verschillen. Bij de jongeren zijn Rotterdammers onder de 16 jaar niet meegerekend.

Tabel 11.2 Deelnamepercentages aan onbetaald werk op vrijwillige basis in Rotterdam van jongeren (16 tot 25 jaar) en niet-westerse allochtonen in 2003 (in %)

	jongeren	25 jaar en ouder	niet-westerse allochtonen	autochtonen	totaal
informele hulp	21	30	20	33	29
vrijwilligerswerk	38	32	37	31	33
<i>alleen informele hulp</i>	<i>11</i>	<i>15</i>	<i>9</i>	<i>16</i>	<i>14</i>
<i>alleen vrijwilligerswerk</i>	<i>28</i>	<i>17</i>	<i>27</i>	<i>15</i>	<i>18</i>
<i>beide</i>	<i>10</i>	<i>15</i>	<i>10</i>	<i>16</i>	<i>14</i>
totaal onbetaald werk	49	47	46	47	47
geen van beide	51	53	54	53	53
totaal	100	100	100	100	100

Jongeren doen even vaak als anderen aan onbetaald werk, zij het vaker aan vrijwilligerswerk en minder vaak aan informele hulp. Allochtonen doen evenmin onder voor de rest van de stad. Net als de jongeren doen zij minder vaak aan informele hulp, en vaker aan vrijwilligerswerk; vooral doordat veel allochtonen actief zijn in religieuze of levensbeschouwelijke organisaties (15%). Opmerkelijk gezien recente maatschappelijke discussies is, dat allochtonen nauwelijks minder vrijwilligerswerk in sportorganisaties zeggen te doen dan autochtonen: 9% respectievelijk 10%.

Tabel 11.3 laat tenslotte zien, in hoeverre er verschillen zijn tussen mensen met en zonder betaald werk. Binnen die groep bestaan van oudsher verschillen tussen mensen met een uitkering (arbeidsongeschiktheid, werkloosheid of bijstand), gepensioneerden (AOW of VUT) en overige mensen zonder betaald werk (zoals huisvrouwen en scholieren/studenten).

Tabel 11.3 Deelnamepercentages aan onbetaald werk op vrijwillige basis in Rotterdam naar het hebben van betaald werk in 2003 (in %)

	betaald werk	uitkering	geen betaald werk:			totaal
			pensioen	overig	totaal	
informele hulp	27	26	36	30	31	29
vrijwilligerswerk	33	31	28	38	33	33
<i>alleen informele hulp</i>	<i>12</i>	<i>12</i>	<i>20</i>	<i>16</i>	<i>16</i>	<i>14</i>
<i>alleen vrijwilligerswerk</i>	<i>18</i>	<i>17</i>	<i>12</i>	<i>25</i>	<i>19</i>	<i>18</i>
<i>beide</i>	<i>15</i>	<i>14</i>	<i>16</i>	<i>13</i>	<i>14</i>	<i>14</i>
totaal onbetaald werk	45	43	48	55	49	47
geen van beide	55	57	52	45	51	53
totaal	100	100	100	100	100	100

Rotterdammers zonder betaald werk verschillen niet zo veel van Rotterdammers met betaald werk, maar binnen die groep bestaan wel grote verschillen: gepensioneerden, en in mindere ma-

te ook mensen met een uitkering, doen wat minder aan vrijwilligerswerk en de overige baanlozen juist een stuk méér (38%). Bij de informele hulp “scoren” de gepensioneerden hoog (36%), en mensen met een uitkering wat lager (26%). Ook mensen mét betaald werk doen trouwens relatief minder aan informele hulp (27%).

Potentiële aanwas

Dit jaar is in de VTO ook gevraagd, of men onbetaald werk voor een organisatie zou willen doen als men daarvoor gevraagd werd. 21% antwoordde hierop positief, 34% negatief, en bijna de helft (45%) wist het (nog) niet (waarschijnlijk veelal ook omdat dat van verdere vorm en voorwaarden zal afhangen). De bereidheid komt vooral van Rotterdammers die nu ook al aan vrijwilligerswerk doen (36% ‘ja’, 18% ‘nee’ en 46% ‘weet niet’); van de Rotterdammers die nu nog géén vrijwilligerswerk doen, zegt maar 13% hier positief tegenover te staan. 42% van de mensen die nu nog geen vrijwilligerswerk doen, zegt al bij voorbaat ‘nee’, en 45% weet het (nog) niet.

De groep die nu nog niet aan vrijwilligerswerk doet maar daar wel in geïnteresseerd zou kunnen zijn, bestaat uit relatief veel mensen tussen de 25 en 65 jaar en mensen met betaald werk of een uitkering, en uit relatief weinig bejaarden/gepensioneerden. Bij de prioriteitsgroepen houden de jongeren, de allochtonen en de baanlozen relatief vaak een slag om de arm (‘weet niet’). Dat laatste geldt niet voor de gepensioneerden, die in meerderheid geen interesse hebben. Mensen met een uitkering zijn daarentegen juist wat positiever.

11.2 Advies en informatie over vrijwilligerswerk

Ook is dit jaar gevraagd, of men als men vragen heeft over vrijwilligerswerk weet waar men terecht kan voor advies, informatie en ondersteuning. 13% van de Rotterdammers antwoordt hierop volmondig ‘ja’, 24% *denkt* het wel te weten en 63% geeft toe dat niet te weten. Onder mensen die geen vrijwilligerswerk doen is deze kennis het minst aanwezig, maar ook bij de vrijwilligers zegt een meerderheid (54%) niet te weten waar men voor advies en informatie over vrijwilligerswerk terecht zou kunnen.

Van de Rotterdammers die dit wél zeggen of denken te weten, blijft 34% echter het antwoord schuldig als vervolgens wordt gevraagd wáár dan, en noemt 15% de weinig specifieke bron ‘internet’. Daarnaast worden de (deel-)gemeente (14%) en het buurthuis/wijkgebouw (12%) het meest genoemd. Slechts 1% noemt spontaan de Stichting Vrijwilligerswerk Rotterdam.

11.3 Samenvattend

De omvang van het onbetaald werk op vrijwillige basis in Rotterdam lijkt de laatste jaren heel licht toe te nemen. De prioriteitsgroepen in het vrijwilligerswerkbeleid (jongeren, allochtonen en mensen zonder betaald werk) doen niet onder voor de rest van de stad, al doen gepensioneerden minder aan vrijwilligerswerk en mensen met een uitkering wat minder aan informele hulp. (Informele hulp komt vooral veel voor bij gepensioneerden.) Bereidheid tot vrijwilligerswerk als men gevraagd wordt, is relatief wat meer te zien bij mensen met betaald werk of een uitkering, en weinig bij bejaarden/gepensioneerden. De overige prioriteitsgroepen houden vaak een slag om de arm. De meeste Rotterdammers geven toe, niet te weten waar ze terecht zouden kunnen voor advies, informatie en ondersteuning bij vragen over vrijwilligerswerk. Wie dat wel zegt of denkt te weten, kan vervolgens geen man en paard noemen of noemt vooral vaak een weinig specifieke bron als internet of de (deel-)gemeente.

12 LIDMAATSCHAPPEN

12.1 Lidmaatschap van vereniging of organisatie

Zes op de tien Rotterdammers is lid van één of meer verenigingen of organisaties. Een kwart is lid van meer dan één vereniging of organisatie. Mannen zijn veel vaker lid van een vereniging of organisatie dan vrouwen. Ook met het opleidingsniveau bestaat overigens een duidelijk verband: van de laag opgeleiden is 46% en van de hoog opgeleiden 74% lid van één of meer verenigingen of organisaties.

Tabel 12.1 *Lidmaatschap van verenigingen en organisaties naar etniciteit (in %)*

				1995	1997	1999	2001	2003
	autoch.	alloch. 1 ^e generatie	alloch. 2 ^e generatie	totaal	totaal	totaal	totaal	totaal
geen lidmaatschap	34	58	45	34	41	41	39	40
1 lidmaatschap	34	31	40	34	31	36	34	34
2 of meer lidmaatschappen	32	11	15	31	27	24	27	26

De meeste lidmaatschappen betreffen de sportverenigingen; een kwart van de Rotterdammers geeft aan van een of meer sportverenigingen lid te zijn. Op enige afstand volgen organisaties op het gebied van natuur en milieu en werkgeoriënteerde organisaties (o.a. vakbond).

Ten opzichte van voorgaande jaren valt op dat men vaker lid is van organisaties met een specifiek doel en van politieke partijen of verenigingen. Met name deze laatste organisaties lijken het dieptepunt (1999) achter de rug te hebben.

Dat mannen vaker lid zijn van verenigingen en organisaties komt vooral doordat zij vaker dan vrouwen lid zijn van sportverenigingen en vakbonden.

Tabel 12.2 *Lidmaatschap van diverse soorten verenigingen en organisaties naar geslacht (in %)**

			1995	1997	1999	2001	2003
	man	vrouw	totaal	totaal	totaal	totaal	totaal
sportvereniging	28	22	27	28	21	26	25
organisatie op gebied van natuur en milieu	16	21	22	19	19	19	18
werkgeversorganisatie, vakbond e.d.	22	15	20	17	17	19	18
organisatie met specifiek maatschapp. doel	11	14	11	8	8	9	13
politieke partij of vereniging	9	9	6	5	3	7	9
onderwijs- of schoolvereniging	8	7	6	5	5	7	7
hobbyvereniging	6	5	6	5	7	5	6
zang-, muziek- of toneelvereniging	4	7	4	5	5	5	6
vrouwenvereniging	2	6	3	2	1	3	4
jeugdvereniging	3	4	3	4	2	4	3
ander soort vereniging of organisatie	6	6	11	7	7	10	6
geen lidmaatschap / niet ingevuld	37	44	34	41	41	39	40

*) Percentages tellen op tot meer dan 100% omdat men van meer dan één vereniging of organisatie lid kan zijn.

Met name van organisaties met een specifiek maatschappelijk doel, van onderwijs- of schoolverenigingen en van organisaties op het gebied van natuur en milieu is men veel vaker lid naarmate men hoger opgeleid is. Daarnaast blijken laag opgeleiden ook een stuk minder vaak lid van een sportvereniging dan andere Rotterdammers. Dat hangt uiteraard samen met hun lagere sportdeelname. Alleen bij de jeugd- en vrouwenverenigingen lijken er meer leden te zijn met een lager opleidingsniveau. De aantallen zijn echter te klein om er conclusies aan te verbinden.

*Tabel 12.3   Lidmaatschap van diverse soorten verenigingen en organisaties
naar opleidingsniveau (in %)**

	opleiding				totaal
	LO of minder	LBO-mavo	MBO-VWO	HBO-Univ.	
sportvereniging	14	21	30	32	25
organisatie op gebied van natuur en milieu	9	15	17	32	18
werkgeversorganisatie, vakbond e.d.	13	18	20	19	18
organisatie met specifiek maatschappelijk doel	7	8	12	26	13
politieke partij of vereniging	9	8	7	11	9
onderwijs- of schoolvereniging	7	5	9	10	7
hobbyvereniging	7	6	4	6	6
zang-, muziek- of toneelvereniging	7	6	5	5	6
vrouwenvereniging	7	5	3	3	4
jeugdvereniging	5	4	2	2	3
ander soort vereniging of organisatie	9	6	7	6	6
geen lidmaatschap / niet ingevuld	54	47	34	26	40

*) Percentages tellen op tot meer dan 100% omdat men van meer dan één vereniging of organisatie lid kan zijn.

Allochtonen zijn over het algemeen minder lid van dergelijke verenigingen en organisaties dan autochtonen. Uitzondering hierop vormt het hogere lidmaatschap van schoolverenigingen. Sinds 1999 is het percentage allochtonen dat lid is van een vereniging of organisatie toegenomen, van 44% tot 48%, dat betreft vooral de tweede generatie allochtonen. Van hen is inmiddels een even groot percentage lid van een vereniging als van de autochtonen. Alleen zijn ze gemiddeld van minder verenigingen lid.

12.2 Samenvattend

Zes op de tien Rotterdammers is lid van een of meer verenigingen of organisaties. Dit is al een aantal jaren stabiel. Wel neem het aantal lidmaatschappen per persoon weer wat toe. Het meest (een kwart van de Rotterdammers) is men lid van een of meer sportverenigingen. Daarnaast neemt het lidmaatschap van een organisatie met een specifiek doel toe, evenals het lidmaatschap van een politieke partij of vereniging. Niet-westerse allochtonen, in het bijzonder zij van de 1^e generatie, zijn veel minder dan autochtonen lid van verenigingen en organisaties.

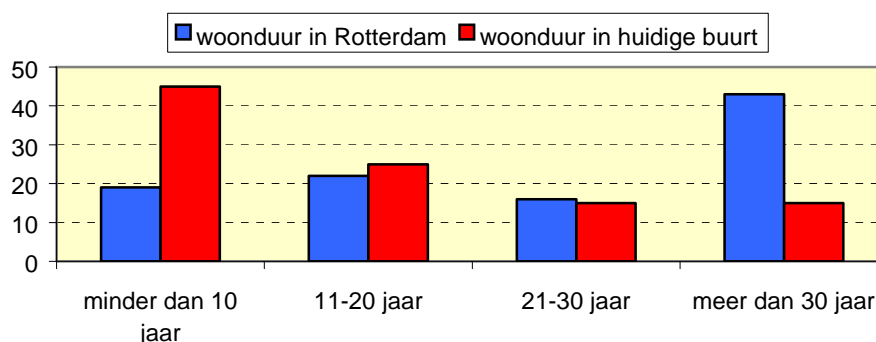
13 WONEN IN EN WAARDERING VOOR ROTTERDAM

13.1 Woonduur

Een groot deel van de Rotterdammers woont al geruime tijd in Rotterdam. Uit de Rotterdamse bevolkingsadministratie valt af te leiden dat ongeveer eenderde van de 13- tot en met 75-jarigen al meer dan 30 jaar in Rotterdam woont. Anderzijds woont eveneens ongeveer eenderde er nog niet langer dan 10 jaar.

De respondenten uit de Vrijtijdsomnibusenquête wonen gemiddeld al wat langer in Rotterdam. Ruim 40% woont langer dan 30 jaar in deze gemeente, een vijfde nog geen 10 jaar. Hieruit kan worden geconcludeerd dat mensen die al langer in Rotterdam wonen, vaker op de enquête hebben gerepondeerd: in 2001 was dat al het geval, nu in 2003 zijn zij nog iets meer oververtegenwoordigd in de netto steekproef dan toen.

Figuur 13.1 Woonduur in Rotterdam en in de huidige buurt in procenten, 2003

Mensen met een lage opleiding wonen al aanzienlijk langer in Rotterdam dan mensen met een hoge opleiding. Als de allochtone Rotterdammers niet worden meegeteld, dan wordt dit verschil in woonduur tussen hoog en laag opgeleide Rotterdammers nog veel groter. Met de hoogte van het inkomen vertoont de woonduur veel minder samenhang, al wonen de inkomens tussen sociaal minimum en modaal wel gemiddeld al wat langer in Rotterdam en de eigen buurt.

Tabel 13.1 Gemiddeld aantal jaren dat men woont in Rotterdam en de huidige buurt naar deelgemeente, 2001

Deelgemeente	in Rotterdam	in huidige buurt
Stadscentrum	22	12
Delfshaven	22	15
Overschie	39	21
Noord	25	14
Hillegersberg-Schiebroek	34	17
Kralingen-Crooswijk	26	16
Prins Alexander	36	15
Feijenoord	29	18
IJsselmonde	37	20
Charlois	32	16
Hoogvliet en Pernis	36	19
Hoek van Holland	26	17
Alle respondenten	31	17

Uiteraard hebben velen niet al die tijd in dezelfde buurt of zelfs deelgemeente gewoond, hoewel toch nog ruim een kwart nooit in een andere dan de huidige buurt zegt te hebben gewoond. Dat geldt bij jongeren voor de helft en bij ouderen toch ook nog voor een op de vijf. (Hierbij is de begrenzing van 'deze buurt' aan de respondent overgelaten; deze hoeft dus niet samen te vallen met de officiële CBS-buurtbegrenzing.) Veel Rotterdammers wonen al lange tijd in de huidige buurt, en ook daarbij is er een groot verschil tussen hoog en laag opgeleiden: gemiddeld wonen laag opgeleiden al twee keer zo lang in de huidige buurt als hoog opgeleiden.

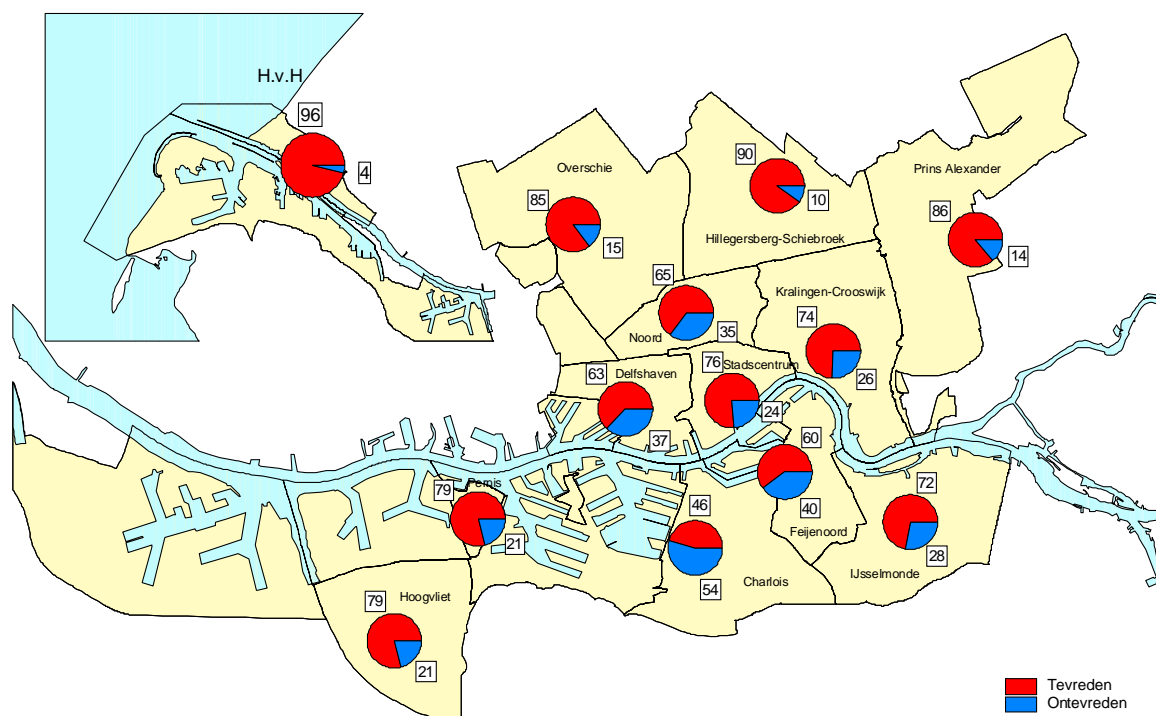
13.2 Tevredenheid met woonomgeving

Ongeveer een op de vijf Rotterdammers (19%) is zeer tevreden over de eigen woonomgeving (de buurt waarin men woont) en 53% tevreden. Ruim een kwart (28%) is minder tevreden: 22% is 'niet zo tevreden' en 6% zelfs 'ontevreden'.

Tabel 13.2 Tevredenheid over de eigen woonomgeving (horizontale percentering)

	zeer tevreden	tevreden	niet zo tevreden	ontevreden
<i>deelgemeente:</i>				
Hoek van Holland	68	29	4	-
Hillegersberg-Schiebroek	38	52	8	2
Prins Alexander	28	58	12	2
Overschie	35	50	15	-
Stadscentrum	27	49	16	8
Hoogvliet en Pernis	23	56	16	4
Kralingen-Crooswijk	17	57	23	3
Feijenoord	11	58	31	9
IJsselmonde	14	59	21	6
Noord	14	51	26	9
Delfshaven	9	55	29	7
Charlois	4	42	39	15
<i>leeftijd:</i>				
13 tot 25 jaar	12	57	27	4
25 tot 45 jaar	18	52	22	8
45 tot 65 jaar	24	49	21	6
65 jaar en ouder	21	58	18	3
<i>woonduur in Rotterdam:</i>				
tot en met 10 jaar	21	50	22	6
11 tot en met 20 jaar	17	52	26	6
21 tot en met 30 jaar	11	64	19	6
meer dan 30 jaar	22	50	21	6
<i>woonduur in huidige buurt:</i>				
tot en met 10 jaar	21	54	21	5
11 tot en met 20 jaar	20	55	20	6
21 tot en met 30 jaar	14	51	28	7
meer dan 30 jaar	18	51	23	8
alle Rotterdammers	19	53	22	6
idem 2001	21	53	18	8
idem 1999	21	53	19	7
idem 1997	20	58	15	6
idem 1995	22	57	15	6

Figuur 13.2 Tevredenheid over de eigen woonomgeving naar deelgemeente

In vergelijking met voorgaande jaren is de waardering van de eigen woonomgeving wat afgenomen: 72% is er tevreden tot zeer tevreden over. In 1995 was dat nog 79%.

In de deelgemeenten Hoek van Holland, Hillegersberg-Schiebroek, Prins Alexander en Overschie is men het meest tevreden over de woonomgeving: circa negen van de tien inwoners zijn daar (zeer) tevreden mee. Opvallend is de grotere tevredenheid in Overschie in vergelijking met twee jaar geleden. Het minst tevreden zijn nu de inwoners van de deelgemeente Charlois: 54% van de inwoners is daar niet zo tevreden of zelfs ontevreden. In 1999 was dat nog 37%. De tevredenheid in Delfshaven is daarentegen flink toegenomen. In 2001 was nog 51% niet zo tevreden, nu is dat gedaald tot 36%. Andere deelgemeenten waar de tevredenheid terugloopt zijn Noord en Prins Alexander.

13.3 Tevredenheid met wonen in Rotterdam

Over het wonen in Rotterdam als geheel was de Rotterdammer doorgaans iets meer tevreden dan over de eigen woonomgeving, wel is het percentage 'zeer tevreden' wat kleiner. In 2003 is dit percentage dat de laatste jaren gestaag toenam, in één klap gedaald tot onder het niveau van 1997 (zie tabel 13.3). De onvrede met het wonen in Rotterdam is navenant toegenomen.

De grootste onvrede met het wonen in Rotterdam als geheel treffen we aan bij inwoners van de deelgemeenten Charlois, Kralingen-Crooswijk, Feijenoord, Hoogvliet-Pernis, het minst bij de bewoners van het Stadscentrum, Prins Alexanderpolder, Hillegersberg-Schiebroek. Opvallend is dat ook de bewoners van de deelgemeente Delfshaven meer dan gemiddeld tevreden zijn met het wonen in Rotterdam als geheel.

Voorts valt op dat vooral mensen die al meer dan 30 jaar wonen in Rotterdam (en in hun huidige woonomgeving) niet zo tevreden (meer) zijn.

Tabel 13.3 *Tevredenheid over het wonen in Rotterdam als geheel, in procenten*

	zeer tevreden	tevreden	niet zo tevreden	ontevreden
2003	10	65	21	4
2001	17	65	15	3
1999	15	66	16	3
1997	12	68	16	3

13.4 Trots op Rotterdam

Sinds 2001 zijn Rotterdammers aanzienlijk minder trots op hun stad. Zei in de voorgaande jaren nog 65% van de Rotterdammers trots te zijn op Rotterdam, aan het eind van 2003 was dat percentage gedaald tot 56% en zijn velen nu nog maar 'een beetje' trots op de stad. Het percentage dat in het geheel niet trots is op de stad is vrijwel onveranderd (8%).

Met name allochtonen zijn tegenwoordig minder trots op Rotterdam, in het bijzonder is dat het geval bij de 1^e generatie niet-westerse allochtonen.

Of men wel of niet trots is op Rotterdam heeft weinig te maken met leeftijd, opleidings- of inkomensniveau of dat men man of vrouw is.

Tabel 13.4 *Trots op Rotterdam naar etniciteit, in procenten (tussen haakjes de percentages van 2001)*

	ja	een beetje	nee
autochtonen	61 (66)	31 (25)	8 (9)
allochtonen 1 ^e generatie	43 (66)	48 (31)	9 (4)
allochtonen 2 ^e generatie	51 (61)	46 (33)	3 (6)
alle Rotterdammers	56	36	8
idem 2001	65	27	7
idem 1999	65	28	7
idem 1997	62	31	7

13.5 Samenvattend

De meerderheid van de respondenten woont al meer dan 20 jaar in Rotterdam, een op vijf woont er nog geen 10 jaar. Driekwart is (zeer) tevreden met het wonen in deze stad, dat is 7% minder dan in 2001. Met name het percentage 'zeer tevredenen' is ten opzichte van voorgaande jaren fors gedaald. Men is ook minder trots op Rotterdam. In 2001 was nog 65% trots op de stad, nu is dat gedaald tot 56%. Met name allochtone Rotterdammers zijn momenteel wat minder trots op hun stad.

14 BESTEDINGEN AAN RECREATIE EN UITGAAN

14.1 Participatie

Net als in voorgaande jaren is ook dit jaar gevraagd, hoeveel geld men gemiddeld per maand voor zichzelf besteedt aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan, zoals uit eten gaan, horeca, uitgaan, sporten, kansspelen en winkelen voor het plezier. Uitgaven tijdens de vakantie moesten daarbij niet worden meegeteld. Nieuw was dit jaar, dat dit nu ook gevraagd is voor Rotterdamse attracties en voor evenementen.

Tabel 14.1 laat zien hoeveel Rotterdammers aan deze dingen wel of niet geld uitgeven, en om welke bedragen het dan naar eigen schatting gaat.

Tabel 14.1 Gemiddeld bedrag per maand dat Rotterdammers uitgeven aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan (in %)

	uit eten gaan				horeca				uitgaan			
	1997	1999	2001	2003	1997	1999	2001	2003	1997	1999	2001	2003
niets	20	15	16	17	34	32	34	38	33	26	30	30
niet meer dan €25	41	35	29	30	39	35	33	32	47	44	35	37
niet meer dan €50	25	27	27	25	15	20	17	15	17	23	24	23
niet meer dan €100	11	19	21	18	9	9	11	10	3	6	10	9
niet meer dan €200	2	4	5	7	2	3	4	3	0	1	1	2
meer dan €200	1	1	2	2	0	1	1	2	0	0	0	0

	zelf sporten				kansspelen				winkelen voor 't plezier			
	1997	1999	2001	2003	1997	1999	2001	2003	1997	1999	2001	2003
niets	46	45	46	45	58	54	56	63	12	11	11	14
niet meer dan €25	28	26	22	20	34	37	32	27	42	38	33	31
niet meer dan €50	17	18	18	18	6	6	7	7	27	29	27	27
niet meer dan €100	7	9	10	10	2	2	3	2	15	17	20	17
niet meer dan €200	1	2	3	3	0	1	2	1	4	4	6	8
meer dan €200	1	1	2	3	0	0	0	0	1	1	3	4

	Rotterdamse attracties				evenementen			
	1997	1999	2001	2003	1997	1999	2001	2003
niets	.	.	.	53	.	.	.	60
niet meer dan €25	.	.	.	33	.	.	.	27
niet meer dan €50	.	.	.	10	.	.	.	10
niet meer dan €100	.	.	.	3	.	.	.	3
niet meer dan €200	.	.	.	0	.	.	.	0
meer dan €200	.	.	.	0	.	.	.	0

N.B.: In 1997, 1999 en 2001 was deze vraag gesteld met grensbedragen in guldens, en wel f50, f100, f250 en f500. Gevoelsmatig komen oude en nieuwe grensbedragen voor respondenten waarschijnlijk aardig overeen. De gegevens over 1997 en 1999 zijn exclusief 13- tot en met 15-jarigen. Hoewel de omvang van de bestedingen bij deze leeftijdsgroep iets lager is dan bij oudere Rotterdammers, is de invloed hiervan op de totaalcijfers verwaarloosbaar.

Aan *uit eten gaan* (restaurant, eetcafé, snackbar, enzovoorts) zegt 17% van de Rotterdammers niets uit te geven. Meer dan de helft geeft gemiddeld per maand meer dan vijftientwintig euro uit

aan eten buiten de deur; meer dan een kwart zelfs meer dan vijftig euro. Na jaren waarin aan uit eten gaan steeds vaker hogere bedragen werden uitgegeven, lijkt de groei er nu echter helemaal uit.

Hoe ouder, hoe vaker volwassenen geen geld uitgeven aan eten buiten de deur. De hoogste bedragen worden uitgegeven in de leeftijdsklasse van 25 - 44 jaar.

Buiten de deur eten kent een sterk verband met het huishoudensinkomen: van de minima geeft 33% hier geen geld aan uit, en boven twee-keer-modaal slechts 3%. De bedragen lopen ook op met het inkomen; boven twee-keer-modaal geeft een kwart zelfs meer dan €100 per maand uit.

In de *horeca* (café, bar, kantine, disco, club- of buurthuis enzovoorts) wordt door een toenemend aantal Rotterdammers niets uitgegeven: in 2003 door 38%, terwijl dit in 2001 nog maar 34% was. De (veronderstelde) forse prijsstijgingen in de horeca van de laatste jaren vinden hier hun weer-slag. Ook hier is aan de trend van steeds vaker hogere bedragen een eind gekomen.

Ook in de horeca wordt minder vaak geld uitgegeven naarmate men ouder is. Boven de 45 geeft de helft geen geld meer uit in de horeca, boven de 65 zelfs 58%. De hoogste bedragen worden door de jongeren van 16 – 24 jarigen uitgegeven: een kwart geeft gemiddeld méér dan vijftig euro per maand uit in de horeca. Overigens houdt in deze leeftijdscategorie anderzijds één op de vijf zich verre van dit alles.

Net als in de eetgelegenheden, zien we ook in de hier bedoelde soort horeca weinig minima: meer dan de helft geeft er geen geld in uit. En ook hier lopen participatie en bedragen sterk op met het inkomen.

Dertig procent van de Rotterdammers geeft geen geld uit aan *uitgaan* (bioscoop, theater, museum, concert, sportwedstrijd, enzovoorts), 37% geeft hier meer dan vijftientwintig euro aan uit en 11% zelfs meer dan vijftig euro. En ook hier is aan de trend van steeds vaker hogere bedragen een eind gekomen.

Ook uitgaan doet men minder naarmate men ouder is; slechts 9% van de jongeren geeft hier geen geld aan uit, tegen 64% van de 65-75 jarigen. Net als in de horeca zien we ook in uitgaansgelegenheden minder mensen met lagere inkomens; 42% van de minima geeft er zelfs nooit geld uit.

Bijna de helft van de Rotterdammers (45%) heeft geen uitgaven aan (*zelf*) *sporten* (lidmaatschap, reiskosten, sportkleding, materiaal, enzovoorts). 16% geeft meer dan vijftig euro per maand uit voor zijn sportactiviteiten.

Het uitgeven van geld aan sport neemt af met het stijgen van de leeftijd en het inkomen. Van de jongeren geeft bijna tweederde geld uit aan sporten en van de oudsten nog maar éenderde. Minima geven aan zelf sporten veel minder vaak geld uit dan mensen met hogere inkomens: 59% van de minima geeft hier niets aan uit, terwijl dit boven twee-keer-modaal maar voor 24% geldt. Ten opzichte van eerdere jaren is het percentage minima dat geen geld aan sporten uitgeeft overigens ongeveer gelijk gebleven.

Een ruime meerderheid van de Rotterdammers (63%) geeft geen geld uit aan *kansspelen* (loterij, casino, amusementshal, wedden, enzovoorts). Ruim een kwart waagt wel eens een gokje, maar is daar gemiddeld niet meer dan vijftientwintig euro per maand aan kwijt. Grote bedragen worden er zelden aan besteed. Jongeren en mensen met lage inkomens geven nóg minder vaak geld uit aan kansspelen.

De meeste Rotterdammers *winkelen* wel eens voor het plezier (voor de aanschaf van niet noodzakelijke dingen zoals boeken, cd's, tijdschriften, bloemen, kunst, enzovoorts): slechts 14% doet niet aan 'fun-shoppen'. 31% geeft hier gemiddeld niet meer dan 25 euro per maand aan uit. An-

derzijds koopt 28% voor meer dan vijftig euro per maand aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen, en 12% zelfs voor meer dan honderd euro per maand. Steeds vaker worden hieraan hogere bedragen besteed.

Ook aan het 'fun-shoppen' wordt minder en minder vaak geld uitgegeven naarmate men ouder is, en 30% van de minima geeft er geen geld aan uit. Bij de hoogste inkomens geeft praktisch iedereen hier wel geld aan uit. Ook de hoogte van het gemiddelde bedrag stijgt met het inkomen.

Aan de in 2003 voor het eerst in deze vraag opgenomen leuke dingen *Rotterdamse attracties* (Blijdorp, Euromast, Spido, Tropicana, Arboretum, enzovoorts) en *evenementen* (sportevenementen, festivals, consumentenbeurzen, enzovoorts) tenslotte geeft slechts een minderheid geld uit: 47% geeft geld uit aan Rotterdamse attracties, en zelfs maar 40% aan evenementen. In beide gevallen geeft bovendien maar één op de acht Rotterdammers hier meer dan €25 per maand aan uit. Aan evenementen wordt zelfs nog iets minder vaak geld besteed naarmate men ouder is, terwijl aan Rotterdamse attracties nog het meest geld wordt uitgegeven door mensen in de leeftijds-categorie van 25 – 44 jaar (en - wat deels hetzelfde is - door ouders met kinderen). Het verband tussen geld uitgeven aan attracties en evenementen en het inkomen is slechts bescheiden.

14.2 Omvang van de bestedingen

Uit de antwoorden op de vraag naar de hoeveelheid geld die gemiddeld per maand wordt besteed aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan kan ook een gemiddeld bedrag worden geschat.

Gemiddeld, dus inclusief Rotterdammers die daar *niets* aan uitgeven, besteedden de Rotterdammers naar schatting per persoon per maand de volgende bedragen aan deze leuke dingen.

Tabel 14. Gemiddeld bedrag per maand dat Rotterdammers uitgeven aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan (ruwe schattingen in €)

	gemiddeld per persoon				totaal (alle Rotterdammers van 13 t/m 75 jaar)			
	1997	1999	2001	2003	1997	1999	2001	2003
uit eten gaan	27	38	44	44	12,6 mln.	17,4 mln.	20,3 mln.	20,6 mln.
horeca	21	25	27	27	9,6 mln.	11,4 mln.	12,6 mln.	12,7 mln.
uitgaan	14	20	22	24	6,4 mln.	9,1 mln.	10,4 mln.	11,1 mln.
zelf sporten	18	21	25	31	8,4 mln.	9,6 mln.	11,7 mln.	14,6 mln.
kansspelen	8	10	13	10	3,5 mln.	4,6 mln.	5,9 mln.	4,5 mln.
funshoppen	<u>34+</u>	<u>39+</u>	<u>46+</u>	<u>49+</u>	<u>15,5 mln.+</u>	<u>17,9 mln.+</u>	<u>21,2 mln.+</u>	<u>23,2 mln.+</u>
totaal	122	152	177	185	56,0 mln.	70,1 mln.	82,2 mln.	86,8 mln.
R'damse attracties				11				5,0 mln.
evenementen				<u>10+</u>				<u>4,7 mln.+</u>
totaal				206				96,5 mln.

N.B.: De gemiddelde bedragen per persoon in 1997 en 1999 zijn exclusief 13- tot en met 15-jarigen. Bij de totaalbedragen zijn de 13- tot en met 15-jarigen voor deze jaren schattenderwijs meegeteld.

Gemiddeld gaven de Rotterdammers in 2003 zo'n €45 per maand uit aan uit eten gaan, zo'n €25 à €30 aan horeca, zo'n €25 aan uitgaan, zo'n €30 aan sporten, zo'n €10 aan kansspelen en zo'n €50 aan 'funshoppen'; in totaal zo'n €185, ofwel zo'n €5 à €10 méér dan in 2001. Inclusief de €11 voor Rotterdamse attracties en de €10 voor evenementen wordt zelfs gemiddeld €206 per maand

aan leuke dingen besteed. De uitgaven aan sporten en die aan 'funshoppen' nemen van jaar op jaar toe; aan de overige leuke dingen is in 2003 ongeveer evenveel uitgegeven als in 2001.

De 469.321 Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar gaven hiermee in totaal naar schatting tussen de €85 en €90 miljoen per maand uit aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan; Rotterdamse attracties en evenementen meegerekend zelfs tegen de €100 miljoen. In 2001 was dit zo'n €5 miljoen minder, maar die stijging is veel minder groot dan in de (welvaarts-)jaren daarvóór, en ongeveer gelijk aan de inflatie.

Voor de goede orde: deze 'omzet' betreft de omzet *van Rotterdammers*; niet de omzet *in Rotterdam*. Enerzijds is namelijk niet gevraagd *waar* dit geld wordt uitgegeven, terwijl anderzijds de mensen van buiten Rotterdam die in Rotterdam een deel van hun geld aan leuke dingen uitgeven niet voorkomen in de enquête.

Ook via de geschatte gemiddelde bedragen is het verband met bijvoorbeeld leeftijd of inkomen natuurlijk terug te zien. Zo geven de Rotterdammers met een minimum-inkomen gemiddeld per persoon nog niet half zo veel uit aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan als de overige Rotterdammers.

14.3 Samenvattend

Net als bij vorige metingen kan worden gesteld dat het uitgeven van geld aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen op het gebied van recreatie en uitgaan meer en vaker gebeurt naarmate men jonger is. Daarnaast is het (logischerwijs) in sterke mate voorbehouden aan mensen die zich dat makkelijker kunnen veroorloven. Grote aantallen minima kunnen zich de voorgelegde leuke dingen zelfs helemaal niet veroorloven.

In totaal wordt door de Rotterdamse bevolking naar ruwe schatting maandelijks een kleine honderd miljoen euro aan niet noodzakelijke, maar wel leuke dingen uitgegeven. Behalve bij het 'funshoppen' en het sporten is aan de trend van steeds vaker hogere bedragen echter een eind gekomen; de totale uitgaven stegen tussen 2001 en 2003 veel minder sterk dan in de (welvaarts-)jaren daarvóór: de stijging was nu ongeveer gelijk aan de inflatie.

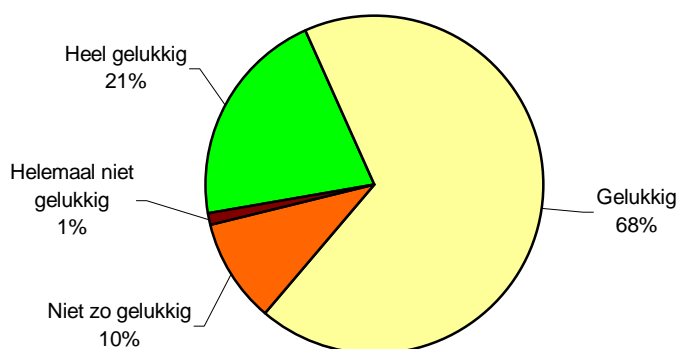

15 GELUKKIG IN ROTTERDAM

15.1 Geluksgevoel

Tenslotte is de Rotterdammers gevraagd of zij 'alles bij elkaar' gelukkig zijn, een belangrijke indicator voor het welbevinden. Voor een groot deel van de Rotterdammers zit dat wel goed: 62% voelt zich 'gelukkig' en 24% voelt zich zelfs 'heel gelukkig'. Toch voelt ook bijna één op de acht zich 'niet zo gelukkig' of 'helemaal niet gelukkig'. Ten opzichte van 1997 en 1999 is het geluksgevoel van de Rotterdammers nauwelijks veranderd.

Figuur 15.1 Geluksgevoel van Rotterdammers in procenten, 2003

De hoeveelheid vrije tijd lijkt niet van invloed te zijn op het geluksgevoel, evenmin de toe- of afname van de vrije tijd in de laatste jaren. Veel meer van invloed op het geluksgevoel is het al dan niet hebben van een duidelijke (bestaande of volbrachte) taak of rol in de samenleving: bijstand-ontvangers, WAO-ers en werklozen zijn aanmerkelijk vaker niet zo gelukkig dan gepensioneerden, werkenden (betaald en in het huishouden) of studerende(n). Met name het hebben van betaald werk maakt gelukkig, en daarmee nauw samenhangend ... geld! Hoe hoger het gezamenlijk inkomen in het huishouden, des te gelukkiger men is.

Tabel 15.1 Geluksgevoel van Rotterdammers naar gezinsinkomen (in %)

	Heel gelukkig	Gelukkig	Niet zo of helemaal niet gelukkig
sociaal minimum	13	64	22
tot modaal	18	71	12
tot 2x modaal	26	69	5
meer dan 2x modaal	33	64	3
onbekend	12	77	11
alle Rotterdammers	21	68	11
idem 2001	24	62	13
idem 1999	25	62	13
idem 1997	22	64	14

15.2

Samenvatting

Ondanks dat men minder trots is op de stad zijn Rotterdammers niet minder gelukkig dan in 2001. Niet meer dan 11% zegt zich niet zo of zelfs helemaal niet gelukkig te voelen. Het percentage dat zich 'heel gelukkig' voelt is wat afgenomen ten gunste van het percentage dat zich gewoon 'gelukkig' voelt.

16 BEWEGINGSARMOEDE IN ROTTERDAM

16.1 Normen voor gezond bewegen

De laatste jaren is er steeds meer aandacht voor de toenemende bewegingsarmoede van mensen en de gevolgen daarvan voor de gezondheid. Aan het slot van deze rapportage over de vrijetijdsbesteding van Rotterdammers besteden we apart aandacht aan deze problematiek.

Mensen komen op verschillende manieren in beweging: in en rond huis (huishoudelijk werk, tui-nieren), op het werk, van en naar werk of school, in de vrije tijd en op vakantie. In dit tweejaarlijks vrijetijdsonderzoek onder Rotterdammers kunnen we lezen dat Rotterdammers vooral in hun vrije tijd actiever zijn geworden. Meer Rotterdammers doen intensiever aan sport, bezoeken groen-voorzieningen in en rond Rotterdam en maken vaker een wandel-, fiets- of skeelertochtje. Waarschijnlijk komt deze groei voort uit het verdwijnen van fysieke activiteiten uit het dagelijks leven, mensen zoeken compensatie in de vrije tijd door o.a. te gaan joggen, fietsen, wandelen, fitness-sen: activiteiten die de laatste jaren enorm in populariteit zijn toegenomen. Overigens vertoont 2003 een kentering in de deelname van tal van activiteiten; de toename van de laatste jaren is tot stilstand gekomen.

De vraag is echter of deze recreatieve compensatie voor het ontbreken van lichaamsbeweging tijdens het werk en/of het woon-werkverkeer voldoende is ter voorkoming van bewegingsarmoede. In welke mate voldoen zij aan de 'normen voor gezond bewegen' zoals die in 1998 voor Ne-derland zijn vastgesteld in het kader van het actieprogramma 'Nederland in Beweging'?

Om in Nederland vanuit het oogpunt van gezondheidsbevordering te komen tot een consensus over een norm voor de gewenste hoeveelheid lichamelijke activiteit is eind 1998 in het kader van het actiepro-gramma *Nederland in Beweging!* een expertmeeting gehouden (Kem-per e.a., aangeboden). Deze expertmeeting heeft geleid tot de Ne-derlandse Norm Gezond Bewegen voor een drietal leeftijdsgroepen. De experts zijn uitgegaan van de bewegingsrichtlijnen die internatio-naal worden gehanteerd (ACSM, 1998; Biddle e.a., 1998, Pate e.a., 1995; Sallis & Patrick, 1994).

Jeugdigen (jonger dan 18 jaar)

Dagelijks een uur matig intensieve lichamelijke activiteit, waarbij de activiteiten minimaal twee maal per week gericht dienen te zijn op het verbeteren of handhaven van lichamelijke fitheid (uithoudings-vermogen, spierkracht, lenigheid en coördinatie).

Volwassenen (18 - 55 jaar)

Een half uur matig intensieve lichamelijke activiteit op tenminste vijf, bij voorkeur alle dagen van de week.

Ouderen (55-plussers)

Een half uur matig intensieve lichamelijke activiteit op tenminste vijf, bij voorkeur alle dagen van de week. Voor niet-actieven, zonder of met beperkingen, is elke extra hoeveelheid lichaamsbeweging mee-genomen onafhankelijk van intensiteit, duur, frequentie en type.

Bron: Actieprogramma Nederland in Beweging

Deze normen houden in dat men 5 tot 7 dagen per week matige tot intensieve lichamelijke activi-teiten moet verrichten om daarmee bij te dragen aan de gezondheid.

Op grond van gedateerd onderzoek van het CBS (gezondheidsenquête 1990/1991) is becijferd dat 34% de Nederlandse bevolking van 16 jaar en ouder op geen enkele wijze lichamelijk actief bleek te zijn in de vrije tijd, in 1996 kwam het CBS uit op 35%. Zo'n 40% zou wél aan de norm voldoen.

De vrijetijdsomnibus biedt de mogelijkheid om een indicatie te geven over hoe het staat met de bewegingsarmoede van Rotterdammers van 13 jaar en ouder. Om hoeveel mensen gaat het ongeveer en onder welke groepen Rotterdammers komt bewegingsarmoede het meest voor?

16.2 Bewegingsarmoede in Rotterdam

Bij het bepalen van de bewegingsarmoede van Rotterdammers moeten vooraf wel al enige kanttekeningen worden geplaatst. In de eerste plaats is onderstaande analyse alleen gebaseerd op een beperkt aantal vrijetijdsactiviteiten: sport, tochtjes maken en bezoek aan groenvoorzieningen (wandelen, sport en spel, fietsen) binnen en buiten de stad. Of men daarnaast ook op andere manieren lichamelijk actief is, is onbekend. In de tweede plaats is onbekend hoe lang men elke genoemde activiteit heeft ondernomen; er is doorgaans alleen gevraagd naar het aantal keer, of de regelmaat, dat men de betreffende activiteiten heeft gedaan, niet naar de duur ervan. Aangenomen is dat 'elke keer' min of meer gelijk staat aan de dagelijks benodigde 'portie' aan beweging, een half uur.

De respondenten zijn verdeeld in frequente (100 keer of meer per jaar), regelmatige, incidentele en niet-sporters, in mensen die minstens twee keer per maand een wandel-, fiets- of skeelertocht maken en mensen die dat niet doen, en mensen die vaak (100 keer of meer per jaar), regelmatig, weinig of geen groengebieden in of rond de stad bezoeken. Waarschijnlijk is dat er een overlap bestaat, dat wil zeggen dat men dezelfde activiteiten zowel bij sport, als bij tocht maken en/of als bij bezoek aan groenvoorzieningen heeft aangegeven.

Op grond van een aantal zeer arbitraire keuzes zijn deze verschillende groepen met elkaar gecombineerd, waardoor in elk geval een verdeling ontstaat van (zeer) actieve mensen tot mensen die al deze activiteiten (vrijwel) niet doen. Of de eerste groep de genoemde normen voor gezond bewegen haalt, blijft overigens onduidelijk. Volgens de gekozen definities komen zij, 15% van de Rotterdammers, al gauw tot 200 keer actief bewegen in een jaar, ofwel minstens 4 keer per week.

De groep die aldus vrijwel niets of niets aan bewegen doet (bijna 30% van de Rotterdammers), blijft aldus onder ca. 25 x actief bewegen per jaar. De groep van 'weinig bewegers' (35%) doet minstens 25 keer per jaar aan beweging (ongeveer ½ keer per week) en tot de groep van 'gemiddelde bewegers' (20%) zijn gerekend de mensen die minstens 100 keer actief zijn geweest (minstens ongeveer 2x per week).

Deze uitkomsten wijzen er op dat een grote meerderheid van de Rotterdammers volgens de landelijke normen op dit gebied veel te weinig bewegen. Van slechts 15% zou men met vrij grote zekerheid kunnen stellen dat zij deze normen wel halen, terwijl van de 'gemiddelde bewegers' een aantal die normen ook wel zullen halen.

Van degenen die de normen niet bereiken, blijft onbekend in welke mate zij dit tekort aanvullen met andere bewegingsactiviteiten (op het werk, op school, onderweg naar school of werk). Wellicht kan daar in een volgende Vrijetijdsomnibusenquête dieper op worden ingegaan.

Duidelijk blijkt dat deze 'recreatieve' bewegingsarmoede zich vooral voordoet onder ouderen (65+) en zeer laag opgeleide Rotterdammers, respectievelijk 51% en 45%. In iets mindere mate

speelt ook inkomen en geslacht enige rol: mensen met een lager inkomen en vrouwen zijn wat minder actief dan hogere inkomens en mannen.

Rotterdamers die rond of boven de bewegingsnormen actief zijn geven een omgekeerd beeld, zij het dat de verschillen tussen de groepen veel minder groot zijn. Dat komt doordat degenen die net onder of rond de norm aan beweging doen ook al aanzienlijk meer worden aangetroffen onder jongeren en mensen met een hogere opleiding en een hoger inkomen. Alleen de Rotterdamers met weinig beweging laten zich nauwelijks aan de hand van persoonskenmerken onderscheiden. Tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen zijn er geen noemenswaardige verschillen.

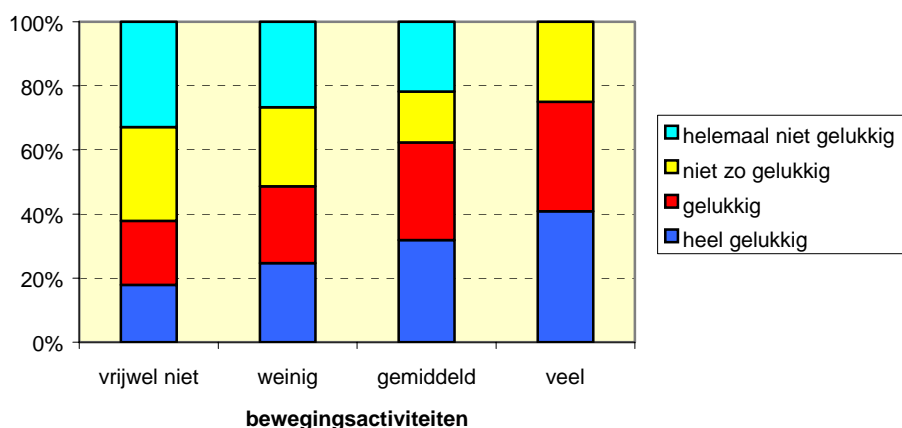
Bewegingsarmoede lijkt behalve door fysieke ongemakken (als gevolg van ouderdom) vooral ook te kunnen worden verklaard door onvoldoende culturele bagage (sportieve gewoontevorming via school en ouders), onvoldoende mogelijkheden in de woonomgeving (zie ook het RIVM-rapport 'De gevolgen van beleidsmaatregelen uit de Nota Wonen op bewegingsarmoede in Nederland; Bilthoven, 2002), en uiteraard ook gebrek aan financiële mogelijkheden.

Tabel 16.1 *Deelname aan bewegingsactiviteiten naar enkele persoonskenmerken (in %)*

	nauwelijks beweging	weinig beweging	gemiddelde beweging	veel beweging
<i>Geslacht:</i>				
man	26	34	23	17
vrouw	32	37	18	13
<i>Leeftijd:</i>				
13-24 jaar	18	35	24	23
25-44 jaar	22	38	24	16
45-64 jaar	34	35	19	12
65-75 jaar	51	29	9	10
<i>Opleiding:</i>				
LO of minder	45	33	10	13
LBO-MAVO	37	36	15	13
MBO-VWO	22	37	24	17
HBO-Universiteit	13	34	34	19
<i>Inkomen</i>				
sociaal minimum	39	36	15	10
tot modaal	34	25	18	13
tot 2x modaal	24	36	22	18
> 2x modaal	15	34	31	19
<i>Etniciteit:</i>				
autochtoon	29	33	22	16
niet-westerse allocht.	30	41	16	13
<i>Stadsdeel:</i>				
R'dan noord binnen ring	28	37	23	12
R'dam noord buiten ring	20	35	25	20
R'dam zuid	34	35	16	15
Totaal	29	35	20	15

Duidelijk is er ook een verband tussen de deelname aan bewegingsactiviteiten en het geluksgevoel van Rotterdamers. Hoe minder bewegingsarmoede, des te gelukkiger men zich voelt. Het is echter onzeker of daar een oorzakelijk verband tussen is. Het lijkt aannemelijk dat het geluksgevoel veroorzaakt wordt door een combinatie van factoren. Het fysiek welbevinden als gevolg van voldoende lichaamsbewegings is er een van.

Figuur 16.2 Geluksbeleving naar de deelname aan bewegingsactiviteiten (in %)

16.3 Samenvatting

De vrijetijdsomnibus biedt de mogelijkheid om een indicatie te geven over hoe het staat met de bewegingsarmoede onder Rotterdammers van 13 jaar en ouder. Alhoewel er wel enige kanttekeningen werden geplaatst, kan toch wel iets worden geconcludeerd. Bewegingsarmoede doet zich vooral voor onder ouderen (65+) en zeer laag opgeleide Rotterdammers en in iets mindere mate geldt ook dat mensen met een lager inkomen en vrouwen wat minder “actief in beweging” zijn. Duidelijk is ook een verband tussen de deelname aan bewegingsactiviteiten en het geluksgevoel. Hoe minder bewegingsarmoede, des te gelukkiger men zich voelt.

Bijlagen

BIJLAGE I: DEELNEMERS AAN DE VRIJETIJDSONNIBUSENQUETE 2001

Aan de VTO 2003 hebben de volgende gemeentelijke instanties deelgenomen als (deel)opdrachtgever met vragen.

1. Sport en Recreatie en Bestuursdienst (BIC) met de zogeheten basisvragen van de enquête: naast de achtergrondvragen over persoons- en huishoudenskenmerken zijn dat de inhoudelijke vragen over o.a. sport, openluchtrecreatie, vakantie, mediagebruik, meningen over het wonen in Rotterdam, trots en gelukgevoel. Deze basisvragen worden zoveel mogelijk in iedere Vrijetijdsomnibus eensluidend opgenomen, waardoor vergelijking met eerdere jaren goed mogelijk is.
2. Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam (OBR) met vragen over de recreatief bezoek van Rotterdammers aan hun eigen stad, over hoe de stad aantrekkelijker gemaakt zou kunnen worden en met vragen over het jaar van het water.
3. Bestuursdienst (SCZ) met vragen over cultuurparticipatie volgens de Richtlijn Cultuurdeelnameonderzoek (RCO).
4. SoZaWe met vragen over vrijwilligerswerk.
5. Bestuursdienst (ABZ) met vragen over servicenormen.
6. Wereldmuseum met een vraag over de bekendheid van de Rotterdamse musea.
7. Bibliotheek Rotterdam met enkele vragen belangrijkste redenen van bezoek aan de diverse vestigingen van de bibliotheek.
8. Dienst Marktwezen (DMW) met enkele vragen over de Zondagsmarkt op de Binnenrotte en over jaar- en landenmarkten.
9. Gemeenteraadsfractie met vraag over autoloze zondag.

BIJLAGE II: RESPONS EN REPRESENTATIVITEIT

De respons op de Vrijetijdsomnibus 2003 bedroeg 55%: 1.698 respondenten uit een steekproef van 3.100. Daarmee is de respons dit jaar hoger dan twee jaar geleden, toen zij 51% bedroeg, en ongeveer gelijk aan die van vier jaar geleden, toen ze 56% bedroeg. Ook is deze respons iets hoger dan de toch al goede respons bij de "gewone" Omnibusenquêtes die bij het COS gebruikelijk is (2003: 50%).

Bij deze responspercentages moet worden bedacht, dat ieder formulier dat om welke reden dan ook niet ingevuld is geretourneerd tot de non-respons is gerekend; dus ook formulieren voor mensen die inmiddels niet meer bereikbaar zijn door bijvoorbeeld verhuizing of overlijden. Veel onderzoeksbureaus tellen zulke mislukte contacten niet mee bij de bepaling van het responspercentage. Al met al is een respons zoals hierboven weergegeven zeker niet slecht voor schriftelijke enquêtes in een stad als Rotterdam; het CBS kampt bijvoorbeeld bij haar landelijke enquêtes in de grote steden met een slechtere en selectievere respons, en overal kampen markt- en opinieonderzoeksbureaus met een dalende responsbereidheid.

In deze Bijlage wordt aan de hand van een aantal algemene persoonskenmerken de representativiteit van de uiteindelijke netto steekproef (de respons) besproken. Daartoe worden kenmerken van de respondenten vergeleken met die van de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar.

II.1 Geslacht en leeftijd

In tabel II.1 staat de verdeling van de respondenten naar geslacht en naar leeftijd van de Vrijetijdsomnibus 2003 en van de Rotterdamse bevolking begin 2003. Vrouwen en Rotterdammers van boven de 45 jaar blijken wat oververtegenwoordigd, en mannen en jongeren wat ondervertegenwoordigd. Deze traditionele over- en ondervertegenwoordigingen kwamen ook voor in de vorige Vrijetijdsomnibus.

Tabel II.1: Verdeling van de respondenten en van de totale bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar geslacht en naar leeftijd.

	VTO '03 (najaar '03)		Bevolking Rotterdam (01-01-2003)	
	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>
Geslacht: Man	791	47%	235.564	50%
Vrouw	907	53%	233.757	50%
<i>Totaal</i>	<i>1.698</i>	<i>100%</i>	<i>469.321</i>	<i>100%</i>
Leeftijd: 13 tot 25 jaar	266	16%	94.878	20%
25 tot 45 jaar	664	39%	195.378	42%
45 tot 65 jaar	542	32%	131.790	28%
65 t/m 75 jaar	226	13%	47.275	10%
<i>Totaal</i>	<i>1.698</i>	<i>100%</i>	<i>469.321</i>	<i>100%</i>

II.2 Etniciteit

Tabel II.2 geeft de verdeling van de respondenten en van de Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit. Autochtonen ('Nederlanders') zijn wat oververtegenwoordigd. Allochtonen uit 'overige arme landen' en uit de 'overige rijke landen' (inclusief de groep van Noord-mediterranen die voorheen apart werd benoemd) zijn wat ondervertegenwoordigd, evenals de Antillianen/Arubanen. Met name voor wat betreft de respondenten uit de zogeheten 'arme landen' zijn de afwijkingen echter een stuk kleiner dan in de vorige VTO of in "gewone" Omnibusenquêtes.

Tabel II.2: Verdeling van de respondenten en van de totale bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit.

	VTO '03 (najaar '03)		Bevolking Rotterdam (01-01-2003)	
	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>
Surinamers	136	8%	41.836	9%
Antillianen/Arubanen	25	1%	15.037	3%
Turken	125	7%	31.788	7%
Marokkanen	81	5%	23.463	5%
Kaapverdianen	56	3%	11.709	2%
Overige arme landen	81	5%	37.994	8%
<i>Subtotaal arme landen</i>	<i>504</i>	<i>30%</i>	<i>161.827</i>	<i>34%</i>
Autochtonen	1.074	63%	257.605	55%
Rijke landen (incl. Nrd-med.)	120	7%	49.889	11%
<i>Totaal</i>	<i>1.698</i>	<i>100%</i>	<i>469.321</i>	<i>100%</i>

II.3 Deelgemeente

Tabel II.3 geeft tenslotte de verdelingen naar deelgemeente.

Tabel II.3: Verdeling van de respondenten en van de totale bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar deelgemeente.

	VTO '03 (najaar '03)		Bevolking Rotterdam (01-01-2003)	
	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>
Stadscentrum	91	5%	25.859	6%
Delfshaven	208	12%	57.613	12%
Overschie	41	2%	12.112	3%
Noord	134	8%	42.124	9%
Hillegersberg-Schiebroek	129	8%	30.484	6%
Kralingen-Crooswijk	132	8%	41.802	9%
Prins Alexander	254	15%	64.795	14%
Feijenoord	214	13%	57.381	12%
IJsselmonde	163	10%	46.468	10%
Charlois	152	9%	51.718	11%
Hoogvliet en Pernis	120	7%	31.733	7%
Hoek van Holland	28	2%	7.232	2%
<i>Totaal</i>	<i>1.666</i>	<i>100%</i>	<i>469.321</i>	<i>100%</i>

De spreiding van de respondenten over de deelgemeenten is uitstekend, met de zelfde lichte over- en ondervertegenwoordigingen als in de vorige VTO: Hillegersberg-Schiebroek is wat oververtegenwoordigd en Charlois is wat ondervertegenwoordigd. In beide gevallen bedraagt het verschil slechts twee procent-punt. Voor alle andere deelgemeenten zijn er geen verschillen, of bedragen die hooguit één procent-punt.

II.4 Conclusie

Voor zover op verifieerbare kenmerken valt na te gaan, is ook dit jaar de reespons op de Vrijtijdsomnibussenquête voldoende representatief voor de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar, al zijn vrouwen, Rotterdammers boven de 45 jaar en autochtonen wat oververtegenwoordigd, en mannen, jongeren en enkele specifieke groepen allochtonen wat ondervertegenwoordigd. De respons van allochtonen uit arme landen (doorgaans de “moeilijkste” groep) is echter een stuk beter dan in voorgaande enquêtes.

Voor de selectiviteit van de respons op enquêtes kan een aantal verklaringen worden bedacht, die impliceren dat een oplossing van deze problematiek niet zo simpel is. Zo zijn frequent verhuizende mensen (letterlijk) moeilijk te achterhalen, evenals mensen die niet wonen op het adres waar ze door Burgerzaken geacht worden te wonen. Dit impliceert in een aantal opzichten ook een selectiviteit.

Daarnaast valt niet te vermijden, dat - ondanks de moeite die gedaan wordt om de vragen in de enquête zo begrijpelijk mogelijk te formuleren - dergelijke vragenlijsten voor een aantal mensen toch te hoog gegrepen zijn. Dat geldt met name voor mensen die de Nederlandse taal slecht beheersen. En tenslotte moet ook gevreesd worden, dat de grote stad een aantal inwoners heeft die steeds minder ontvankelijk zijn voor vormen van maatschappelijke participatie zoals het deelnemen aan een gemeentelijke enquête. In dat opzicht is wellicht ook een vergelijking te trekken met de selectieve opkomst bij verkiezingen en de ontwikkelingen daarin.

Al met al moet worden geconcludeerd, dat de Vrijtijdsomnibussenquête 2003 een zekere mate van selectiviteit in zijn respons kent, die voor een belangrijk deel moeilijk tot niet te voorkomen is, en waarmee bij de interpretatie van resultaten rekening moet worden gehouden. De mate waarin deze selectiviteit uitkomsten beïnvloedt, moet echter ook niet overschat worden. Zo valt eenvoudig na te rekenen, dat als bijvoorbeeld 50% van de autochtonen (inclusief rijke landen) het eens is met een bepaalde stelling, en 25% van de allochtonen uit arme landen, hiervoor in de enquête voor de totale Rotterdamse bevolking 42,6% zal worden gemeten, terwijl dit 41,3% had moeten zijn. Een dergelijk verschil ligt in de orde van grootte van de betrouwbaarheidsmarge van de enquête (zie Bijlage IV), en is niet significant. (Bovendien is het in zo'n geval wellicht interessanter te weten dat autochtonen en allochtonen kennelijk zo sterk verschillen, dan hoeveel het totale gemiddelde precies bedraagt...)

BIJLAGE III: AANTAL ROTTERDAMSE BEOEFENAARS PER TAK VAN SPORT
(in absolute aantallen en procenten van de bevolking van 13-75 jaar)

	Aantal	Percentage
geen sport/geen antwoord	625	37%
fitness	358	21%
zwemsport	343	20%
hardlopen/joggen/trimmen	250	15%
wielrennen/mountainbike/toerfietsen	242	12%
wandelsport	210	12%
aerobics/steps	151	9%
biljarten/poolbilj./snooker	140	8%
bowling/kegelen	136	8%
skeeleren/skaten	132	7%
skiën/langlaufen/snowboarding	130	8%
tennis	129	8%
veldvoetbal	120	7%
darts	100	6%
danssport	77	5%
klim- en bergwandelen	74	4%
watersport/zeilen/surfen	73	4%
schaatsen	73	4%
squash	69	4%
badminton	69	4%
tafeltennis	69	4%
zaalvoetbal	67	4%
dammen	65	4%
schaken	64	4%
vecht- en verdedigingssporten	58	3%
golf	56	3%
basketbal	50	3%
gymnastiek/turnen	52	3%
midgetgolf	51	3%
jeu de boules	47	3%
andere sport	45	3%
kano	45	3%
volleybal	41	2%
hockey	37	2%
duiksport	35	2%
roeien	28	2%
atletiek	27	2%
bridge	26	2%
schietsport	25	1%
boksen	17	1%
korfbal	17	1%
honkbal/softbal	16	1%
motorsport	15	1%
handbal	11	1%
vliegen/hanggliding/parachutespringen	10	1%
kaatsen	0	0%
Aantal antwoorden	4393	259%
Aantal respondenten	1567	100%

BIJLAGE IV: SPORTDEELNAME VERGELEKEN

De Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO)

De vragen over sportdeelname in de Vrijtijdsomnibusenquête 2003 zijn grotendeels gesteld conform de Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO). Dankzij deze gestandaardiseerde manier van vragen en analyseren zijn de resultaten voor heel Nederland, Rotterdam en enkele andere steden met elkaar te vergelijken. In onderstaande tabellen zijn (wanneer beschikbaar) steeds Nederland en de vijf grootste steden gepresenteerd. Hoewel de onderzoeken niet identiek zijn (Den Haag en Amsterdam hebben de enquêtes telefonisch en face-to-face afgenomen) en de peiljaren en de leeftijdscategorieën soms verschillen (zie tabel) zijn de uitkomsten toch vergelijkbaar. Methodisch *volledig vergelijkbaar* zijn Nederland en Rotterdam, helaas zijn de peiljaren van deze twee net niet identiek.

Wat de cijfers over Rotterdam betreft: deze wijken af van de elders in dit rapport gepresenteerde cijfers vanwege de hier gehanteerde leeftijdscategorie: 18-70 jaar. Ook de definitie van wanneer men een sporter is en de gehanteerde categorieën van sportfrequentie wijken af van de indeling zoals die al jaren in de algemene rapportage van de Vrijtijdsomnibus van het COS wordt gehanteerd. Verder hanteert de RSO een indeling in organisatorische settings waarin men sport, die niet gehanteerd wordt in de rest van deze rapportage.

Sportdeelname en frequentie

Volgens de RSO is iemand een sporter als hij of zij minimaal 12 keer per jaar aan sport doet. Dat Rotterdammers minder aan sport doen dan de gemiddelde Nederlander was al bekend. Vergeleken met enkele grote Nederlandse steden blijft de Rotterdamse sportdeelname echter ook achter. Uitzondering is Amsterdam dat een nog lagere sportdeelname laat zien dan Rotterdam (maar de vergelijkbaarheid is niet optimaal vanwege telefonisch veldwerk aldaar en een nogal afwijkende leeftijdsgroep).

Gelet op de frequentie van het sporten, valt op dat van de Rotterdammers een net zo groot aandeel als van de Nederlanders een 'regelmatige sporter' is (60-119 keer per jaar). In Rotterdam zijn echter wat minder 'onregelmatige sporters' (12 – 59 keer) en wat minder intensieve sporters (120 keer of vaker per jaar) te vinden dan in heel Nederland. De verschillen met Amsterdam en Utrecht zijn overigens niet significant.

Tabel BIV.1 Sportdeelname in Nederland en enkele steden in procenten van de bevolking

	Nederland	Rotterdam	Den Haag	Utrecht	Amsterdam	Eindhoven
<i>jaartal</i>	2002	2003	2003	1999	2003	2000
<i>leeftijdsgroep</i>	18-70	18-70	18-70	18+	6-74	18-70
Sporters in % van bevolking	62	54	60	57	50	64
Frequentie:						
0 keer	26	39	33	-	-	-
1-11 keer	12	7	7	-	-	-
12-59 keer	32	27	25	-	-	-
60-119 keer	15	15	16	-	-	-
> 120 keer	15	12	19	-	-	-

In Rotterdam is het aandeel sporters sinds 2001 marginaal gestegen van 52% naar 54%. Den Haag meldt zelfs een nog forsere toename van het aandeel sporters in de bevolking: van 55% naar 60%. Vooral dat laatste is opmerkelijk, want over heel Nederland wordt gerapporteerd dat de sportdeelname de laatste jaren na jarenlange gestage groei weer wat aan het afnemen is, of in ieder geval minder hard groeit dan voorheen. Amsterdam, bijvoorbeeld, meldt een afname van 55% in 1999 naar 50% in 2003. En het SCP schrijft: “... dat er aanwijzingen zijn dat de groei in vooral de tweede helft van de jaren negentig over zijn hoogtepunt heen is geraakt.” Dit citaat van het SCP sluit aan bij de zeer lichte (en niet significante) toename van het aandeel sporters in Rotterdam.

Meest beoefende sporten

De top tien van meest beoefende sporten verschilt enigszins per stad. De top twee is echter voor alle steden hetzelfde. Evenals voor heel Nederland en de genoemde steden, geldt ook voor Rotterdam dat fitness en zwemmen op respectievelijk de eerste en de tweede plaats staan.

Wielrennen (waaronder ook mountainbiken en toerfietsen wordt begrepen), wandelsport en hardlopen (waarbij ook trimmen, joggen etc. wordt meegeteld) staan relatief vaak in de “subtop”. Verder zijn (veld)voetbal, tennis en aerobics in zowel het hele land als in nagenoeg alle afzonderlijke steden terug te vinden in de top tien.

Tabel BIV.2 Top tien van meest beoefende sporten in Nederland en enkele steden

	Nederland	Rotterdam	Den Haag*	Utrecht	Amsterdam	Eindhoven
jaartal:	2002	2003	2003	2003	2003	2000
leeftijd:	18-70	18-70	18-70	18+	6-74	18-70
1	fitness conditie	fitness	fitness conditie	fitness conditie	fitness	fitness conditie
2	zwemsport	zwemsport	zwemsport	zwemsport	zwemmen	zwemsport
3	wandelsport	wielrennen etc.	hardlopen etc.	tennis	voetbal	hardlopen
4	wielrennen etc.	hardlopen etc.	fitness kracht	fitness kracht	aerobics/steps	wielrennen etc.
5	hardlopen etc.	wandelsport	veldvoetbal	hardlopen etc.	hardlopen/ etc.	tennis
6	tennis	aerobics/steps	tennis	wielrennen etc.	tennis	wandelsport
7	aerobics/steps	tennis	wielrennen etc.	voetbal	wielrennen etc.	aerobics
8	fitness kracht	veldvoetbal	aerobics/steps	aerobics/steps	vechtsporten	skeeleren
9	volleybal	skiën etc.	wandelsport	squash	ballroom dans	fitness kracht
10	veldvoetbal	skeeler/skaten	squash	schaatsen	squash	veldvoetbal

* Vanwege telefonische afname van de vragenlijst werd in Den Haag niet doorgevraagd naar drie, maar slechts naar één sport.

Het organisatorisch verband waarin wordt gesport

In Rotterdam wordt door een op de vijf sporters gebruikgemaakt van een commerciële aanbieder. Dat is een hoger aandeel dan landelijk. Een lager aandeel dan landelijk geldt voor het sporten in verenigingsverband, het ongebonden sporten en het sporten in een andersoortig verband. Het feit dat de cijfers voor Den Haag wat lager uitvallen wordt wellicht verklaard doordat daar de vragenlijst telefonisch of face-to-face werd afgenomen, waarbij over slechts één in plaats van drie meest beoefende sporten werd doorgevraagd. In de loop van de afgelopen paar jaren heeft er in deze cijfers geen verandering van betekenis plaatsgevonden.

Tabel BIV.3 Verband waarin wordt gesport, Nederland en enkele steden, in % van bevolking

	Nederland	Rotterdam	Den Haag*	Eindhoven
jaartal	2002	2003	2003	2000
leeftijdsgroep	18-70	18-70	18-70	18-70
vereniging	26	21	20	27
commercieel	15	20	17	26
ongebonden	52	46	33	45
anders	17	13	11	20

* Vanwege telefonische afname van de vragenlijst werd in Den Haag niet doorgevraagd naar drie, maar slechts naar één sport.

Zelfbeeld

Onder de Rotterdammers zijn relatief weinig mensen te vinden die zichzelf zien als sporter. 17% beantwoordt de vraag "Ziet u zichzelf als sporter?" met "Ja, tamelijk" of "Ja, zonder meer". In heel Nederland ligt dat aandeel overigens nog wat lager. In de meeste andere steden (ook een heel aantal die hier verder niet worden besproken) ligt dit aandeel echter een stuk hoger, tot zelfs twee maal zo hoog!

Dit is opmerkelijk, want onder de Rotterdammers geven zelfs degenen die volgens de RSO-definitie sporter zijn, in mindere mate aan, zichzelf als sporter te zien. Een kwart van de *Rotterdamse sporters*, vindt zichzelf ook een sporter, terwijl een derde van *alle* Hagenaars zichzelf als sporter ziet.

Tabel BIV.4 "Sportief zelfbeeld" in Nederland en enkele steden, in % van de bevolking

	Nederland	Rotterdam	Den Haag
jaartal	2002	2003	2003
leeftijdsgroep	18-70	18-70	18-70
ja, tamelijk / ja, zonder meer	15	17	35

Geraadpleegde bronnen

Breedveld, Koen (red.) (2003). *Rapportage Sport 2003*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Gemeente Den Haag (2004). *Sportdeelname Den Haag 2003*. Den Haag: Dienst Onderwijs Cultuur en Welzijn.

Gemeente Amsterdam (2004). *Sportmonitor 2003*. Amsterdam: gemeente Amsterdam, dienst Maatschappelijke Ontwikkeling.

Hoyng, drs. Jeroen, drs. Colette Rocques en dr. Maarten van Bottenburg (2003). *Kerngegevens Sportdeelname, sportdeelname in Nederlandse gemeenten*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulierinstituut.

Mentink, Jan (red.) (2003). *Utrecht Monitor, bericht 26: Utrechters sportief actief*. Utrecht: gemeente Utrecht, afdeling Bestuursinformatie.

www.mulierinstituut.nl (de website van het W.J.H. Mulierinstituut).

BIJLAGE V: INDELING VAN TAKKEN VAN SPORT IN CATEGORIEËN

fitness-sporten:	aerobics, fitness
zwemsporten:	zwemsporten
tennisporten:	tennis, squash
veldsporten:	hockey, honk-/softbal, voetbal
zaalsporten:	badminton, basketbal, gymnastiek/turnen, handbal, korfbal, tafeltennis, volleybal, zaalvoetbal
joggen/skeeleren	trimmen, hardlopen, joggen, skeeleren
café-sporten:	biljarten, darts, snooker, poolbiljart
vechtsporten:	boksen, vecht-, verdedigingssporten
bowlen/midgetgolf:	bowlen/kegelen, jeu de boules, midgetgolf
wintersporten:	schaatssporten, skiën
wandel-, fietssporten:	wandelsport, wielrensporten, toerfietsen
denksporten:	bridge, dammen, schaken
watersporten:	roeien, kanoën, watersport/surfen/zeilen
overige sporten:	klimmen, danssport, golf, motorsport, paardensport, schietsport, andere sporten.

BIJLAGE VI: DE BETEKENIS VAN DE PERCENTAGES; SIGNIFICANTIE

VI.1 Percentages

In de tabellen in dit rapport staan de uitkomsten in percentagevorm weergegeven. Dit is gedaan omdat percentages in populaties van verschillende grootte (bijvoorbeeld: de steekproef versus heel Rotterdam) onderling gemakkelijker te vergelijken zijn dan aantallen.

Metingen via een steekproef leveren een schatting van de werkelijkheid. Het toevalskarakter van de steekproef heeft als consequentie, dat schatting en werkelijke waarde ten gevolge van het toeval kunnen afwijken. (*Daarnaast* zijn ook afwijkingen mogelijk ten gevolge van andere zaken dan het toeval, zoals onder- en oververtegenwoordigingen van bepaalde categorieën respondenten, bijvoorbeeld door selectieve non-respons.) Deze mogelijke afwijkingen ten gevolge van het toeval kunnen worden uitgedrukt in statistische betrouwbaarheidsmarges. Gangbaar hierbij is een uitdrukking in 95%-betrouwbaarheidsmarges.

De 95%-betrouwbaarheidsmarge bij een steekproefpercentage en een steekproefgrootte geeft aan, hoe groot de afwijking van de geschatte waarde met de werkelijke waarde zou kunnen zijn ten gevolge van het toeval. De betekenis van zo'n marge is, dat, indien de steekproef en de meting vele malen zouden worden herhaald, en steeds een 95%-betrouwbaarheidsmarge zou worden bepaald, de werkelijke waarde zich in 95 van de 100 gevallen binnen de betrouwbaarheidsmarge zal bevinden.

Een betrouwbaarheidsmarge (dus: de onnauwkeurigheid) is kleiner naarmate de steekproef groter is, maar verschilt ook met het gemeten percentage: percentages van rond de 50% hebben de grootste onnauwkeurigheid, en hoe verder het percentage van de 50% af zit, hoe kleiner de onnauwkeurigheid¹. Dit betekent in het bijzonder ook, dat bij heel kleine percentages die zijn veroorzaakt door één of twee respondenten nog sprake kan zijn van een toevalstreffer, maar dat dit niet kan worden gezegd als het wat meer respondenten betreft.

De volgende tabel geeft voor in steekproeven of delen daarvan gemeten percentages de betrouwbaarheidsmarges voor een meting van 50% (dus voor het ongunstigste geval), en ter illustratie ook voor een meting van 10- of 90%.

Tabel VI.1: De 95%-betrouwbaarheidsmarges van gemeten percentages.

Bij een (deel-)steekproefomvang van:	is 10% eigenlijk:	is 50% eigenlijk:	is 90% eigenlijk:
50	10% ± 8%	50% ± 14%	90% ± 8%
100	10% ± 6%	50% ± 10%	90% ± 6%
150	10% ± 5%	50% ± 8%	90% ± 5%
200	10% ± 4%	50% ± 7%	90% ± 4%
250	10% ± 4%	50% ± 6%	90% ± 4%
500	10% ± 3%	50% ± 4%	90% ± 3%
1.698 (volledige enquête)	10% ± 1%	50% ± 2%	90% ± 1%

Voorbeeld: als in een steekproef(-deel) van 500 ondervraagden 50% een bepaald antwoord geeft, moet dit gelezen worden als 50% ± 4%, ofwel 46- à 54%. Bij kleinere of grotere gemeten percentages wordt deze marge kleiner.

VI.2 Vergelijkingen

Ook bij de vergelijking van percentages of verdelingen (bijvoorbeeld: tussen mannen en vrouwen, of tussen dit jaar en vorig jaar) is het mogelijk dat een gemeten verschil slechts veroorzaakt is door het toevalskarakter van de steekproef of steekproeven. Het gemeten verschil heet in dat geval niet 'significant'. Voor de bepaling of het verschil tussen twee gemeten percentages groot genoeg is om significant te zijn, bestaan wiskundige technieken: de zogeheten t-toets. Van de uitkomsten van zo'n toets is echter geen eenvoudig leesbaar en interpreteerbaar overzicht te geven zoals met betrouwbaarheidsmarges is gedaan in figuur VI.1. Wèl kan in het algemeen gesteld worden, dat de grens tussen 'significant' en 'niet-significant' wat kleiner is dan het totaal van de beide betrouwbaarheidsmarges. Voorbeeld: iets is niet aantoonbaar toegenomen als het vorige keer volgens de VTO 50% was en dit jaar 52%. Een stijging van 10- naar 12% daarentegen is wèl significant.

Daarmee moge de boodschap zijn, dat in het algemeen verschillen of afwijkingen van 1- à 2% niet als verschillen mogen worden beschouwd, maar evengoed door het toevalskarakter van de steekproeven kunnen zijn veroorzaakt.

De lezer hoeft zich over dit soort zaken echter niet druk te maken, want in de tekst van dit rapport is hiermee rekening gehouden: als een verschil niet significant is, is het niet genoemd, en als een verschil genoemd is, is het significant.

VI.3 Gemiddelden

Ook om te bepalen of het verschil tussen twee gemeten gemiddelden (bijvoorbeeld het verschil tussen twee rapportcijfers) significant is of slechts veroorzaakt is door het toevalskarakter van de steekproeven, kan een t-toets worden verricht. Hoewel ook hier het precieze resultaat van geval tot geval verschilt, en met name ook afhangt van de gemeten waarden en de spreiding rond de gemiddelden, geldt in de praktijk in het algemeen, dat verschillen in rapportcijfers van 0,2 en hoger significant zijn. (Bij een meting over een *deel* van de steekproef - bijvoorbeeld: over alleen de Rotterdamse *mannen* - ligt deze grens hoger.)

Ook hier is in de tekst van dit rapport rekening mee gehouden: als een verschil niet significant is, is het niet genoemd, en als een verschil genoemd is, is het significant.

Noten

1. Bij het berekenen van de betrouwbaarheidsmarge bij percentages kan worden uitgegaan van de volgende benaderende formule:
absolute 95%-betrouwbaarheidsmarge bij p% = $1,96 \times \sqrt{p(100-p)} / \sqrt{(n-1)}$,
waarbij n de omvang van de (deel-) steekproef is.
Een gemeten percentage van 50% in de Vrijetijdsomnibussenquête 2003 heeft dus een betrouwbaarheidsmarge van $1,96 \times \sqrt{(50 \times 50)} / \sqrt{1.697} = 2,4\%$. Evenzo heeft een gemeten percentage van 1% een betrouwbaarheidsmarge van $1,96 \times \sqrt{(1 \times 99)} / \sqrt{1.697} = 0,5\%$.
Bij alleen de 791 mannen in de Vrijetijdsomnibussenquête 2003 heeft een gemeten percentage van 50% evenwel een betrouwbaarheidsmarge van $1,96 \times \sqrt{(50 \times 50)} / \sqrt{790} = 3,5\%$, en is bij een gemeten percentage van 1% de marge $1,96 \times \sqrt{(1 \times 99)} / \sqrt{790} = 0,7\%$.

Publicatieoverzicht COS

Titel rapport (uitgave)	jaar
ALGEMEEN	
Stadspeiling Vlaardingen 2003	2003
De staat van Rotterdam 2003. Een pilot	2003
Problemen en kansen in de G4. Statistische onderbouwing van de bovenmaatse opgave	2002
Kerncijfers Rotterdam 2002	2002
Rotterdammers over hun stad 2002. Kengetallen en trends uit recente enquêtes	2002
Binnenstadsmonitor Rotterdam 2000/2001	2002
Buurten in cijfers 2001	2001
Statistisch Jaarboek Rotterdam en Regio 2000	2000
Rapportage omnibusonderzoek 2000 Maassluis	2000
ARBEID EN INKOMEN	
Rotterdammers over werken bij de gemeente. Resultaten uit de Omnibusenquête 2003	2003
De inkomensverdeling in de stadsregio Rotterdam in 2000	2003
Monitor Gemeentelijkelastendruk Rotterdam, 2002/2003*	2003
De inkomensverdeling in Rotterdam op wijk- en buurniveau in 2000	2003
De Rotterdamse marktbezoeker, een profiel	2002
Kantoren Nieuwsbrief: De Rotterdamse kantorenmarkt 2001/2002	2002
Dagindeling van Rotterdammers	2002
Sociaal-Economische Barometer 1995-1999. Deel A, B en C	2001
Meer maatwerk in werktijden	2001
Prognose beroepsbevolking Rotterdam 2014	2001
BEVOLKINGSGROEPEN	
Prognose bevolkingsgroepen Rotterdam 2017	2003
De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën	2003
Minderhedenmonitor 2002. Etnische minderheden in Rotterdam (i.s.m. ISEO)	2003
Feitenkaarten Antillianen 2002	2002
Sportdeelname van Surinamers, Turken en Marokkanen van de 1e en 2e generatie	2002
Migranten op de Rotterdamse woningmarkt: verhuisstromen en zoekervaringen binnen het aanbodmodel	2001
Diversiteit in vrijetijdsbesteding. Een onderzoek onder Marokkaanse, Surinaamse en Turkse Rotterdammers	2000
COMMUNICATIE EN KLANTTEVREDENHEID	
Rotterdammers over de Dienst Burgerzaken. Resultaten uit de Omnibusenquête 2003	2003
Intranet gemeten: interne media bij de dS+V	2003
Rotterdam bekeken en beluisterd in 2002	2003
Gemeentelijke informatiepagina's Werkendam en Woudrichem	2003
Bekendheid met Rotterdamse trouwlokaties	2002
Milieumonitor stadsregio-Rotterdam	2002
Bekendheid en waardering stadsregio Rotterdam	2002
Rotterdammers en de Rotterdamspas. Resultaten uit de Omnibusenquête 2000	2000
Alle medewerkers geïnformeerd. Naar een betere informatievoorziening binnen de gemeente Rotterdam	2000
Buurtonderzoek Zuidelijk Wijkpark Zevenkamp	2000
DEMOGRAFIE	
De bevolkingsontwikkeling van Rotterdam 2002-2003	2003
Huishoudensprognose Rotterdam 2017	2003
Bevolkingsprognose Rotterdam 2017	2003
Werkboek ruimtelijke demografie	2002
Verhuizen in Rotterdam. Onderzoek verhuisbewegingen 1995-2000	2002
Inpakken en wegwezen. Migratie-onderzoek Rotterdam en regio 1998-2000	2002
Dynamische bevolking van Rotterdam	2001
Met stille trom vertrokken	2001
Demografische gegevens 2000	2000
Doorgangshuis en woonwijk. Grootstedelijke dynamiek in Spangen en Hillesluis	2000
Statushouders in Rotterdam	2000
KUNST EN CULTUUR	
Cultuurparticipatie van Almeerders in 2002	2003
Cultuurparticipatie van Rotterdammers 2001	2002
Museumbezoek in de stadsregio Rotterdam	2002
Richtlijn Cultuurparticipatie Onderzoek (RCO)	2001
Een eigen bibliotheek	2001
Rotterdammers en het Luxor Theater. Resultaten uit de Omnibusenquête 2000	2000

Publicatieoverzicht COS (vervolg)

Titel rapport (uitgave)	jaar
LEEFBAARHEID EN VEILIGHEID	
Openbare ruimte beschouwd	2004
Woonwensen van WBR-huurders in Nieuw Crooswijk	2003
Bewonersonderzoek afvalscheiding	2003
Monitor Delfshaven Schoon najaar 2002	2003
Hondenpoep onder de loep	2003
Bovengrondse problemen bij ondergrondse containers	2002
Rotterdam in vier jaar tijd	2001
Afvalscheiding in Rotterdam. Wat weet men, doet men, wil men?	2001
Rotterdamers over de duurzame stad. Resultaten uit de Omnibussenquête 2001	2001
Gebiedsrapportages Strategische Wijk aanpak	2001
Wijk aanpak Ridderkerk. Enquête-uitkomsten vervolgmeting	2001
Beleving veiligheid bewoners Mathenesserweg	2001
Nachtopvang dak- en thuislozen De Brug. Evaluatie 1995-2000	2000
Veiligheidsbeleving van Rotterdamse allochtonen	2000
ONDERWIJS	
Kinderen en opvang. Monitor kinderopvang Rotterdam 2002	2002
Doelgroepen van educatie 2001	2001
Onderwijs in allochtone levende talen: de OALT-behoeftepeiling in Rotterdam	1999
POLITIEK EN BESTUUR	
Beleving en waardering van het college door Rotterdammers. Vierde meting, februari 2004	2004
Analyse opkomst Tweede Kamerverkiezingen 2002	2002
Analyse Tweede Kamerverkiezingen 2002	2002
Analyse deelgemeenteraadsverkiezingen 2002	2002
Analyse opkomst gemeenteraadsverkiezingen 2002	2002
Jong en veelkleurig onderweg naar de stembus	2001
RUIMTELIJKE ORDENING EN VERKEER	
Rotterdammers over het verkeer 2003. Resultaten uit de Omnibussenquête 2003	2003
Rotterdammers en parkeren 2002. Resultaten uit de Omnibussenquête 2002	2002
Rotterdammers en fietsen. Resultaten uit de Omnibussenquête 2001	2001
VRIJETIJD SBESTEDING	
Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2003. Resultaten uit de Vrijetijdsomnibus 2003	2004
Wonen, leven en uitgaan in Rotterdam 2003. Resultaten uit de Vrijetijdsomnibus 2003	2004
Waardering plan voetbalkooi Taxusstraat	2003
Vrijetijdsdeelname onder 55-plussers	2003
Rotterdamse bezoekers van openbaar groen 2001	2003
Sportdeelname in Hillegersberg-Schiebroek, 1995-2001	2002
Activiteiten rond Kerst en Oud en Nieuw	2002
Rotterdam, attractieve stad en regio	2002
Motieven voor non-participatie	2002
Non-participatie in vrijetijdsbesteding 2001	2002
Tijdsbesteding en uitgaansgedrag van Rotterdamse jongeren	2002
Omgevingsanalyse sport en bewegen in Noord aan de Rotte	2002
Vrijetijdsbesteding van diverse groepen Rotterdammers	2001
WELZIJN EN VOLKSGEZONDHEID	
Jonge moeders in Rotterdam in beeld en cijfers	2000
WONEN	
Buurtinformatie aanbodmodel 2002	2003
Monitor Aanbodmodel Rotterdam 2002	2003
Huursubsidie en Vangnetregeling Rotterdam '00/'01 en '01/'02	2003
De markt voor koopwoningen in 2003	2003
Woonwensenonderzoek onder ouderen van 55 jaar e.o. in Maassluis	2003
Quick scan van de Rotterdamse kamermarkt	2003
Kerngegevens Aanbodmodel 2001 Vlaardingen, Schiedam en Maassluis	2003
Kopers van nieuwbouwwoningen in Nesselande	2003
De woonwensen van ouderen in de deelgemeente Feijenoord	2002
Woningmarktanalyses Rotterdamse deelgemeenten	2001
Beleidsplan wonen 2000 Hellevoetsluis	2001
Kopers en belangstellenden van nieuwbouwprojecten St. Jobsweg en Coolhaven	2001
OVERIG	
Rotterdammers en computers 2003. Resultaten uit de Omnibussenquête 2003	2003

Bovenstaand overzicht is een greep uit het publicatieaanbod van het Centrum voor Onderzoek en Statistiek. Een compleet publicatieoverzicht is te raadplegen op Internet:
<http://www.cos.Rotterdam.nl>.